

A BUDAI NÉMET PATRÍCIÁTUS TÁRSADALMI HELYZETE CSALÁDI ÖSSZEKÖTTETÉSEINEK TÜKRÉBEN A XIII. SZÁZADTÓL A XV. SZÁZAD MÁSODIK FELÉIG.

I. A városi patríciátus problematikájához*

A középkori városi patríciátus problematikája az utolsó fél évszázad folyamán különösen Németországban egyre fokozódó érdeklődést váltott ki a történészek körében.¹ Ez természetesnek is mondható, hiszen — ha nem is minden, de — sok városban legalábbis a középkor végén sajátos előjogokkal rendelkező, a városi vezetést örökösödési jog alapján kézben tartó, zárt csoportot alkotó réteggel, azaz patríciátussal találkozhatunk.² Bár a „patríciátus” terminus technicus az egykori forrá-

¹ Nagyon elősegíti a patríciátus jobb megismerését, hogy egyre több monográfia jelenik meg az egyes városok vezetőrétegéről. Néhány taláalomra kiválasztott példa: Pfeiffer, 1929. — Lerner, 1952. — Hofmann, 1966, 53—92. — Mindez lehetővé tette a patríciátussal foglalkozó összefoglaló tanulmányok elkészülését. Ebben a vonatkozásban különösen sokat tett Planitz, 1950 (Zur Geschichte), 141—175. — Uő. 1950 (Studien), 317—335. — A Büdinger Vorträge során külön ülészakot rendeztek 1965-ben erről a témáról. (Vö. a bibliográfiában: Deutsches Patriziat.) — Ld. még Friederichs, 1971, 223—230 (jó bibliográfiai adatokkal). — Nem érintve az egyes patríciuscsaládokról írt és különböző értékű tanulmányokat, megemlíthetjük, hogy mind a városi monográfiák, mind az összefoglaló várostörténeti munkák rendszerint foglalkoznak a patríciátussal. Ebből a szempontból a legfontosabb talán ma is Planitz, 1954, 122—129, 256—275, 283—289, amely egyben korábbi tanulmányai összegezése is. — Jó összefoglalást nyújtott a német patríciátusról a francia Dollinger, 1955, 380—387. — Újabb jelent meg egy jó marxista német összefoglalás: Czok, 1969, 34—35.

² Vö. Bosl, é. n. 33. — Mitgau, 1968, 9. — Ld. még az előbbi jegyzetet.

* Bibliográfia és rövidítési jegyzék.

a) Kézírtas források, köemlékek.

BTM: Budapesti Történeti Múzeum

DI.: Országos Levéltár, Mohács előtti gyűjtemény

OL. Ft.: Országos Levéltár, Filmtár

Esz. kpt. m. lt.: OL. Ft. Esztergomi káptalan magánlevéltára

Esz. kpt. orsz. lt.: OL. Ft. Esztergomi káptalan hiteleshelyi levéltára

Esz. pr. lt.: OL. Ft. Esztergomi primási levéltár

Kassa lt.: OL. Ft. Kassa város levéltára:

Lázár lt.: OL. Ft. Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltára, Gyalakúti Lázár-család levéltára

Mályusz reg.: Mályusz Elemér Budapest történeti regesztagyűjteménye a BTM-ben.

Nagyal.: Nagy alakú.

Pozsony lt.: OL. Ft. Pozsony város levéltára.

Vesz. kpt. lt.: OL. Ft. Veszprémi káptalan levéltára

b) Nyomtatott művek.

Az alábbiakban rövidítési jelet a folyóiratoknál, gyűjteményes munkáknál, általában forráskiadványoknál adunk meg. Ha nincs rövidítésjel, akkor a szerző neve és a munka kiadási éve alapján

sokban csak igen későn jelenik meg,³ a korábbi vezetőrétegre, amennyiben a fenti ismérvek ráillenek, természetesen szintén alkalmazható. A nehézséget csak az jelel, hogy a késő feudalizmuskori zárt patriciátus sehol sem mutatható ki abban a zártságban, ahogy azt a későbbi helyzet alapján feltételezhetnénk.⁴ Ez viszont lehetőséget nyújt arra, hogy a patriciátus fogalmát tágabb értelemben minden olyan városi vezetőrétegre kiterjesszük, amelyre a középkorban ráillenek azok az ismérvek — vagy azok többsége —, amelyek a későbbi, szűkebb értelemben vett patriciátus korabeli elődei jellemvonásai.

Meg kell jegyeznünk mindjárt, hogy a hangsúlyt a „korabeli elődei” szópárra kell helyezni, ugyanis a későközépkori polgárság, és ezzel együtt természetesen a patriciátus is, nem azonos jellegű a városok kialakulását közvetlenül követő évszáz-

³ A kifejezés először 1306-ban Brüsszelben jelenik meg, de csak a XVI. században válik általánossá. Vö. *Friederichs*, 1971, 223, aki különben idézőjelben használja. — Mások is támadják bizonytalansága és többértelműsége miatt ezt a terminust, vö. *Zientara*, 1970, 119. o. 2. j. — Ld. még *Mitteis* — *Lieberich*, 1969, 146.

⁴ Pl. Nürnbergben a mobilitás, azaz a patriciátusba kerülés lehetősége a XV. század közepétől kezdett csökkenni, hogy a XVI. század elején tökéletesen megszűnjön. *Hofmann*, 1966, 73—78. — Vö. *Planitz*, 1954, 274: „Von einem geschlossenen Patriziat kann für das Hochmittelalter noch nicht gesprochen werden.”

a bibliográfiában a pontos adatok kikereshetők. Ha a szerzőtől több, ugyanabban az évben kiadott munkát idéztünk, akkor a kiadási év után zárójelben a cím kezdőszavát is feltüntettük.

Alapi: Komárom megye levéltárának középkori oklevelei, kiadja *Alapi Gyula*, Komárom 1917. Album: Album studiosorum universitatis Cracoviensis, tom. I—II. Cracoviae 1887—1892.

Altmann: Regesta imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigmunds (1410—1437). Verzeichnet von *Wilhelm Altmann*, Bd. I—II, Innsbruck 1896—1900.

Amburger, Hannah S. M., Die Familiengeschichte der Koeler. Ein Beitrag zur Autobiographie des 16. Jahrhunderts. MittNürnb 30 (1931).

AnnBp: Annales universitatis scient. Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae. Sectio Historica.

AO: Anjoukori Okmánytár. Szerkesztette *Nagy Imre, Tasnádi Nagy Gyula*. I—VII. k. Bp., 1878—1920.

Apponyi: A Pécz-nemzetség Apponyi ágának az Apponyi grófok családi levéltárában őrzött oklevelei, I. k. Bp., 1906.

ArchSippfg: Archiv für Sippenforschung und alle verwandten Gebiete.

Aussenhandel: Der Aussenhandel Ostmitteleuropas 1450—1650. Die ostmitteleuropäischen Volkswirtschaften in ihren Beziehungen zu Mitteleuropa, hsgg. von *Ingomar Bog*, Köln—Wien 1971.

Bayer. Städtebuch: Deutsches Städtebuch. Handbuch städtischer Geschichte. Bd. V. Bayerisches Städtebuch, Teil 1. hsgg. von *E. Keyser* und *H. Stöob*, Stuttgart—Berlin—Köln—Mainz 1971.

Beiträge: Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte Nürnbergs hsgg. vom Stadtarchiv Nürnberg, Bd. I—II, (Beiträge zur Geschichte und Kultur der Stadt Nürnberg Bd. 11 (I—II.) Nürnberg 1967.

von *Below, Georg*, Probleme der Wirtschaftsgeschichte. Eine Einführung in das Studium der Wirtschaftsgeschichte, Tübingen 1926².

von *Below, Georg*, Territorium und Stadt. Aufsätze zur deutschen Verfassungs-, Verwaltungs- und Wirtschaftsgeschichte, (Historische Bibliothek Bd. XI.) München und Leipzig 1900.

Berichte der Generalprokuratoren: Die Berichte der Generalprokuratoren des Deutschen Ordens an der Kurie, Bd. II. Peter von Wormditt (1403—1419), hsgg. von *Hans Koeppen*, (Veröffentlichungen der Niedersächsischen Archivverwaltung Heft 13.) Göttingen 1960.

Bertényi Iván, Szepesi Jakab. A magyar királyi kúriai bírászkodás történetéhez a XIV. században. Bölcsészdoktori értekezés. Budapest é. n. (1963?)

— Die städtischen Bürger und das Gericht der königlichen Anwesenheit im 14. Jahrhundert. Zur Geschichte des Instituts des Landesrichters. (Judex curiae.) AnnBp 11 (1970).

Bónis György, A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon, Bp., 1971.

Bosl, Karl, Die Sozialstruktur der mittelalterlichen Residenz- und Fernhandelsstadt Regensburg. Die Entwicklung ihres Bürgertums vom 9. bis 14. Jahrhundert, Vorträge 11 (1966).

— Die Gesellschaft in der Geschichte des Mittelalters, 2. erweiterte Auflage, Göttingen é. n.

zadok polgárságával és annak vezetőrétegével. Az utóbbi időben mind a marxista,⁵ mind pedig a polgári⁶ történetírásban egyre gyakrabban hangzanak el megjegyzések, amelyek óvnak attól, hogy a polgárság és nemesség éles szétválását, amely a középkor végén kimutatható, kiterjesszük erre a korábbi korszakra. A miniszteriális eredetű lovagi réteg szerepe egyes városok alapításában,⁷ illetve patríciátusában⁸ eddig ismert volt ugyan, de arra talán kevésbé figyeltek fel, hogy a korai városi vezetőréteget a *connubium*, a házasodási kör is összekötötte a környék feudális uralkodóosztályával,⁹ továbbá, hogy többségük vagy megtartotta feudális birtokait,

⁵ Pl. *Zientara*, 1970, 119—121, 136.

⁶ Pl. *Fleckenstein*, 1970, 77—78, 93.

⁷ Pl. *Sydow*, 1963, 68. — *Gutkas*, 1963 (*Die Entstehung*), 81: „Das Aufkommen der Gründungsstädte im österreichischen Gebiet hängt auch anscheinend irgendwie mit dem Rittertum und dem Lehenwesen zusammen.” Ld. még *uo.* 86. — Különösen érdekes ebből a szempontból a következő eset. Mint ismeretes, *Rörig* szerint Lübecket egy vállalkozói konzorcium alapította. (Ld. alább 19—20. j.) A konzorciummal hozta kapcsolatba Giselbert de Warendorp (említve 1188), az egyik legjelentősebb lübecki távolsági kereskedőcsalád őseit. *Rörig*, 1959, 169. o. 5. j. A családra: 169—189. — *Hörnberg*, 1955. 90—91, azonban bebizonyította, hogy Warendorp veszfáliai nemescsaládból származott.

⁸ Ld. erre adatokkal pl. *Planitz*, 1954, 261—263. — *Brunner*, 1956, 116—145. — *Üö.*, 1966 (Zum Begriff), 22.

⁹ Pl. *Fleckenstein*, 1970, 89.

Bossányi: Regesta supplicationum. A pápai kérvénykönyvek magyar vonatkozású okmányai.

Avignoni korszak. Összegyűjtötte és földolgozta *Bossányi Árpád*. I—II. k. Bp., 1916—1918.

BpOkI: Budapest történetének okleveles emlékei, *Csánky Dezső* gyűjtését kiegészítette és sajtó alá rendezte *Gárdonyi Albert*, I. k. (1148—1301), Budapest 1936.

Brunner, Otto, Land und Herrschaft. Grundfragen der territorialen Verfassungsgeschichte Südostdeutschlands im Mittelalter, Brunn—München—Wien 1942.

— — Neue Wege der Sozialgeschichte. Vorträge und Aufsätze, Göttingen 1956.

— — Hamburg und Wien. Versuch einer sozialgeschichtlichen Gegenüberstellung, Vorträge 11 (1966).

— — Zum Begriff des Bürgertums. Vorträge 11 (1966).

Brunner—Schubert, Isolda, Wilhelm und Matthäus Runtinger, zwei Regensburger Kaufleute. Eine Auswertung des Geschäftsbuches der Runtinger. Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg 110 (1970).

BudRég: Budapest Régiségei.

Catalogus fontium historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendendum..., collegit... *Albinus Franciscus Gombos*, Tom. I—III., Budapestini 1937—1938.

CD: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis, studio et opere *Georgii Fejér*, Tom. I—XI., Budae 1829—1844.

Chroniken: Die Chroniken der fränkischen Städte. Nürnberg, Bd. I. (Die Chroniken der deutschen Städte vom 14. bis ins 16. Jahrhundert.) Leipzig 1862.

Csánky Dezső, Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, I. k. Bp., 1890.

— — Szent-Erzsébetfalva — Pest mellett, Sz. 27 (1893).

— — Kuncz ispán majora Budán, Sz. 40 (1906).

Czok, Karl, Zur Volksbewegung in den deutschen Städten des 14. Jahrhunderts. Bürgerkämpfe und antikuriale Opposition. (Städtische Volksbewegungen im 14. Jahrhundert, Berlin 1960.)

— — Die Stadt. Ihre Stellung in der deutschen Geschichte, Leipzig—Jena—Berlin 1969.

Deckert, P. Adalbert, Die Oberdeutsche Provinz der Karmeliten nach den Akten ihrer Kapitel von 1421 bis 1529. (Archivum Historicum Carmelitanum, Vol. I.) Rom 1961.

Deutsches Patriziat: Deutsches Patriziat 1430—1740. Büdinger Vorträge 1965, hsgg. von *Hellmuth Rössler*. (Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit, Bd. 3.) Limburg/Lahn 1968.

Dollinger, Philippe, Les villes allemandes au Moyen Âge. Les groupements sociaux. (La ville, t. II. Recueils de la Société Jean Bodin VII, Bruxelles 1955.)

Ebel, Wilhelm, Über die rechtsschöpferische Leistung des mittelalterlichen deutschen Bürgertums. Vorträge 11 (1966).

vagy azt szerezve maga is a feudális uralkodóosztályhoz tartozott.¹⁰ Természetesen ezzel nem akarjuk azt állítani, hogy valamennyi középkori város vezetőrétegét nemesi vagy legalábbis miniszteriális eredetű személyek alkották volna, hiszen Sombart ilyen irányú fejtegetésével¹¹ szemben annak idején Georg v. Below¹² éles kritikát nyilvánított, de ez utóbbit sem fogadhatjuk el fenntartás nélkül. Nemcsak egyes városok esetében, hanem általában is nagyobbra kell becslünk v. Belownál a városi vezetőrétegben a nemesi, lovagi elem szerepét, különösen azt, amelyet a városok alapításánál játszottak.¹³

¹⁰ Unger, 1963, 120—157. — Schwäbisch Hall birodalmi városban a patriciátus igazi városi nemesség, amely semmiben sem különbözik a többi nemesstől. Wunder, 1956, 33—38; és *uő.*, 1966, 32. skk. — Fleckenstein, 1970, 77—95. — Zientara, 1970, 119—139. — A miniszteriálisok kezdeti szerepére Regensburgban: Bosl, 1966, 167—168.

¹¹ Több művében, amelyeket v. Below a következő j.-ben id. polémiájában részletesen elemez. Különben nagy műve későbbi kiadásai: Sombart, 1921, 149—153. is kitarított azon álláspontja mellett, hogy a város jelentősége kapcsolatban áll az ott lakó feudális urak által felélt földjáradékkal.

¹² v. Below, 1926², 472—487. — *Uő.*, 1900, 307: „In den meisten Städten spielen die Ministerialen gar keine Rolle.”

¹³ Stob, 1968, 72: „...die ritterliche Dienstmansschaft, deren hoher Anteil am Burgen- und Städtebau des spät- und nachstaufischen Zeitalters heute eindeutig erkannt ist.” — Ezt vallja kitűnő tanulmányában Reincke, 1969, 349, is: „Unternehmendes Bürgertum und unternehmender Niederadel in innigem Zusammenwirken! Das ganze 13. Jahrhundert hindurch können wir die Liaison zwischen Grossbürgertum, altem Volksadel und ministerialischem Adel beobachten oder doch wenigstens erraten.” *Vö. uo.* 348—351, 361—363.

Eckhart Ferenc, Néhány kiadatlan Árpád-kori oklevél. Fejérpataky emlékkönyv, Bp., 1917.

Engel, J. Chr. v., Geschichte des ungrischen Reiches und seiner Nebenländer, I. k. Halle 1797.

Fekete Nagy Antal, A Bethlenfalvi Thurzó-család eredete, Turul 48 (1934).

Fleckenstein, Josef, Bürgertum und Rittertum in der Geschichte des mittelalterlichen Freiburg, Freiburg im MA, 1970.

Freiburg im MA: Freiburg im Mittelalter. Veröffentlichungen des Alemannischen Instituts Nr. 29, Bühl/Baden 1970.

Friederichs, Heinz F., Zur Entstehung des hochmittelalterlichen „Patriziats” in westdeutschen Städten, Mélanges Vajay, 1971.

Fröhlich, Karl, Das verfassungstopographische Bild der mittelalterlichen Stadt im Lichte der neueren Forschung, Die Stadt I. 1969.

— — Kaufmannsgilde und Stadtverfassung im Mittelalter, Die Stadt II. 1972.

Fügedi Erik, A 15. századi magyar arisztokrácia mobilitása, (Történeti statisztikai kötetek), Budapest 1970.

Gerevich László, Gótikus házak Budán, BudRég 15 (1950).

Gutkas, Karl, Die Entwicklung des österreichischen Städtewesens im 12. und 13. Jahrhundert, Die Städte Mitteleuropas, 1963.

— — Städte und Märkte im Spätmittelalter, Die Gotik in Niederösterreich. Kunst, Kultur und Geschichte eines Landes im Spätmittelalter, Wien 1963.

Györffy György, Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza, I. k. Bp., 1963.

— — Les débuts de l'évolution urbaine en Hongrie, Cahiers de civilisation médiévale 12 (1969).

Haase, Carl, Grundfragen der nordwestdeutschen Städtegeschichte bis ins 13. Jahrhundert, Die Städte Mitteleuropas, 1963.

HdbHistSt. Deutschland: Handbuch der Historischen Stätten Deutschlands, VII. Bd. Bayern. (Kröners Taschenausgabe Bd. 277.) Stuttgart² é. n. (Copyright 1965.)

HdbHistSt. Österreich: Handbuch der Historischen Stätten. Österreich II. Bd. Alpenländer mit Südtirol. (Kröners Taschenausgabe Bd. 279.) Stuttgart é. n. (Copyright 1966.)

Haller, Helmut Frhr. v. Hallerstein, Grösse und Quellen des Vermögens von hundert Nürnberger Bürgern um 1500, Beiträge I. 1967.

— — Deutsche Kaufleute in Ofen zur Zeit der Jagellonen, MittNürnberg, 51 (1962).

Házi: Sopron szabad királyi város története, I/1—7, II/1—6, k. közli Házi Jenő, Sopron 1921—1943. Héderváry: A Héderváry család oklevéltára, I. k. Bp., 1909.

A vezetőréteg másik, gazdasági szempontból v. Below és mások által joggal¹⁴ jelentősnek tartott rétege a kereskedőkből, vállalkozókból tevődött ki. Valóban, vannak városok, ahol a miniszteriális és kereskedő eredetű vezetőréteg egymástól elkülönül,¹⁵ úgy látszik azonban, hogy nem lenne helyes erre a különbségre fektetni a hangsúlyt. A városi nemesség éppúgy nem veti meg a vállalkozást, mint a gazdag kereskedők a birtokszerzést, az egymás közti családi kapcsolatok pedig igen sok helyen nem az elválasztó, hanem az összekötő jelenségeket erősítik meg.¹⁶ Ennek a korai vezetőrétegnek az általános jellemvonásait talán abban foglalhatnánk össze, hogy az egyes városok leghatalmasabb és leggazdagabb, ennél fogva legtekintélyesebb elemeit foglalta magába, tagjai a város bel- és külterületén az ingatlanok nagyobb részét birtokukban tartva a szegényebb polgárság vagy annak egy része felett (pl. mint háztulajdonosok) befolyást gyakorolhattak, és így a városi tisztségek betöltését

¹⁴ Ld. pl. v. *Below*, 1926², 489—492. — *Pirenne*, é. n., 191—192. — *Rörig*, 1959, 662—667. — *Fröhlich*, 1972, 23—45. stb.

¹⁵ Vö. pl. *Planitz*, 1954, 261—263. — *Czok*, 1959, 35. stb.

¹⁶ *Unger*, 1963, 132—136. — *Zientara*, 1970, 136—139. — *Friederichs*, 1971, 223—230.

Hirschmann, Gerhard, Die Familie Muffel im Mittelalter. Ein Beitrag zur Geschichte des Nürnberger Patriziats, seiner Entstehung und seines Besitzes, MittNürnberg 41 (1950).

— — Nürnbergs Handelsprivilegien, Zollfreiheiten und Zollverträge bis 1399, Beiträge I. k. 1967.

Hofmann, Hanns Hubert, Nobiles Norimbergenses. Beobachtungen zur Struktur der reichsständischen Oberschicht. Vorträge 11 (1966).

Hóman Bálint, A magyar királyság pénzügyei és gazdaságpolitikája Károly Róbert korában, Bp. 1921.

Horváth Tibor Antal—Huszár Lajos, Kamaragrófok a középkorban, Numizmatikai Közöny 54—55 (1955—56).

Hörnberg, Albert K., Giselbert von Warendorp. Fernhändler oder Ministerialadliger? Westfalen 1955.

Huszár Lajos, A budai és pesti vonatkozású reneszánsz emlékérmek, BudRég 20 (1963).

Inventár I—II: Archiv mesta Bratislavy. I. k. Inventár stredovekých listín, listov a iných príbuzných písomností. Vypracovali: D. Lehotská, D. Handzová, V. Horváth, Z. Hrabuššay, N. Merglová, Praha 1956. — II. k. Inventár listín a listov. (1501—1563). Vypracoval Vladimír Horváth, Bratislava 1966.

Jakubovich Emil—Pais Dezső, Ó-magyar olvasókönyv, (Tudományos gyűjtemény 30.) Pécs 1929. JbVGWien: Jahrbuch des Vereines für Geschichte der Stadt Wien.

Knauz Nándor, A budai káptalan regestái 1148—1649, MTT 12 (1863).

Karácsonyi János, A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig, III/1. k. Bp. 1901.

Károlyi: A nagykárolyi gróf Károlyi család oklevéltára, sajtó alá rendezte *Géresi Kálmán*, I—III. k. Bp., 1882.

Klier, Richard, Dr. med. Johann Weinmann, Rat und Gesandter des Markgrafen Georg von Brandenburg in Ungarn, Südost-Forschungen 29 (1970).

Kovachich, Formulae: Formvlae solennes styli in cancellaria, cvriaqve regvm, foris minoribvs, ac locis credibilibvs, avthenticisqve regni Hvgariae olim vsitati. Qvas...edidit *Martinvs Georgivs Kovachich Sengviciensis*, Pesthini 1799.

Kováts, Franz, Handelsverbindungen zwischen Köln und Pressburg (Pozsony) im Spätmittelalter, Sonderabdruck aus dem 35. Hefte der „Mitteilungen aus dem Stadtarchiv von Köln“, 1914.

— — A pozsonyi városgazdaság a középkor végén, Pozsony 1918.

Kroeschell, Karl, Stadtrecht und Stadtrechtsgeschichte. Die Stadt II. 1972.

Kubinyi András, A kincstári személyzet a XV. század második felében, TBM 12 (1957).

— — Buda város pecséthasználatának kialakulása, TBM 14 (1961).

— — Népmozgalmak Budapesten a feudalizmus korában, TBM 14 (1961).

— — Die Nürnberger Haller in Ofen. Ein Beitrag zur Geschichte des Südosthandels im Spätmittelalter, MittNürnberg 52 (1963—64).

— — Budafelhévíz topográfiája és gazdasági fejlődése, TBM 16 (1964).

monopolizálhatták.¹⁷ Mivel a vagyon öröklődött, ez a réteg mintegy családi örökösödési jogon tarthatott igényt a városi tanácsstagi helyekre. Elsősorban a tekintély és a vagyon volt a lényeges: akkor még megvolt a lehetősége minden polgárnak, aki ezzel rendelkezett, hogy bejusson a tanácsúri családok közé, amelyek még nem zárkóztak el. A városalapítás utáni közvetlenül következő évszázadokban még nem beszélhetünk a „potentes” (azaz a tanácsúri nemzetségek) és a „divites” (azaz a gazdag kereskedők) közti határvonalról.¹⁸ Patriciátusnak tehát ebben a korszakban elsősorban a tanácsstagi helyeket betöltő személyek családjait nevezhetjük.

¹⁷ Vö. pl. *Dollinger*, 1955, 380—387. — Ha a német várostörténeti irodalmat a múlt század második felétől áttekintjük, szinte periodikusan változó nézetekkel találkozhatunk a patriciátus eredete, a patriciátus és a feudális urak egymás közti viszonya értékelésében. Ezek a nézetek tulajdonképpen más — olykor gazdaságtörténeti — álláspontok igazolását szolgálták. Eleinte a kutatás úgy látszik, hogy hajlott a patriciátus miniszteriális eredetének feltételezésére. Mivel ez a réteg eredetileg szolgálati birtok fejében katonai és igazgatási feladatokat ellátó nem szabad emberekből állott (vö. a miniszterialitás rövid definícióját a *HdbHistSt. Deutschlands Bosl* által szerkesztett VII. k. 891.), a patriciátus miniszteriális eredetének elméletével az ún. *Hofrechtliche Theorie*-t akarták alátámasztani. Nem véletlen, hogy a fenn, 11—12. j.-ben id. Sombart—v. Below vitában ezért kitértek erre a kérdésre, és az utóbbi élesen szembefordult ezenelmélettel. A múlt század vége óta ezért elsősorban a városi vezetőréteg kereskedői mivoltát hangsúlyozták, ezeknek viszont szabad eredetét emelték ki. Ld. pl. egy viszonylag késői munkát: *Lerner*, 1952, 11—23. — *Dollinger*, 1955, 383. is leírta még: „La ministerialité, enfin, contrairement à ce qu'on a cru jadis, n'a joué presque partout qu'un faible rôle à ce point de vue.” — Újabban aztán egyre inkább kezd a kutatás a korábbi, múlt századi állásponthoz visszatérni. (Ld. mindezekre az előző j.-ekben id. munkákat. A legélesebben képviseli ezt *Friederichs*, 1971, 223—230.) — A kérdés megoldását valóban bonyolította a miniszteriálisok nem szabad eredete. Velük a polgári történészek közül főleg *Bosl* foglalkozott az utóbbi időben. A lényegét — részben *Bosl*-l szemben — a marxista *Unger*, 1963, 130. o. 40. j. fejezte ki: „Tatsächlich kann der Ministeriale, rechtlich noch unfrei, sozial aber schon nicht mehr höriger Bauer, sondern Grundherr sein... Sie gehören bald schon zur Klasse der Feudalherren.” — A másik nehézséget az okozta, hogy az egyes városok polgárságának összetétele származásuk tekintetében különbözött egymástól, így minden elméletre lehetett forrást találni. *Planitz*, 1954, 260—263. az adatok alapján városonként a patriciátus más és más összetételét mutatta ki. Első helyre — saját elméletére tekintettel is — a távolsági kereskedőket, utána a miniszteriálisokat, aztán a szabad birtokosokat (*Grundbesitzer*) és az utolsóra az iparosokat helyezte. Csakhogy — ahogy a 7. j.-ben id. *Warendorp*-adat is mutatja — távolsági kereskedő is lehetett miniszteriális, a miniszteriálisokat pedig birtokos-lovagi jellegük — legalábbis a XII—XIII. század fordulójától — egyre inkább hasonlított, sőt azonosította a harmadik csoporttal. Ezért azt hisszük, hogy helytelen lenne bármely réteget kiemelni: a vezetőréteg függetlenül eredetétől üzletelt, kereskedett, de egyben feudális birtokosként is viselkedett. (Ld. pl. a freiburgi kereskedőket, akik anélkül, hogy polgárjogukat feladták volna, lovagok és birtokosok lettek. *Fleckenstein*, 1970, 77—95.)

¹⁸ Vö. *Hofmann*, 1966, 72—77. — A patriciási potentes csak később bekövetkező elzárkózására ld. *uo.* 52—92.

— — Topographic Growth of Buda up to 1541., *Nouvelles Études Historiques* publiées à l'occasion du XIIe Congrès International des Sciences Historiques par la Commission Nationale des Historiens Hongrois, t. I. Bp., 1965.

— — Budai és pesti polgárok családi összeköttetései a Jagelló-korban, *LtKözl* 37 (1966).

— — Buda története 1541-ig, Bp., 1969.

— — Soziale Stellung und Familienverbindungen des deutschen Patriziats von Ofen in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts, *ArchSippfg* 36 (1970).

— — Die Städte Ofen und Pest und der Fernhandel am Ende des 15. und am Anfang des 16. Jahrhunderts, *Aussenhandel*, 1971.

— — Székesfehérvár középkori oklevéladása és pecsétei, *Székesfehérvár Évszázadai*, 2. Középkor, szerk. *Kralovánszky Alán*, Székesfehérvár 1972.

Kubinyi A.—*Nagy L.*—*Vörös K.*, Zur Erforschung der Geschichte von Budapest, *Acta Historica Ac. Sc. Hung.* 13 (1967).

Különösen a városok alapításánál játszott szerepe érdekes ennek a rétegnek. Mint ismeretes, a nagy német várostörténész, Fritz Rörig nevéhez fűződik az az elmélet, amely a középkori városok alapításánál egy vállalkozói konzorciumnak tulajdonította a főszerepet. Ennek a konzorciumnak tagjai — vállalkozásuk sikere esetén — töltötték be a tanácstagok helyeket, valamint a városi ingatlanok, különösen a piaci bódék tekintélyes részének tulajdonjogában is részesültek.¹⁹ Rörig elmélete ugyan távolról sem lett mindenki által elfogadva, mégis a második világháborút megelőző időben túlnyomó befolyásra tett szert, hogy később, különösen Luise v. Winterfeld 1955-ben megjelent támadása alapvetően megingassa hitelét.²⁰ Pedig —

¹⁹ Rörig 1928 óta több tanulmányban. Ld. ezeket új kiadásban, Rörig, 1959, 1—35, 36—133, 247—287. stb.

²⁰ v. Winterfeld, 1955, 7—89, sorra vette Rörig érveit, és épp Lübecknél — ahonnan Rörig fő példáját merítette — próbálta azok tarthatatlanságát bebizonyítani. v. Winterfeld bevezetésében (9—20. o.) összefoglalta a kérdés korábbi irodalmát, és itt rámutatott a Rörig-elmélettel szemben már korábban felhozott — viszonylag gyér — ellenvetésekre is. Ezek ellenére a Rörig-féle tézis mintegy a történetírás communis opinio-jává alakult, amire ld. pl. Lerner, 1952, 15, fejezetcímét: „Unternehmerkonsortien gründen Städte.” Az ötvenes években azonban v. Winterfeld munkájának megjelenése előtt is kezdtek növekedni a Rörig-féle elmélettel szemben felhozott kétségek. Ld. pl. Planitz, 1954, 142. — Dollinger, 1955, 382. o. 1. j. Ma már elvetik általában Rörig elméletét. Vö. Schlesinger, 1970, 37—38. — Kroeschell, 1972, 283, ezt írja Rörig elméletéről: „Diese zunächst so fruchtbare Hypothese darf freilich heute als widerlegt gelten.” Vö. még *uo.* 297.

Lechner, Karl, Die Haimonen. Ein Wiener Erbbürger — Rittergeschlecht des 13. und 14. Jahrhunderts, JbVGWien 15/16 (1959—60).

Lederer Emma, A legrégebb magyar iparososztály kialakulása, Sz. 62 (1928).

— — A középkori pénzüzetek története Magyarországon, (1000—1458). Bp., 1932.

Lerner, Franz, Die Frankfurter Patriziergesellschaft Alten-Limpurg und ihre Stiftungen, Frankfurt am Main 1952.

LTKözl: Levéltári Közlemények.

Lukcsics: XV. századi pápák oklevelei, I—II. k. (Olaszországi magyar oklevéltár I—II. k.) Kiadja Lukcsics József, Bp., 1931—1938.

Lütge, Friedrich, Der Handel Nürnbergs nach dem Osten im 15/16. Jahrhundert, Beiträge I. k. 1967.

Mályusz Elemér, A magyarság és a városi élet a középkorban, Sz. 78 (1944).

— — Az izmaelita pénzverőjegyek kérdéséhez, BudRég 18 (1958).

— — Zsigmond király központosító törekvései Magyarországon, Történelmi Szemle 3 (1960).

— — Budai Farkas László, TBM 15 (1963).

— — Egyházi társadalom a középkori Magyarországon, Bp., 1971.

Maschke, Erich, Verfassung und soziale Kräfte in der deutschen Stadt des späten Mittelalters vornehmlich in Oberdeutschland, VSWG 46 (1959).

Matrikel Wien: Die Matrikel der Universität Wien, II/1 és III/1. k. Graz-Köln 1959.

Mélanges Vajay: Mélanges offerts à Szabolcs de Vajay Vice-Président de l'Académie internationale d'héraldique à l'occasion de son cinquantième anniversaire, Braga 1971.

MIÖG: Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung.

Mitgau, Hermann, Geschlossene Heiratskreise sozialer Inzucht, Deutsches Patriziat 1968.

MittNürnberg: Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg.

Mitteis, Heinrich—Lieberich, Heinz, Deutsche Rechtsgeschichte. Ein Studienbuch, 11. ergänzte Auflage, München 1969.

MNy: Magyar Nyelv.

Mollay Károly, Sopron vármegye vázlatos története, Sopron és környéke műemlékei², Bp., 1957.

— — Szófejtés és tudománytörténet. Kalmár. MNy 64 (1968).

MonStrig: Monumenta ecclesiae Strigoniensis, edd. F. Knausz, L. C. Dedek, I—III. k. Strigonia 1874—1924.

MonVatic: Monumenta Vaticana historiae regni Hungariae illustrantia. Vatikáni magyar okirattár. I/1. k. Bp., 1887.

függetlenül attól, hogy a posthumusan is folytatott Rörig—v. Winterfeld vita alapjául szolgáló Lübeckben beszélhetünk-e ilyen konzorciumról — más városokban ilyen kétségkívül kimutatható, logikai érvek is szólnak megléte mellett, és ezért Heinrich Reincke joggal foglalhatott el már 1957-ben közvetítő álláspontot.²¹ Nyilvánvaló, hogy egy városúr városalapításnál vagy bővítésnél rá volt szorulva egy anyagilag tehetőse rétegre, esetleg személyre, amely vagy aki vállalni tudta az új telepések összehívásától az építkezés műszaki lebonyolításáig, valamint az építkezés katonai biztosításáig terjedő széles körű feladatokat. Hogy ezek az építkezési vagy telepítési vállalkozók ezért Rörig-típusú konzorciumhoz hasonló jogokban részesültek-e, vagy pedig az általuk telepített városrész birtokosaivá váltak-e, mint Bécs Richard Perger által vizsgált „Grundherr-”jei,²² ez témánk szempontjából nem annyira lényeg-

²¹ Reincke, 1969, 331—363. — Ez a tanulmány eredetileg 1957-ben jelent meg. Nézetét közép-utas kiegyensúlyozási kísérletnek tartja Haase, 1963, 127.

²² Perger, 1963—64, 11—68; 1965—66, 120—183; 1967—69, 7—103. — Különösen itt, 93—94.

MonVesp: Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis. A veszprémi püspökség római oklevéltára, I—IV. k. Bp., 1896—1907.

MTT: Magyar Történelmi Tár.

MZSO: Magyar—zsidó oklevéltár, IX. k. Bp., 1966. Szerkesztette és kiadta Scheiber Sándor.

Ofner Stadtrecht: Das Ofner Stadtrecht. Eine deutschsprachige Rechtssammlung des 15. Jahrhunderts aus Ungarn, hsgg. von Karl Mollay, (Monumenta Historica Budapestinensia I. k.) Bp. 1959.

Osváth Gyula, Adalékok Kassa város közjogi helyzetéhez és közigazgatási szervezetéhez I. Lipót koráig, Kassa 1918.

Pannonhalmi Rendtörténet: A pannonhalmi Szent Benedek-rend története, kiadja a pannonhalmi Szent Benedek-rend, X. k. A tihanyi apátság története, 1. k. Bp. 1907.

Pataki Vidor, A budai vár középkori helyrajza, BudRég 15 (1950).

Paulinyi Oszkár, Eigentum und Gesellschaft in den niederungarischen Bergstädten. Ein Beitrag zur Problematik der deutschen Kolonisationsstadt in Ungarn, Aussenhandel 1971.

Perger, Richard, Die Grundherren in mittelalterlichen Wien, JbVGWien I: 19/20 (1963—64), II: 21/22 (1965/66), III: 23/25 (1967—69).

— — Die Haiden von Guntramsdorf, Jahrbuch der heraldisch-genealogischen Gesellschaft „Adler”, 3. Folge 7 (1967—70).

— — Der Hohe Markt, (Wiener Geschichtsbücher Bd. 3.), Wien—Hamburg 1970.

Peyer, Hans Conrad, Leinwandgewerbe und Fernhandel der Stadt St. Gallen von den Anfängen bis 1520, I—II. Bd. St. Gallen 1959—1960.

Pfeiffer, Gerhard, Das Breslauer Patriziat im Mittelalter (Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte XXX. Bd.) Breslau 1929.

Pickl, Othmar, Pettaus Kampf um sein Niederlagsrecht (1520—1535). Ein Beitrag zur Handelspolitik Ferdinands I. MIÖG 78 (1970).

— — Die Auswirkungen der Türkenkriege auf den Handel zwischen Ungarn und Italien im 16. Jahrhundert, (Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Türkenkriege, Grazer Forschungen zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte, Bd. 1. Graz 1971.)

— — Der Handel Wiens und Wiener Neustadt mit Böhmen, Mähren, Schlesien und Ungarn in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts, Aussenhandel 1971.

Pirenne, Henri, Sozial- und Wirtschaftsgeschichte Europas im Mittelalter. (Sammlung Dalp, Bd. 25.) Bern é. n.

Planitz, Hans, Zur Geschichte des städtischen Meliorats, Ztschr. der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Germ. Abt. 67 (1950).

— — Studien zur Rechtsgeschichte des städtischen Patriziats, MIÖG 58 (1950).

— — Die deutsche Stadt im Mittelalter. Von der Römerzeit bis zu den Zunftkämpfen, Graz—Köln 1954.

Pleidell Ambrus, A Nyugatra irányuló magyar külkereskedelem a középkorban, Bp. 1925.

ges kérdés. A lényeg az, hogy a városi vezetőségből nem lehetett őket kizárni. Hogy ez a városi vezetőréteg topográfiailag is elkülönült-e a polgárság tömegétől, akár úgy, hogy a piactéri házakat ők birtokolták,²³ akár úgy, hogy mint az olasz patriciusok tornyos, erődített házakban laktak (regensburgi patriciusok,²⁴ Schwäbisch-Halli városi nemesek²⁵ stb.) már másodlagos, de így sem elhanyagolható tényező.

Tekintetbe véve ezeket, felmerül a kérdés, hogy a középkori magyar királyság területén beszélhetünk-e városi patriciátusról, és ha igen, akkor ennek mik voltak a jellegzetességei. Kétségtől nem létezett nálunk a szó szűkebb, középkorvégi értelmében vett patriciátus, ezért használta annak idején Kováts Ferenc a tanácsági helyeket betöltő vezetőrétegre a „pszeudopatriciátus” fogalmát, elismerve egyúttal, hogy ennek a rétegnek sok olyan jellegzetessége van, amely ráillik az „igazi” patri-

²³ Valamint a piaci árusítóbódékat, ezt különösen *Rörig* emelte ki. *Vö. Uő.*, 1959, 252—271. — Ld. még *Fröhlich*, 1969, 294—296.

²⁴ *Bosl*, 1966, 139. — *Planitz*, 1954, 267. — Olasz városokra ld. *Renouard-Braunstein*, 1969, 158.

²⁵ *Wunder*, 1966, 33. — Más német városokra példák. Nürnberg: *Hofmann*, 1966, 66. — Rothenburg ob der Tauber: Bayer. Städtebuch 461. — Basel: *Planitz*, 1954, 304. — Bécsre pl. *Lechner*, 1959/60, 56. — *Perger*, 1970, 74, 84. — Általánosságban: *Fröhlich*, 1969, 304.

Podhradczky: Cuspinianus János beszéde, Budának 's véle Magyar országnak ezer öt száz negyven egyedik esztendőben lett romlása emlékezetére 's harmad századára kiadta *Podhradczky József*, Buda 1841.

QuGStWien: Quellen zur Geschichte der Stadt Wien, Abt. I. Regesten aus in- und ausländischen Archiven, Bd. 1-, 1895-; Abt. II. Regesten aus dem Archiv der Stadt Wien, Bd. 1-, 1898-; Abt. III. Grundbücher, Bd. 1-, 1896-.

Radocsay, Dénes, Les principaux monuments funéraires médiévaux conservés à Budapest, Mélanges Vajay, 1971.

Rascher, Helmut, Die Kleiderstiftung des Wolfgang Münzer von 1577, MittNürnb 57 (1970).

Rausch, Wilhelm, Österreichs Grenzstädte im Norden der Donau. Ein Exkursionsführer, Linz 1971.

Reincke, Heinrich, Über Städtegründung. Betrachtungen und Phantasien, Die Stadt I. k. 1969.

Renouard, Yves—Braunstein, Philippe, Les villes d'Italie de la fin du Xe siècle au début du XIVe siècle (Regards sur l'histoire 8.), Tome 1—2, Paris 1969.

Rörig, Fritz, Die europäische Stadt. Propyläen Weltgeschichte, Bd. IV. Berlin 1932.

— Wirtschaftskräfte im Mittelalter. Abhandlungen zur Stadt und Hansegeschichte, hsgg. von Paul Kaegbein, Weimar 1959.

Rupp Jakab, Buda-Pest és környékének helyrajzi története, Pest 1868.

Sachs, Carl L., Metzgergewerbe und Fleischversorgung der Reichsstadt Nürnberg bis zum Ende des 30. jährigen Kriegs, MittNürnb 24 (1922).

Sailer, Leopold, Die Wiener Ratsbürger des 14. Jahrhunderts, Studien aus dem Archiv der Stadt Wien, Bd. 3/4, Wien 1931.

Schaper, Christa, Wolfgang Eysen und sein Bildnis, MittNürnb 45 (1954).

Schlesinger, Walter, Zur Gründungsgeschichte von Freiburg, Freiburg im MA, 1970.

Schrauf II: Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen, összeállította *Schrauf Károly*, (Magyarországi tanulók külföldön II. k.) Bp. 1892.

Schünemann, Konrad, Die Entstehung des Städtewesens in Südosteuropa, (Südosteuropäische Bibliothek Bd. 1.) Breslau u. Oppeln é. n.

SRH: Scriptorum rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum, edendo operi praefuit *Emericus Szentpétery*, Vol. I—II, Budapestini 1937—1938.

Solymosi László, Adatok (Rákos)Palota középkori történetéhez, Adattár Budapest XV. kerülete történetének tanulmányozásához, Bp. 1969.

Sombart, Werner, Der moderne Kapitalismus. Historisch-systematische Darstellung des gesamteuropäischen Wirtschaftslebens von seinen Anfängen bis zur Gegenwart. Vierte, unveränderte Auflage, Bd. I. 1. Halbbd. München und Leipzig 1921.

ciátusra.²⁶ Nem véletlen ezért, hogy újabb történetírásunk általában minden különösebb indokolás nélkül meri alkalmazni a „patricius” kifejezést a városi vezetőréteg tagjaira.²⁷ Mi magunk is ezt az álláspontot vallottuk és valljuk,²⁸ és alábbi tanulmányunkban a középkori Magyarország fővárosa vezetőrétegének ismertetése során épp azokat az ismérveket keressük, amelyek erre a rétegre jellemzőek, és amelyek alapján lehetőség nyílik a kül- és belföldi városok hasonló rétegével való összehasonlításra.

Ezzel kapcsolatban vizsgálnunk kell néhány olyan problémát is, mint amelyeket előljáróban a külföldi városokkal kapcsolatban felvetettünk. Ilyenek a nemesi, lovagi

²⁶ Kováts, 1918, 15. — Maschke, 1959, 289 szerint még Németországban sem zárult le teljesen születésrendileg a patriciátus.

²⁷ Vö. pl. legutoljára Székely, 1971, 285, 291.

²⁸ Kubinyi, 1966, 241—42. — Uő., 1970, 446.

Die Stadt: Die Stadt des Mittelalters, hsgg. von Carl Haase, Bd. I. Begriff, Entstehung und Ausbreitung, Bd. II. Recht und Verfassung, (Wege der Forschung Bd. CCXLIII—CCXLIV.) Darmstadt 1969—1972.

Die Städte Mitteleuropas: Die Städte Mitteleuropas im 12. und 13. Jahrhundert. Schriftleitung Dr. Wilhelm Rausch, (Beiträge zur Geschichte der Städte Mitteleuropas I.) Linz 1963.

Stoob, Heinz, Westfälische Beiträge zum Verhältnis von Landesherrschaft und Städtewesen, Westfälische Forschungen 21 (1968).

Stromer, Wolfgang von, Das Schriftwesen der Nürnberger Wirtschaft vom 14. bis zum 16. Jahrhundert. Zur Geschichte oberdeutscher Handelsbücher, Beiträge II. k. 1967.

— Oberdeutsche Hochfinanz 1350—1450, Teile I—III, (VSWG Beihäfte 55—57.) Wiesbaden 1970.

— Fränkische und schwäbische Unternehmer in den Donau- und Karpatenländern im Zeitalter der Luxemburger 1347—1437, Jb. für fränkische Landesforschung 31 (1971).

— Das Zusammenspiel Oberdeutscher und Florentiner Geldleute bei der Finanzierung von König Ruprechts Italienzug 1401/02. Öffentliche Finanzen und privates Kapital im späten Mittelalter und in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Forschungen zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte Bd. 16. Stuttgart 1971, Klny. lapszámozás nélkül.

Surányi Bálint, Pozsonyi bíródinasztiák a XIII—XIV. században, LTKözl 35 (1964).

Sydow, Jürgen, Anfänge des Städtewesens in Bayern und Österreich, Die Städte Mitteleuropas, 1963.

Sz.: Századok

Szabó Dezső, A magyar országgyűlések története II. Lajos korában, Bp. 1909.

Szabó Károly, A királyi regösökről, Sz. 15 (1881).

Székely György, Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon a 14. században, Bp. 1953.

— A személynevek és a történettudomány. Névtudományi előadások II. Névtudományi konferencia Budapest 1969, szerk. Kázmér Miklós és Végh József, (Nyelvtudományi Értekezések 70. sz.) Bp. 1970.

— Le développement de la magistrature de la ville de Buda au XIVe siècle, Folia Diplomatica, I. Brno 1971.

Szentpétery—Borsa: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke, II. k. 2—3. füzet, 1272—1290, Szentpétery Imre kéziratának felhasználásával szerkesztette Borsa Iván, Bp. 1961.

Szűcs Jenő, Városok és kézművesség a XV. századi Magyarországon, Bp. 1955.

TBM: Tanulmányok Budapest múltjából.

Tremel, Ferdinand, Der Frühkapitalismus in Innerösterreich, Graz 1954.

— Land an der Grenze. Eine Geschichte der Steiermark, Graz 1966.

TT: Történelmi Tár.

Ub Burgl.: Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg, Bd. II. (1271—1301), bearbeitet von I. Lindeck-Pozza, Wien 1965.

Unger, Manfred, Stadtgemeinde und Bergwesen Freibergs im Mittelalter, (Abhandlungen zur Handels- und Sozialgeschichte Bd. IV.) Weimar 1963.

rétég szerepe, a városlapító „vállalkozói konzorcium” kérdése stb. Mindkettőre lehet példát találnunk a középkori Magyarország városainál. Ismeretes, hogy pl. Sopron vezetőrétegében szerepet játszottak a környékbeli nemesi családok tagjai,²⁹ hogy városaink tanácstagjainak nem egy tagját éppúgy „comes”-nek címezték a XIV. század második feléig, mint a tekintélyesebb nemeseket, és hogy ezek általában jobbágyfalvak birtokosai is voltak.³⁰ A városi vezetőréteg kialakulását, a feudális uralkodóosztállyal és a városlapítással való összefüggését legplasztikusabban Kovács Ferenc fejtette ki: „a pozsonyi telekkönyv örökbérei vizsgálata alapján megállapítottam, hogy a szabad királyi városok első városbírái, akiket a szabadalomlevelek és más okmányok a 14. század első feléig majdnem mindenütt „comes”-eknek neveznek, leszármazottai voltak a városok végső települései nemes telektulajdonosainak, királyi várjobbágyoknak, akik olyfajta szerepet vállaltak a telepítésnél, mint faluhelyen a soltszék. Ezek a birtokosok birtokuk azon részét, amelyből a város belterülete lett, házhelyenként örökbérekért eladták a telepeseknek, és vállalták a

²⁹ Mollay, 1957, 51—54.

³⁰ Szűcs, 1955, 26. skk. 266. skk.

- Varju Elemér, A gyulafejrvári Batthyány-könyvtár, Magyar Könyvszemle Új folyam 8 (1900.)
- Verancsics II. k.: Verancsics Antal m. kir. helytartó, esztergomi érsek összes munkái, közli Szalay László, II. k. (Mon. Hung. Hist. Magyar Történelmi Emlékek II/3. k.) Pest 1857.
- Vorträge: Vorträge und Forschungen, Bd. XI. Untersuchungen zur gesellschaftlichen Struktur der mittelalterlichen Städte in Europa, Reichenau-Vorträge 1963—1964, Konstanz—Stuttgart 1966.
- VSWG: Vierteljahrsschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte.
- Wertner Mór, Az első Dunajeciek, Turul 29 (1911).
- Westermann, Ekkehard, Das Eislebener Garkupfer und seine Bedeutung für den europäischen Kupfermarkt von 1460 bis 1560, Köln 1971.
- Westfalen: Westfalen, Hanse, Ostseeraum. (Veröffentlichungen des Provinzialinstituts für Westfälische Landes- und Volkskunde, Reihe I. Heft 7.) Münster Westf. 1955.
- Windecke: Eberhart Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds, hsgg. von Wilhelm Altmann, Berlin 1893.
- Winterfeld, Luise von, Gründung, Markt- und Ratsbildung deutscher Fernhandelsstädte. Untersuchungen zur Frage des Gründerkonsortiums vornehmlich am Beispiel Lübecks, Westfalen, 1955.
- Wojtecki, Dieter, Studien zur Personengeschichte des deutschen Ordens im 13. Jahrhundert (Quellen und Studien zur Geschichte des östlichen Europa, Bd. III.) Wiesbaden 1971.
- Wunder, Gerd, Die Bürgerschaft der Reichsstadt Hall von 1395 bis 1600. Zum Jubiläum der Stadt Schwäbisch Hall 1956. (Württembergische Geschichtsquellen XXV. Bd.) bearbeitet von — — unter Mitwirkung von Georg Lenckner, Stuttgart und Köln 1956.
- — Die Sozialstruktur der Reichsstadt Schwäbisch Hall im späten Mittelalter, Vorträge 11 (1966).
- Zichy: A Zichy és Vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára, szerk. Nagy Imre, Nagy Iván, Végely Dezső, Kammerer Ernő, Lukács Pál, I—XII. k. Budapest 1871—1931.
- Zientara, Benedykt, Zu den Anfängen des Patriziats von Stettin. Über die Rolle des feudalen Grundbesitzes bei der Gestaltung der wissenschaftlichen Grundlagen der führenden Schichten der Stadtbevölkerung, Neue Hansische Studien, 1970.
- Zimmermann, Harald, Hospites Theutonici. Rechtsprobleme der deutschen Südostsiedlung (Gedächtnisschrift für H. Steinacker), 1966.
- Zolnay László, Az esztergomi latinusokról, Esztergom Évlapjai 1 (1960).
- — Az Esztergom-királyvárosi „Zeniapalotaia”, u. o.
- — „Opus castri Budensis”. A XIII. századi budai vár kialakulása, TBM 15 (1963).
- — A középkori budavári Szent László- és Szent Mihály-kápolna (Adatok a Nagyboldogasszony-templom déli oldalkápolnáinak történetéhez.) BudRég 21 (1964).
- ZW: Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen, von Franz Zimmermann, Carl Werner, Georg Müller, Gustav Gündisch, I—IV. Bd. Hermannstadt 1897—1937.
- ZsO: Zsigmond-kori Oklevéltár, összeállította Mályusz Elemér, I—II/2. k. Budapest 1951—1958.

városbírósgot. Ezt az eredetét a pozsonyi telekkönyv házai örökbérenek, amikor is egész utcasorok egy-egy 13—14. századi városbíró alapítványának „szolgálnak”, világosan mutatja a telekkönyvi bejegyzések szövege.³¹ Eddig Kováts Ferenc. Ehhez sokat nem kell hozzátennünk: Pozsony vezetőrétege e szerint ilyen várjobbágy-nemesi birtokosokból állott, és az általuk, saját birtokukra telepített személyekből alakult ki a későbbi városi polgárság. Szerepük tehát hasonló a Bécs betelepítésében oly nagy részt vállaló Ritterbürger-vezetőrétegehez, a különbség csak az, hogy ez utóbbiak — eltérően a pozsonyiaktól — csak az által váltak Bécs egy része „Grundherr”-jévé, földesurává, mert vállalkoztak a telepítésre.³² A pozsonyiak úgy látszik, hogy már eredetileg is valamiféle birtokjogot élveztek a későbbi város területén.³³ A lényeg azonban azonos: feudális kisbirtokos urak telepítik a várost, és ezért a város vezetését szerzik meg. Ez a telepítés valószínűleg folyamatos, hiszen a város területe előbb sem volt lakatlan, és egyik várost sem merném a „vállalkozói konzorcium” klasszikus példajaként idézni, már csak azért sem, mert ennek az első vezetőrétegnak zöme elsősorban feudális katona volt, nem pedig üzlettel törődő, kereskedő vállalkozó.

A két réteg azonban már a városalapításnál együtt léphetett fel. Mint Paulinyi Oszkár bebizonyította, három legjelentősebb középkori bányavárosunkat a szó klasszikus, rögri értelemben vett „vállalkozói konzorcium” alapította, amely üzletelő, a bányászat hasznát kiaknázni kívánó polgárokból állott, akik éppúgy birtokosai lettek a város területének, és éppúgy átvették a város irányítását, mint a pozsonyi vagy bécsi lovagpolgárok. Nem hiányozott azonban ez a réteg sem a bányavárosokban: a városok területén régebben birtokos várjobbágyfiúk személyében.³⁴

A vezetőréteg, függetlenül egyes tagjainak eredeti társadalmi helyzetétől, Magyarországon épp olyan tekintélyt élvezett, mint külföldön. Hozzájárult ehhez az is, hogy Németországhoz hasonlóan nálunk is eredetileg a várost egy „Genossenschaft” képviselte, később vált „Körperschaft”-tá, jogi személyé;³⁵ azaz a városi és így a polgári jogokat nem a város, a jogi személy, hanem a polgárok, a szabadságjogokat élvező egyes személyek közössége élvezték először.³⁶ Ugyancsak megegyezően a külföldi analógiával a legplasztikusabban a városi pecsétek feliratai fejezték ki ezt a „Genossenschaft”-ból „Körperschaft”-tá fejlődést. Első városi pecséteink a „Sigillum civium”³⁷ köriratot viselték, amely a XIV. századtól fokozatosan „Sigillum civitatis” köriratra cserélődött ki.³⁸ Vannak adatok, amelyekből arra lehetne következtetnünk, hogy a városoknak adott összes kiváltságban eredetileg nem a teljes polgárság részesült, és a két réteg megkülönböztetésére alkalmazták a máskülönben szinonimaként is

³¹ Néhai Kováts Ferenc professzor levele Holub Józsefhez 1944. március 20-áról. A levél néhai Holub professzor szívességéből jutott birtokomba.

³² *Perger*, 1967—69, 93—94.

³³ Ld. fenn, 31. j.

³⁴ *Paulinyi*, 1971, 525—568. — A jobbágyfiúk: *uo.* 544.

³⁵ *Mitteis-Lieberich*, 1969, 181.

³⁶ Ezt legvilágosabban a városi pecsétek feliratai fejezik ki a külföldi várostörténések szerint. Ld. pl. *Haase*, 1963, 128. — *Gutkas*, 1963 (Städte), 63. — *Ebel*, 1966, 254.

³⁷ *Kubinyi*, 1972, 154. o. 17/a és 17/b j. — Példák: Esztergom, Nagyszombat, Sopron XIII. századi pecsétjeiken, valamint Buda ugyanakkori kisebb pecsétjén még a civium-típust alkalmazták. (Buda nagypecsétje más.) *Uo.* 17/b. j.

³⁸ *Uo.*: A fentebb említett városok későbbi pecsétjei már „civitatis” típusúak. Sopron pl. 1340-ben vette használatba. A kétségkívül XIV. század közepi óbudai pecsét már civitatis-típusú.

alkalmazott³⁹ *cives et hospites* szópárt, olyanformában, hogy a „*cives*” jelentette a „*Genossenschaft*” tagját, a város vezetésében ténylegesen részt venni jogosult polgárt,⁴⁰ tehát azt, aki a város területe egy részén tulajdonjogot élvezett, és aki a földjére örök-bér fejében telepített személyekkel szemben feltétlenül előjogokat követelt.

Nagyon kifejezően mutatja épp a főváros kancelláriájának terminológiája. Noha ez a terminológia csak a XV. század elejétől mutatható ki, amikor már nem fedték a terminusok a szó eredeti tartalmát, épp ez az értelmetlenné vált szóhasználat mutatja, hogy valamikor reális alapjának kellett lennie. Azt, hogy a magyar „polgár” és a német „*purger*” szónak volt egy szűkebb jelentése, amely a városi vezetőréteggel való tartozást fejezett ki,⁴¹ még értelmezhetnénk a délnémet városi szóhasználatból való szolgai átvétellel is,⁴² bár mutathatja azt is, hogy eredetileg csak a patricius számított igazán polgárnak. Sokkal fontosabb azonban, hogy csak ennek a patricius „polgár” réteg tagjainak adta meg a városi kancellária a hivatalos korabeli hazai terminológiában valamennyi polgárt megillető „*circumspectus*”, illetve „*prudens et circumspectus*” címet, míg a polgárjogot élvező városi lakosság döntő többségét mindössze az országos gyakorlatban csupán a jobbágságnak kijáró „*providus*” címmel illette.⁴³ Az egykori városi „*Genossenschaft*” tagjainak jogutódai tehát jobbágyként címezték azok jogutódait, akik valamikor a korai városi vezetőréteg földjére települtek.

Ez az értelmetlenné vált késői terminológia tehát alátámasztani látszik a pozsonyi és a bányavárosi példákból, valamint az ugyanazon városon belül szembeállított „*civis*” és „*hospes*” kifejezésből levonható következtetést. A kérdéses azonban az, hogy a fővárosi vezetőréteg XIII—XIV. századi fejlődéséből valóban következik-e egy olyan jellegű társadalmi rétegződés, mint amelyet később a „*circumspectus*” és „*providus*” címzések megkülönböztetésével fejeztek ki. A kérdésre nem könnyű válaszolni. Mint ismeretes, Buda levéltára elpusztult, hiányzik a középkori királyi levéltár is, csak szétszórt, gyakran másodlagos értékű okleveles anyagból tudjuk úgy-ahogy rekonstruálni a főváros történetét.⁴⁴ Pedig, ha ez az egész magyarországi városi fejlődésnek irányt mutató Budán kimutatható, akkor jogosultak vagyunk általánosabb érvényűnek tartani, és akkor a pozsonyi stb. példák nem elszigetelt jelenségnek tekinthetők. A forrásanyag hiányosságát kiküszöbölendő azt a módszert láttuk a legalkalmasabbnak, amelyet a középkori intézménytörténetünkkel foglalkozó kutatók — akiknek szintén nem áll rendelkezésére az általuk vizsgált intézmény levéltára — alkalmaznak, azaz: az intézményekben működő egyes személyekre vonat-

³⁹ Pl. (1292:) „*universis civibus seu hospitibus de Supronio*”, *Ub Burgl* II. k. 270. — A *hospes*ekre ld. *Lederer*, 1928, 402—528, 633—645. — *Zimmermann*, 1966, 67—84.

⁴⁰ A *hospes* szónak is változott ugyan a jelentése az idők folyamán, de ugyanabban az időben sem fejezte ki mindig ugyanazon fogalmat. Gyűjtőfogalomként valamennyi *hospes*-kiváltsággal rendelkező személyre, így a városi polgárookra is vonatkozik; akkor azonban, ha ugyanazon városban megkülönböztetik egymástól a civiseket és a hospeseket, akkor a városi lakosság két rétegre kell ebből következtetnünk. Nyilván nem lehet véletlen, hogy Buda esetében eredetileg úgy látszik *civis*-nek csak a *castrum* lakóit nevezték, míg a külvárosnál *hospes* fordul elő. (Pl. még 1312-ben is: „*hospes de suburbio castri Budensis*”, AO I. k. 252—253.) — Pozsony városa saját tanácsi okleveleinek intulatiojában mindig a bírót, esküdteket és a civiseket említi, azonban 1345-ben feltűnik a „*cives et hospites*” (1311: *MonStrig* II. k. 643; 1314: AO I. k. 366; 1323: *MonStrig* III. k. 29; 1336: uo. 276; 1345: uo. 588.)

⁴¹ *Kubinyi*, 1966, 238—240.

⁴² *Maschke*, 1959, 312. o. 126. j., 319. skk.

⁴³ *Kubinyi*, 1966, 235. skk.

⁴⁴ *Kubinyi—Nagy—Vörös*, 1967, 171.

kozó adatok egybevetéséből következtetnek az egész intézmény történetére.⁴⁵ Mi is alkalmaztuk ezt a módszert intézménytörténeti munkákban.⁴⁶ Külföldön sem ismeretlen ez a módszer, főleg társadalomtörténeti kérdések vizsgálatánál alkalmazzák.⁴⁷

Minél nagyobb számú adatot gyűjtünk össze az egyes személyekre, annál valószínűbb, hogy ezek az adatok alkalmasak a genealógiai összefüggések kimutatására, és ez pedig lehetővé teszi a házassági kapcsolatok körének meghatározását. Ennek a jelentőségét joggal emelte ki H. Mitgau, aki a patríciátus házassági kapcsolatainak körét mint „társadalmi beltenyészetű zárt házassági kört” határozta meg.⁴⁸ A középkorban az egyének igyekeztek saját társadalmi rétegükön belül házasodni, egy házassági kapcsolat létrejötte tehát az esetek többségében lehetővé teszi egy ismeretlen társadalmi helyzetű házastárs szociális hovatartozásának valószínűsítését.⁴⁹ Az esetek nagy száma viszont valamely város vezetőrétegének a környező világban elfoglalt társadalmi helyzetére vethet fényt. Néhány évvel ezelőtt kísérletet tettünk arra, hogy megvizsgáljuk Buda és Pest polgárságának családi összeköttetéseit a XV—XVI. század fordulóján. Ez a vizsgálat lehetővé tette annak megállapítását, hogy a magyar és a német polgárság egyrészt, a városi vezetőréteg és a középpolgárság másrészt élesen elvált egymástól, hiszen alig jött létre köztük házassági kapcsolat. A budai német vezetőréteg saját magával és más városok, beleértve az egész délnémet nyelvterületet, hasonló társadalmi helyzetű és anyanyelvű családjaival, míg a magyar patríciátus ugyancsak saját körén belül, de ezenkívül a magyar középnemességgel is házasodott.⁵⁰ Ez utóbbi a patríciátus társadalmi súlyát mutatja ugyan, a németek családi kapcsolatai viszont a patríciátus másik felének a magyar feudális uralkodóosztállyal való esetleges szembenállására is engedhetnek következtetni a délnémet kereskedelmi tőkétől való függésen kívül.

Már fentebb is utaltunk arra, hogy a korábbi helyzet más volt. Egy 1970-ben megjelent rövid cikkünkben a XIV. század első fele budai patríciátusának családi összeköttetéseit vizsgáltuk meg.⁵¹ Az akkori német patríciátus nem zárkózott el a magyar közép-, sőt főnemességgel való házasságtól, és eltérően másfél száz évvel későbbi jogutódaitól maga is szerzett feudális birtokot. Érdemes lenne annak vizsgálata, hogy mikor és miért változott meg ez a helyzet. Tanulmányunkban ezért igyekeztünk összefoglalni a budai patríciátus családi kapcsolatait, fontosabb családainak történetét és leszármazását a kezdetektől 1470-ig, azaz addig az évig, melynél korábbi tanulmányunkat elkezdtük. Mint ott kifejtettük, a Jagelló-kori vezető családok közül nem ismerünk olyant, amely már Mátyás kora előtt is közéjük tartozott volna,⁵² és így a korábbi családok, akiket most vizsgálunk, fiági leszármazottai abban a tanulmányunkban nem szerepelhettek. Végül függelékben néhány kiegészítést adunk az említett tanulmányhoz.

⁴⁵ Vö. *Bónis*, 1971, 14—15.

⁴⁶ Pl. *Kubinyi*, 1957, 25—49. — vagy *uo.*, 1966, 227—291.

⁴⁷ Ld. pl. *Wojtecki*, 1971.

⁴⁸ *Mitgau*, 1968, 1—25. — *Vö. uo.* 2: „das Heiraten innerhalb gleichgestellter sozialer Schichten wollen wir ‚soziale Inzucht‘ nennen.”

⁴⁹ *Maschke* hozzászólása *Mitgau* előadásához: „Lohnend und auch keineswegs ausreichend untersucht sind die Ehekreise. Das Connubium mit Patriziern bzw. Patriziertöchtern würde die Abgrenzung der zum Meliorat oder Patriziat Gehörigen bzw. der eben in dieses Eintretenden sehr viel genauer hervortreten lassen.” *Uo.* 24.

⁵⁰ *Kubinyi*, 1966, 272—284.

⁵¹ *Kubinyi*, 1970, 446—454.

⁵² *Kubinyi*, 1966, 275.

II. A budai patriciátus a kezdetektől Mátyás koráig

1. Városalapítók

A XIII. századi budai patriciátus családi kapcsolatait szinte lehetetlen meghatározni. Családnév még nincs, és ha egyes ritkábban használt személynévnek adnak is lehetőséget bizonyos következtetések levonására, ezek mégsem elegendők arra, hogy nagyon kis kivételtől eltekintve leszármazottaikkal foglalkozhassunk, azokat felismerhessük. Előljáróban meg kell jegyeznünk, hogy a vezetőréteget kizárólag a városi tanácstagság alapján tudjuk meghatározni, viszont a XIII. századból mindössze egy tanácslista maradt fenn, 1292-ből.⁵³ Budát a XIII. század közepi alapítása után 1264-ig egy bíróból (villicus) és tizenkét esküdtből álló választott tanács kormányozta, azonban ekkor a választott bíró helyét egy a királytól kinevezett rektor foglalta el. Csak 1346/47-ben állt helyre a polgárság bíróválasztási joga.⁵⁴ A rektorok — a magyar Kökényes-Rénoлд nembeli Mikud későbbi bán kivételével⁵⁵ — németek, és általában Buda polgárai voltak.

Budai polgárok nevét először egy keltezetlen, de az 1250-es évekre tehető oklevélből ismerhetjük meg: itt előfordul a Pest castrum-beli Pál comes veje, a kis István, valamint Péter, továbbá az Új Buda-beli Benedek, a Szent Jakab templom (Óbuda mellett) plébánosának testvére és Lodomé.⁵⁶ A következő, ugyancsak keltezetlen oklevél 1258 és 1264 közöttől említi Pétert, a budai villicust,⁵⁷ aki 1264. szeptember 11-én ebben a minőségében három polgártársával, Carul-lal, Rapolth-tal és Greyf-fel képviseli a várost.⁵⁸ Ez év őszén függeszti fel IV. Béla a budaiak bíróválasztási jogát és nevezi Heinrich Preussel ismert bécsi lovagot, előtte barsi ispánt a budai vár rektorává. Utóda Walter comes lett.⁵⁹ 1267—68 táján Péter volt villicus a fent említett három társával, valamint négy más polgárral, akik közül egyedül Cunch fia Cunchil nevét ismerjük, képviseli egy perben a várost.⁶⁰ 1268 táján a város képviselőjében Walter comest idézik meg Rapolth, Greyph, Wyganth, Arnold, Hentenguer és Obpestvári polgárokkal együtt.⁶¹

Kissé részletesen ismertettük ezeket az első adatokat Buda vezető polgáraitól, de azt hisszük, hogy épp az adatok koraisága miatt az ő családi kapcsolataiknak ismerete az alapítókra nyújthat felvilágosítást. Köztük Péterrel alább még részletesen foglalkozunk: egy Werner nevű, Ausztriában is birtokos lovagnak volt a fia, aki még a tatárjárás előtt költözött Pestre.⁶² Károly úgy látszik azonos azzal az Óbudai Károly nevű lovaggal, akire IV. Béla először a Nyulak szigeti kolostor gondozását bízta, majd 1276-ban Buda kinevezett rektora (iudex pro domino rege) lett. Német származású volt, testvére Perta egy Herlip (Hartlieb) nevű gazdag budai polgárhoz ment nőül.⁶³ Talán az ő fiuk lehetett az a Herthleb fia Kunclin, aki 1318-ban a

⁵³ BpOkI. I. k. 283.

⁵⁴ Kubinyi, 1969, 9, 18. — *Uő.*, 1970, 446.

⁵⁵ Eckhart, 1917, 77.

⁵⁶ BpOkI. I. k. 72. — Ennek és a következő okleveleknek keltezésére ld. Kubinyi, 1961 (Buda város), 139. o. 216. j.—219. j.

⁵⁷ BpOkI. I. k. 71.

⁵⁸ *Uo.* 73.

⁵⁹ Kubinyi, 1961 (Buda város), 127.

⁶⁰ BpOkI. I. k. 72. — Hogy Péter ekkor már volt villicus, azt a Dl. 82761. eredeti oklevél kvarc-lámpa által történt olvasata igazolja.

⁶¹ BpOkI. I. k. 74.

⁶² Györffy, 1969, 264—65. — *Vö.* BpOkI. I. k. 98, 199.

⁶³ MonVesp. I. k. 302, 315.

budai tanács tagjai között fordul elő.⁶⁴ Péter és Károly személye alapján az első budai vezető polgárokat a szomszéd városok: Pest és Óbuda német polgársága között kereshetjük. (Óbudán más adatok szerint is ki lehet mutatni ekkor németeket.)⁶⁵

Részben más körbe vezet el Greyf neve. A viszonylag ritka keresztnévet viselő személynek a hasonló nevű bécsi patrícius lovagpolgár családhoz való kapcsolását annak ellenére valószínűsíteni tudjuk, hogy a Greif család családfájába egyelőre nem tudjuk besorolni.⁶⁶ A Greifek azonban Bécsben épp ebben az időben azzal a Preussel családdal állottak igen szoros rokoni kapcsolatban, amelynek egyik tagját IV. Béla Buda első rektorává nevezte ki.⁶⁷ Ezt a kinevezést nyilván a budai patriciátussal is meglevő rokoni összeköttetései is indokolták. A budai Greifnek különben csak egy fiáról, Eberhardról tudunk, aki még 1302-ben is szőlőbirtokos volt a városban.⁶⁸ A három — Preussellel együtt négy — eddig vizsgált vezető budai polgár tehát egyaránt lovagrendi, a feudális uralkodóosztályhoz tartozó személynek tekintendő. Kettejük magyarországi német (igaz, az egyik osztrák eredetű) volt.

Hasonló adataink vannak a többi XIII. századi tekintélyes budai polgárról is. Preussel utóda, Walter ispán ugyancsak földbirtokos volt, sőt még rektorra való kinevezése előtt mint királyi kamaraispán, 1265-ben Komáromot kapta adományul a királytól.⁶⁹ Lehet, hogy esztergomi származású volt, hiszen veje, Hermann comes fia, Péter az egyik legtekintélyesebb esztergomi patrícius családhoz tartozott, de ő maga, valamint fiai — egyikük, Endre mester mint „nobilis iuvenis” a XIV. század elején budai polgárnak és Henrik bán serviensének nevezve — Esztergomban is házbirtokosok, sőt polgárok.⁷⁰ Az erdélyi Radna bányavárosból származott Brendulinus fia Hench comes, aki egy 1279-es adat szerint budai rektor, és birtokot vesz Erdélyben.⁷¹ Már 1268-ban kötornyot, házat, ezüstabányát vásárolt Radnán,⁷² és feltehetően azonos személy Hench királyi kamaraispánnal.⁷³ Úgy látszik, hogy örökösei Radnai Miklós és Benus ispánok lehettek, ők osztoznak ugyanis a századfordulón a radnai tornyon, az 1279-ben vett Kendtelek birtokon, de budai ingatlanon is.⁷⁴

Ugyancsak kamaraispán volt Mercurinus comes budai polgár is,⁷⁵ akinek András

⁶⁴ Veszp. kpt. lt. Instr. regn. P. 237. — OL, Ft. Szepesi kpt. lt. Misc. div. cott. Scr. 9. f. 13. nr. 25.

⁶⁵ Az ötvenes években Konch és Detricus nevű óbudai lakosokat ismerünk, BpOkl. I. k. 72.; és talán comes Hunth Gusunger budai polgár, aki leányának valamikor a XIII. század végén Óbuda lakott területe mellett nágy földadományt adott, azt talán szintén nem budai polgár korában vásárolta, hanem esetleg örökölt óbudai földje lehetett. AO. II. k. 636—637.

⁶⁶ Perger, 1967—69, 55—63.

⁶⁷ Uo. 56—57. — A rektorságra ld. fenn, 59. j.

⁶⁸ Veszp. kpt. lt. Decimae Budenses 9. — 1268-ban a pesti hajósok villicusát Heym-nek hívták. Ez a viszonylag ritka keresztnév a hasonló nevű bécsi patrícius családon kívül máshol is előfordult Bécsben, környékén és Magyarország Ausztriával szomszédos részein. Vö. Lechner, 1959—60, 41—42, a név elterjedésére az adatok uo. 65—68. — Ld. még Perger, 1967—69, 20, 27. stb. — Nem lehet tehát azt a lehetőséget kizárni, hogy a hajósok előjárója is Bécsből, vagy környékéről származott.

⁶⁹ BpOkl. I. k. 82.

⁷⁰ Hermann fia Péter: uo. I. k. 132. — Endre: CD. VIII/1. k. 199—201. — Walter családjára ld. Zolnay, 1960 (Az esztergomi latinusok), 159. — Hermann családjára: uo., 160—161; és uő., 1960 (Az Esztergom-királyvárosi...), 149.

⁷¹ BpOkl. I. k. 177.

⁷² ZW. I. k. 99—100.

⁷³ Horváth—Huszár, 1955—56, 22.

⁷⁴ ZW. I. k. 203—205. — Ez viszont lehetetlenné teszi, hogy Henc fia János későbbi budai rektor az ő fia legyen, hiszen különben övé lenne az örökség.

⁷⁵ BpOkl. I. k. 243—244. — Szentpétery—Borsa, II/2—3. k. 2974, 3457. sz.

nevű fia a XIV. században sógorságba került az akkor legjelentősebb és alább részletesen tárgyalt Hencfi patricius családdal.⁷⁶ Királyi szolgálatban állott, és ezért birtokadományban részesült György mester, a királyné szekérnagya, 1289-ben budai esküdt és a szász István fia Mihálynak és Menne asszonynak, IV. László dajkájának volt a fia.⁷⁷ Az a Rudolf mester, aki 1289-ben és 1292-ben budai esküdtként fordul elő, feltehetően azzal a hasonló nevű személlyel azonos, aki a IV. Béla és fia közti harcoktól kezdve végigharcolt több hadjáratot, és ezért 1288-ban a Buda melletti Solymárt kapta adományul.⁷⁸ Egy másik Rudolf, budai polgár, 1290-ben királyi apród (iuvenis noster)⁷⁹. A budai pénzverdében dolgozhatott az a Kunch examinátor, másként Prenner, aki 1292-ben tanácsstag, 1295-ben comes címmel tizedbérelő, és az 1301-ben is, akkor fiával, Petermannal együtt.⁸⁰ Utóbbi 1304—1307 közt állott rektorként Buda élén, és az ő kormányzása idején átkozták ki a budaiak a pápát.⁸¹ 1292-ben egy másik Kunc nevű esküdtje is volt a budai tanácsnak,⁸² őt a híres Kunc ispánnal, akinek utódai közel száz éven keresztül vettek részt a város vezetésében, azonosíthatjuk. (Ld. alább.)

Ez utóbbi vezető budai polgárokról nem tudjuk, hogy már az alapítás idején vagy csupán néhány évtized múlva költöztek az új fővárosba. Mindenesetre megállapítható, hogy a várost irányító gazdag polgárság jellegében változás a XIII. század folyamán nem történt: a királyi szolgálattal összekapcsolódó, katonáskodó vagy (esetleg inkább és) pénzügyi vállalkozó, birtokos, a hazai vagy külföldi német területekről származó személyekből állt, akiknek a feudális uralkodóosztályhoz való tartozásukat a comes vagy magister címek, esetleg a lovagi jelleg is kifejezte. A kérdés világosabb megvilágítása érdekében nézzünk meg néhány, már a XIII. században is Buda vezetőrétegéhez tartozó családot.

a) *Werner comes és leszármazottai.* (1. tábla)

Valamikor az 1230-as évek folyamán, pontosabban 1235-től kezdve egy bizonyos Paumgarten nevű birtok ügyében hosszú pereskedés kezdődött az ausztriai heiligenkreuzi ciszterci apátság és egy bizonyos Werner között, akit váci egyházmegyei lovagnak és Ouen-i polgárnak neveznek a periratok. Hogy Ouen, azaz Ofen alatt még Pest értendő, azt az egyházmegye említésén kívül az is bizonyítja, hogy több oklevélben „nobili domino Wernhero de Pest” címzést olvasunk.⁸³ Az ő birtoka lehetett Pest mellett a „palatium comitis Wernerii”.⁸⁴ A jelek szerint az ő fia volt Péter, Buda egyetlen névleg ismert választott villicusa, aki comes címmel utoljára 1281-ben fordul elő mint (II.) Werner comes apja.⁸⁵ Ez az adat mutatja, hogy noha a család Buda alapítása után Pestről átköltözött az új városba, Pest melletti ingatlanbirtokát megtartotta. Az ifjabb Werner comes 1288 és 1296 között mutatható ki Buda rektoraként, és ebben az időben a város gazdasági érdekeit érvényesen képviselte az egyházi testülettel szemben,⁸⁶ és a budaiak élén katonáskodott is.⁸⁷ Úgy látszik, hogy Werner és fia László gyilkolták meg Walter comest, Werner egyik elődjét.⁸⁸ Mindenesetre

⁷⁶ AO. III. k. 251—256. — Dl. 87195.

⁷⁷ BpOkl. I. k. 248. — Györffy, 1963, 121—124.

⁷⁸ BpOkl. I. k. 248, 283. — Szentpétery—Borsa, II/2—3. k. 3498. sz.

⁷⁹ BpOkl. I. k. 260.

⁸⁰ Uo. 283, 291, 353. — Székely, 1971, 279—285.

⁸¹ Uo. 283—285. — Kubinyi, 1961 (Népmozgalmak), 7—8, 14—15.

⁸² BpOkl. I. k. 283.

⁸³ Uo. I. k. 22—34.

⁸⁴ Uo. I. k. 199.

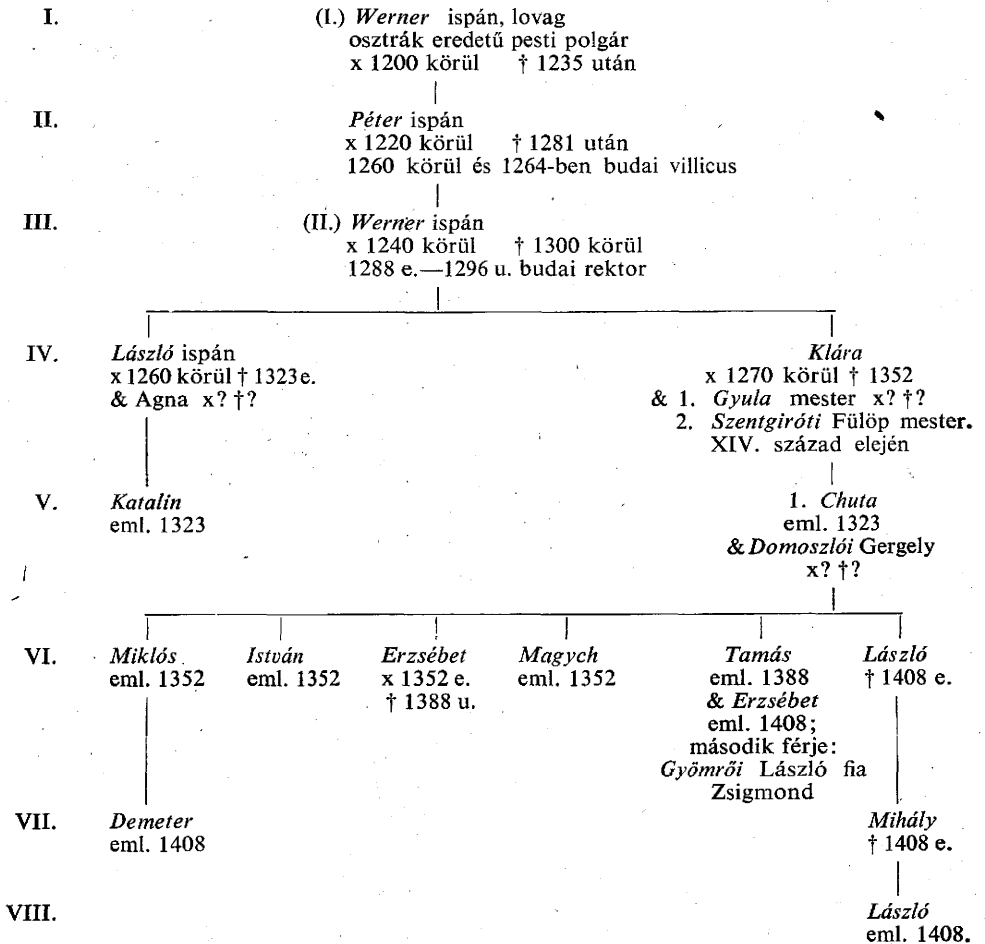
⁸⁵ Uo. — Ld. még fenn 57, 58, 60, 62. j.

⁸⁶ BpOkl. I. k. 246, 248, 260, 282, 283, 290, 296, 297, 301.

⁸⁷ Catalogus, III. k. 1881.

⁸⁸ CD. VIII/1. k. 200—201.

1. tábla

Werner ispán leszármazottai

Werner rektori székét fia, László örökölte meg, majd 1304-ben Vencel király fogolyként vitte magával Csehországba, utódául pedig Kunc fiát, Petermannt nevezte ki.⁸⁹ László 1307-ben megszökött, és áruházi segítségével visszafoglalta Budát.⁹⁰ Meddig viselte rektori tisztségét, nem tudjuk, utóda 1318-ban szerepel először.⁹¹ 1323-ban már nem élt.⁹² Csak egy leánya maradt.⁹³ Többet tudunk húga, Klára asszony leszármazottairól. Úgy látszik, kétszer ment férjhez, és mindkét férje a magyar feudá-

⁸⁹ SRH. I. k. 481—482. — Ld. még fenn, 81. j.

⁹⁰ SRH. I. k. 485.

⁹¹ Vesp. kpt. hh. lt. Instr. regn. P. 237.

⁹² Károlyi I. k. 52—54.

⁹³ Uo. — Említik özvegyét, Agnát és leányát, Katalint (mindkettő nobilis domina), valamint húgát, Klárát, Gyula mester özvegyét, Klára leánya, Chuta, tőle született. Ekkor Klára már Szentgíróti Fülöp felesége volt.

lis uralkodóosztályhoz tartozott. Első férje egy bizonyos Gyula volt, tőle született a leánya. Másodszor a Zala megyei tekintélyes birtokos nemeshez, Szentgiróti Fülöphöz ment hozzá.⁹⁴ Leányától született leszármazottai örökölték a Werner-vagyont, még a XV. század elején is említik őket.⁹⁵

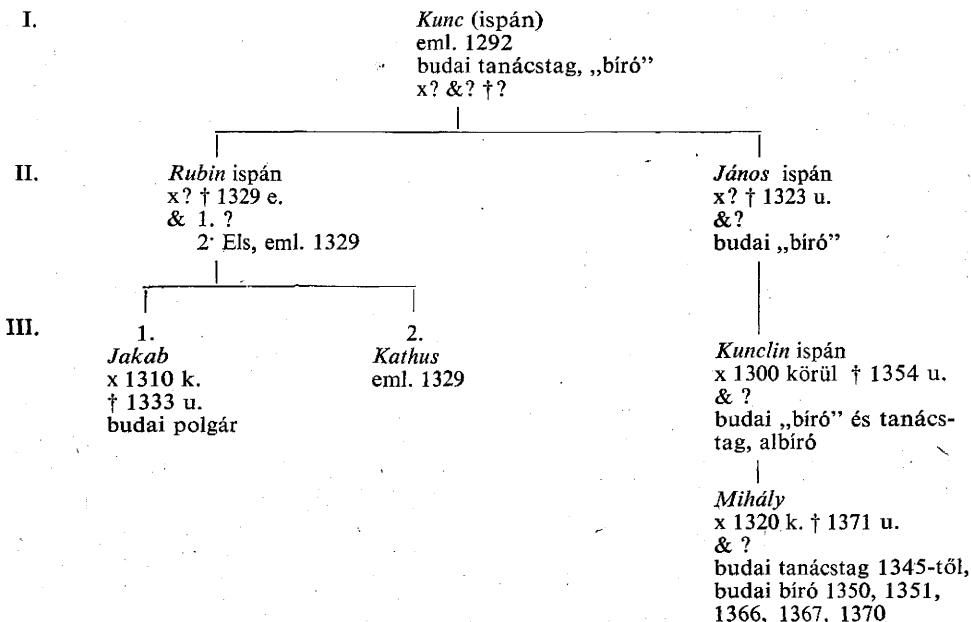
Wernerék rokonságát egy 1323-ból való oklevél sorolja fel. Ezek Miklós mester pesti bírón kívül Budáról Kunc fia János, Jungher Gihan, Megerdorfi Kunclin és Kárász Petermann ispánok, valamint Gottfried fia Miklós.⁹⁶ Ez utóbbi valószínűleg az 1314-ben említett Gottfried comes fia.⁹⁷ Nyilvánvaló, hogy a főváros legtekintélyesebb családainak tagjai. Sajnos, rokonsági fokukat nem ismerjük, de mivel egyikük sem sorolható II. Werner leszármazottai közé, a rokonság vagy Werner és fia László feleségein, vagy még régebben, az alapítás idején, I. Werner és Péter korában alakult ki.

b) *Kunc ispán és családja*. (2. tábla)

Kunc ispán neve talán egyike a leginkább ismert budai patriciusoknak, mióta Csánki Dezső 1906-ban külön cikket szentelt emlékének.⁹⁸ Csánki az adatok zömét összegyűjtötte, és eredményeit általában ma is el tudjuk fogadni. Két lényegesebb ellenvetésünk van csupán. Az egyik, hogy Kunc ispánt, fiát Jánost és unokáját Kunclint az oklevelek ugyan „bíró”-nak nevezik, és ezt Csánki is elfogadja, noha hivatalviselésük idejében — talán Kunc ideje kivételével — hiánytalanul ismerjük a bírói tisztelet ellátó kinevezett rektorok listáját. A magyarázatot János fia Kunclinnál találjuk meg:

2. tábla

Kunc ispán családja

⁹⁴ Ld. az előző j.-et. — Szentgiróti Fülöpre ld. Karácsonyi, 1901, III/1. k. 120—124.

⁹⁵ AO. V. k. 613—614. — ZsO. I. k. 539. sz., II/2. k. 6423. sz.

⁹⁶ Ld. fenn, 92. j.

⁹⁷ MonStrig. II. k. 693.

⁹⁸ Csánki, 1906, 685—725.

ő ugyanis a rektor mellett kimutathatóan a viceiudex szerepét töltötte be.⁹⁹ Más adatunk is van arra, hogy ebben az időben a rektor távolléte vagy akadályoztatása esetén a város okleveleit az albíró „iudex” cím alatt bocsátotta ki.¹⁰⁰ Nem ismert továbbá Csánki egy olyan adatot, amely igazolja, hogy Kunclin apja János a szóban forgó Kunc ispán fia volt.¹⁰¹

Bár a Kunc és Kunclin keresztnév több egykorú budai családban, így az említendő Megerdor-fereknl is előfordul, mégis nagy valószínűséggel azonosíthatjuk Kunc ispánt az 1292. évi budai tanács egyik Kunc nevű tagjával. (A másik Petermann apja az examinatorknak vagy Prennernek nevezett Kunc ispán volt.¹⁰²) Mivel 1323-ban János nevű fia már felnőtt, ispán — különben, mint láttuk, a Wernerfiak egyik rokona —¹⁰³ apja, a bíróviselt¹⁰⁴ Kunc viszont nyilván már nem él, 1292-ben már tanácsagnak kellett lennie. Neve majorjával kapcsolatban tűnik elénk, amelyhez később egy várbeli, Olasz utcai ház is tartozott.¹⁰⁵ Akkor azonban már nem a Kunc család birtoka. Annak ellenére, hogy korábban nem lehet igazolni a ház és a major összetartozását, mégsem tartjuk lehetetlennek, hiszen ellenkező adat sincs. Ebben az esetben egy vári házhoz tartozik a majorság: és úgy, mint a bányavárosokban fenn láttuk,¹⁰⁶ a belvárosi házak tulajdonosai között lett a város külterülete is felosztva. Ez esetben Budán is feltételezhető egy valamiféle „konzorcium” megléte, és akkor a Kunc család nyilván az alapítókhoz, az első patríciusi csoporthoz tartozott.

Ha ez a feltevésünk igaz, akkor az 1292-ben esküdti tisztet betöltő Kunc nem a család első budai tagja; pedig még így is azonban a család négy egyenes fiági generációját tudjuk a város vezetőségében kimutatni. Talán az 1292-es Kunc apja az a Kunc fia Kunclin lehetett, aki az 1260-as években tartozott a főváros tekintélyes polgáraihoz.¹⁰⁷ Bár a név gyakori Budán, úgy látszik mégis, hogy ebben a családban különösen ragaszkodtak hozzá. Hitelesen azonban a család csupán az 1292-es Kunc ispántól vezethető le. Két fia volt, Rubin ispán és János ispán.¹⁰⁸ A Rubin név igen tanulságos. Ez ugyanis a francia Robinnal azonos,¹⁰⁹ és az esztergomi latinok között volt szokásos.¹¹⁰ Budán is előfordul: 1276-ban Rubin fia Márton olasz tolmács, tehát feltehetően nem német származású.¹¹¹ A legvalószínűbbnek az látszik, hogy a Kunc család valamelyik esztergomi latin családdal, talán a vallon Petrus collicapo leszármazottaival sógorosodott össze. Ott is megtaláljuk a Jakab keresztnévet és Walter budai rektor családjával is sógorságban álltak.¹¹²

Rubin ispán ága kénytelen volt részét eladni a másik ágnek, amelynek jóval nagyobb szerepe lett Buda kormányzatában is. Mint láttuk, Kuncot, fiát Jánost és unokáját Kunclint —mindhárman ispánok — bírónak nevezik az oklevelek, János fia Kunclin 1329 és 1347 között legalább kilenc ízben mutatható ki a tanácsban, és ez alatt háromszor mint viceiudex.¹¹³ Fia, Mihály követte apját,

⁹⁹ *Uo.* 687—689. — Az 1333-as (Csánkinál a fejregesztában tévesen 1330) oklevél Kunc fia János fia Kunclint „conciui nostro et iudici”-nek nevezi. (*Uo.* 720—721. és *MonStrig.* III. k. 222—223.) Hogy nem lehetett aktív bíró, sőt tanácsag sem, azt az oklevél intitultioja is bizonyítja: a rektorral az élén felsorolja a teljes tanácsot név szerint. A „iudex” kifejezés valószínűleg korábban betöltött (al-)bírói funkciójára utal. Későbbi, a rektor melletti viceiudexságra maradt adat: 1341: *Veszp. kpt. hh. lt. Instr. regn. P.* 238. — 1345: *OL. Fkgy. Révaycsalád lt. Doc. div. fam. Fasc. I. nr. 10.*

¹⁰⁰ 1329. október 31-én Buda a rektor nevében ad ki oklevelet (*MonStrig.* III. k. 150), míg egy hónappal később, november 29-én a rektor birtokügyében Tilmann ispán mint iudex, de csak tizenegy esküdt neve olvasható az intitultióban. *Dl.* 2568.

¹⁰¹ Hogy Kunc fia János fia Kunclin nagyapja, Kunc azonos személy Rubin ispán apjával, Kunccal, azt igazolja *Eszt. kpt. mag. lt. Lad. Fundationalia* 1. b.

¹⁰² *BpOkl. I. k.* 283. — Tévedtem, amikor azonosítottam a majortulajdonos Kunc ispánt Prenner Kunccal. *Kubinyi*, 1971, 453.

¹⁰³ *Ld. fenn*, 92, 96. j.

¹⁰⁴ *Csánki*, 1906, 687.

¹⁰⁵ *Uo.* 692. skk.

¹⁰⁶ *Paulinyi*, 1971, 549. skk.

¹⁰⁷ *BpOkl. I. k.* 72.

¹⁰⁸ *Csánki*, 1906, 687. skk. — Hogy János ispán Rubin ispán testvére és így Kunc fia volt, arra *ld. fenn*, 101. j. — Az, hogy Rubin fia Jakab János fia Kunclint nagybátyjának („carissimo patruo suo”) nevezi (*uo.* 689, 721.), elírás, atyai ágú unokatestvért értette alatta.

¹⁰⁹ *Schünemann*, é. n. 109.

¹¹⁰ *Uo.* 106—107. vannak összeállítva a Rubinokra vonatkozó adatok.

¹¹¹ *MonVesp. I. k.* 200—201. stb.

¹¹² *Zolnay*, 1960 (Az esztergomi latinusok), 158—159, 164.

¹¹³ 1329/30: *Dl.* 2568. — 1341: *Veszp. kpt. hh. lt. Instr. regn. fam. P.* 238. — 1342/43: *Dl.* 3554. — 1343/44: *MonStrig. III. k.* 515. — 1344/45: *uo.* 539. — 1345/46: *OL. Fkgy. Révay család lt. Doc. div. fam. fasc. I. nr. 10.* — 1346/47: *MonStrig. III. k.* 619. — 1347/48: *Dl.* 3926.

és talán még nagyobb szerepet játszott. Huszonhat éven át, 1345-től 1370-ig összesen ugyancsak kilenc évben tudjuk nevét az ebben az időben már csak nagyon kis számú tanácslistákon felfedezni, háromszor apjával együtt. A bíróválasztás visszaállítása után öt ízben (1350, 1351, 1366, 1367, 1370) bíró, egyszer albíró (1354).¹¹⁴ Vele úgy látszik, családja kihalt.

2. A XIV. század első felének patríciátusa

Eddig tárgyalt adataink is átnyúltak a XIV. századba, azonban olyan családokról beszéltünk, akik vagy kimutathatóan, vagy alapos gyanú alapján az alapítók közé tartoztak. Ismeretes, hogy a XIII—XIV. század fordulóján több szomszéd ország fővárosában belső küzdelmek játszódtak le, amelyek az ottani patríciátus részleges kicserélődésével jártak.¹¹⁵ Budán is valami hasonló történt 1307-ben, sőt talán már korábban, Walter ispán meggyilkolása idején is. Nem vonva kétségbe, hogy részleges csere következett be a vezetőrétegben, hiszen Kunc fia Petermannak el kellett menekülnie, két esküdt társát pedig kivégezték,¹¹⁶ a Kunc család példája mutatja, hogy az alapító családok közül nem mindenki vesztette el befolyását. Számuk azonban jóval magasabb lehetett. A Wernerfiak többi budai rokonát is valószínűleg közéjük sorolhatjuk, másokról pedig vagy igazolni tudjuk, hogy már az 1292-es tanácsban ott ültek, vagy pedig a XIII. századvégi vezetőréteghez való tartozásuk valószínűsíthető. Arra azonban túl kevés támpontunk van, hogy már a XIII. század közepi patríciátushoz kapcsoljuk őket, és ezért, noha ezt egyáltalán nem tartjuk több esetben lehetetlennek, inkább csak a XIV. században foglalkozunk velük.

A XIV. század első felében viszonylag nagyszámú tanácslista maradt ránk, és ez lehetőséget nyújt arra, hogy a budai vezetőréteg összetételét, esetleges változását nyomon kísérhessük. A tanácsot Budán évente április 24-én választották, ezért ha valamely adat csak a következő év elejéről maradt fenn, mégis az előző év tanácsára kell vonatkoztatnunk.¹¹⁷ Ezt tekintetbe véve az 1317-ben kezdődő és az 1354/55-ös tanácsi évvel végződő 38 év alatt 12, azaz majdnem egy harmadnak tanácsát ismerjük. (1317, 1318, 1322, 1329, 1332, 1337, 1341, 1342, 1345, 1346, 1347, 1354.)¹¹⁸ A következő adat csak 1370-ből maradt fenn.¹¹⁹ A 12 ismert tanácsú évben összesen 54 személy töltötte be a tanácstagi helyeket. Nem számítva a két utolsó rektort, Hencfi Jánost és fiát Miklóst, és csak a tizenkét év tanácsát figyelembe véve (ugyanis egyes esküdtekre, 1347 után bírákra, ezen felül is vannak adatok, ezek a személyek is az 54 közé tartoznak) hét tanácslistán négy (Ulving, Redner Rudlin, Egri Jakab, Loránd), haton 5 (Megerdorfer Kunclin, Tilmann, János fia Kunclin, Perenhauser Sedulin, Győri Péter), ötön 4 (Ulmann fia Mihály, Mikó fia Péter, Botuk fia János, Rabensteiner Miklós) esküdt fordul elő. Tehát tizenhárom személy 78 éven kereszt-

¹¹⁴ 1345/46, 1346/47, 1347/48: ld. az előző j.-et. — 1350/51, 1351/52, 1366/67, 1367/68, 1370/71: ld. a függelék. — 1354/55: AO. VI. k. 269.

¹¹⁵ Vö. pl. Székely, 1971, 285—287.

¹¹⁶ Uo. 284—285. és fenn, 90. j.

¹¹⁷ Ofner Stadtrecht 32. §. 70. o.

¹¹⁸ 1317/18: Veszp. kpt. hh. lt. Instr. regn. P. 237. (Ez az oklevél napi kelet nélkül 1318-ból származik, mivel azonban más tanácslistát ad meg, mint egy 1318. december 5-i oklevél, csak az év április 24-e előtt keletkezhetett.) — 1318/19: OL. Ft. Szepesi kpt. o. lt. Misc. div. cott. Scr. 9. f. 13. nr. 25. — 1322/23: (vagy 1321/22?, nincs napi kelet) Veszp. kpt. hh. lt. Instr. regn. B. 30. — 1329/30: ld. fenn, 113. j. — 1332/33: MonStrig. III. k. 222—223. — 1337/38: Dl. 3110. — 1341/42, 1342/43, 1345/46, 1346/47, 1347/48: ld. fenn, 113. j. — 1354/55: ld. fenn, 114. j.

¹¹⁹ Dl. 5865.

tül. Ehhez hozzá kell még tennünk, hogy legalább öt egymást követő alkalommal, kihagyás nélkül (itt figyelembe vettük a magányos tanácstagi adatokat, vagy amelyek 1355 utániak is) tizennégy személyt tudunk kimutatni a tanácsban. A két lista azonos: csupán megdővült Kunclin fia Mihálllyal, aki közben bíró volt, de tanácsának tagjait nem ismerjük.¹²⁰ Apja viszont 1341-től 1347-ig, azaz hét éven át, akkor is, amikor tanácslistánk nincs, kimutatható tanácsstagként.¹²¹ Tanácstag volt 1329-ben is, az 1332-es évben azonban nem. Ha ehhez hozzávesszük, hogy nem ismerjük az 1317 előtti és az 1354 utáni tanácsokat, tehát a szinte általában tanácstagságot viselő személyek számát ennél magasabbra kell becsülnünk. Olyan esetben, amikor két egymást követő évből maradt fenn adat, két esetben 2, egy-egy esetben 3, ill. 7 esküdt cserélődött ki. Az utóbbi eset (1346) különleges lehetett valóban, mert az újak közül hat személyt addig nem tudunk kimutatni a tanácsban. A hat új ember közül azonban öt a következő, 1347. évi tanácsban is szerepel. Nem biztos, hogy az 1346-os új tanács valamiféle belső várospolitikai változással lehetett kapcsolatban, bár ebben a bírói évben váltotta fel a rektort a választott bíró, az évet azonban még a rektor kezdte. Talán inkább a tanács elöregedése vagy valami járvány következménye lehetett, ugyanis a végleg eltűnt öt személy közül kettő (Perenhauser és Redner) már feltehetően nagyon öreg volt, kettő pedig épp először jutott be a tanácsba.

Sajnos, a családnevek kialakulása csak ebben az időben kezdődik Budán, és így igen sok esküdtnek vagy csak pusztán keresztnévét, vagy pedig esetleg apjával együtt ismerjük. Ez utóbbi nem minden esetben engedi meg a személy azonosítását.¹²² Ilyenformán az eddig ismertetett adatokból arra lehetne következtetni, hogy a tanácsban belül két egymástól elkülönülő réteget találunk, amelynek egyik része állandóan benn ült a város legfelsőbb testületében, míg a többi helyet a másik réteg egymást egy-két év alatt váltó tagjai foglalták el. Ennek lehetőségét ugyan fenn kell tartanunk, mégsem merjük ilyen élesen megfogalmazni. Ha ugyanis azt a viszonylag nem nagyszámú személyt, akiknek vagy családnevét, vagy egyéb rokonsági adatait ismerjük, közelebbről megvizsgáljuk, kiderül, hogy az alig egy-két alkalommal feltűnő tanácsstagok közeli rokonai az esetek többségében az állandó tanácstagi helyeket foglaló egyéneknek. Így a vizsgált 38 év alatt az Egri családnak négy, a Megerdorfereknek és a Mikófiaknak három-három, míg további hét családnak legalább két-két tagja ült a tanácsban. Egymás közti rokonságukat mind a már fenn (l. a Werner-leszármazottakat), mind az alább idézendők is bizonyítják.

a) A Megerdorferek.

A Wernerfiakkal és általuk Kunc ispán családjával — mint láttuk — rokonságban álló Megerdorfer család Nagyszombatból származott. Megerdorfer Kunc legalább 1267-től 1278-ig nagyszombati bíró, és mint ilyen kapta a nyitrai Köpösd és Báb birtokokat, amiért budai esküdt fiát is köpösdí nemesnek nevezték. 1291-ben a nagyszombati bíróság Kunc öccse, Péter kezén van. Még 1340-ben is a nagyszombati domonkosrendi prior rokona Megerdorfer Kunclinnek.¹²³ Kunc fia Kunclin 1317-től 1340-ig mutatható ki a budai tanácsban. Őt — nyilván fia — Jenslinus követte, majd az 1354-es tanácsévi Megerdorfer (Mogundorfer formában) Seydlinus fia, Miklós tűnik fel.¹²⁴ A család tehát szinte állandóan biztosította magának a tanácsí képviselőt.

¹²⁰ Ld a függelékét.

¹²¹ Ld. fenn, 113. j.

¹²² Pl. ugyanazon oklevélben szerepel 1385-ben Miklós fia Ulving bíró és Miklós fia Bereck esküdt. Egészen biztos, hogy nem testvérek. Héderváry, I. k. 98.

¹²³ Apponyi, I. k. 7—16, 20—21, 80—82, 108—110.

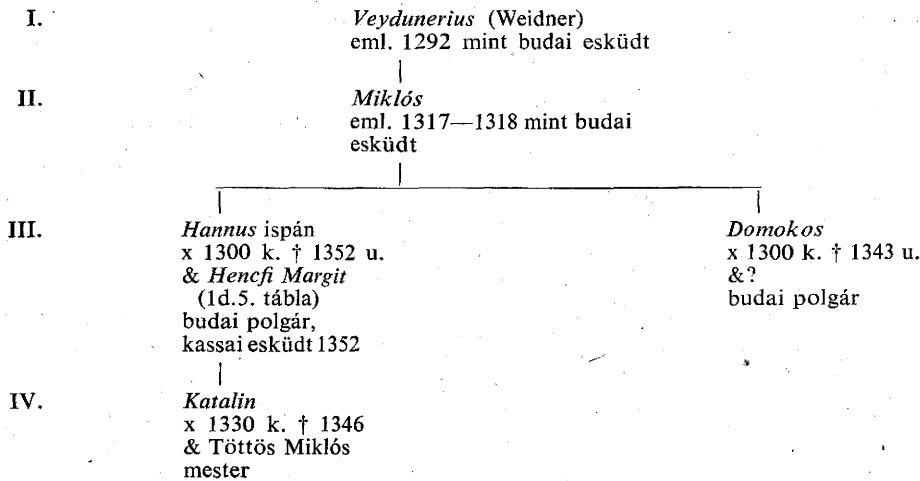
¹²⁴ Ld. fenn, 118. j.

b) *A Weidner -család.* (3. tábla)

A kimutathatóan XIII. századi patriciátushoz tartozott a Weidner család. Nevük keresztnévi eredetű. 1292-ben egy bizonyos Veydunerius a budai tanács tagja, őt az 1317-es tanácsi évben fia, Miklós követte,¹²⁵ Miklósnak két fia született: Hannus ispán és Domokos. Utóbbi 1343-ig fordul elő adataink szerint okleveleinkben. A két testvérnek malma volt Budafelhéziven, míg Hannus ispán birtokot szerzett Fejér és Tolna megyékben. Hannus Henc fia János budavári rektor leányát vette feleségül, akitől Katalin nevű leánya született. Őt Töttös királyi ajtónállómester fiával jegyeztette el. Érdekes, hogy a két Weidner testvér gazdagsága és a város vezetőségével való rokonsága ellenére sem választotta magát a budai tanács tagjává. Hannus ispán valószínűleg kereskedett is, mert az 1340-es években budai polgárjogát fenntartva a kassait is megszerezte — nyilván kereskedelmi érdekei kapcsolták ehhez a városához —, sőt ő járta ki új városának a budai kiváltságokat. 1352-ben azonban — úgy látszik feladta Budán gyakorolt elvét — Kassán esküdként is feltűnik.¹²⁶

3. tábla

A Weidner család

c) *Hencfi János és rokonsága.* (4—5. tábla)

Buda történetének talán leghatalmasabb polgárcsaládja Hencfi János rektoré volt. Az irodalomban Radnai Brendulinus fia Henc ispán és budai rektor fiának szokták tartani, ez azonban lehetetlen, Radnai Henc erdélyi és budai ingatlanait mások örökölték.¹²⁷ János ispán mindenesetre már IV. László idejében felnőtt ember volt, mert akkor szerezte Fejér megyei birtokát. Fejér megyei birtokszerezése alapján esetleg feltételezhetjük, hogy már akkor is budai polgár lehetett, különben nyilván nem a főváros közelében törekedett volna földszerzésre. Bizonyos nyomok szépeességi eredete

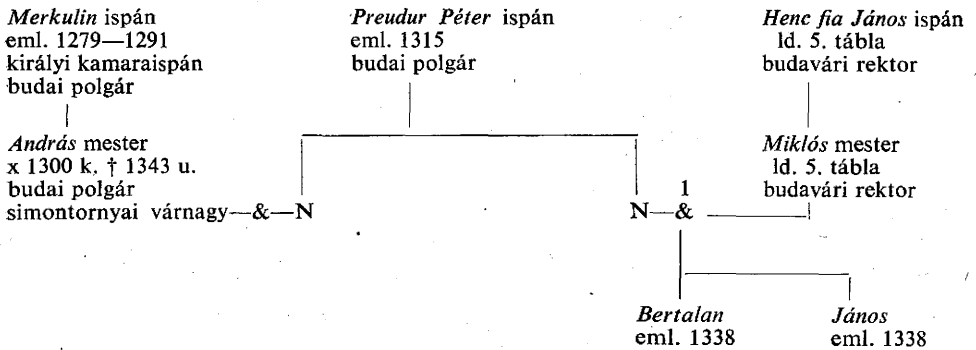
¹²⁵ BpOkl. I. k. 283; és fenn, 118. j.

¹²⁶ Hannus és Domokos testvérek közös birtokügyei (malom, szőlő): 1337, 1339, 1343: DI. 3110; CD. VIII/4. k. 369—372; DI. 3554. — Hannus birtokszerezései Tolna és Fejér megyékben: 1337: Zichy, I. k. 516—517. (Felesége Hencfi János leánya.); 1338: DI. 87088. — Felesége, Hencfia János leánya, Margit végrendelete 1343: DI. 87195. — Leánya, Katalin és Töttös fia eljegyzése, 1346: Zichy, II. k. 210—211 — 1347-ben a kassai kiváltságlevéllel kapcsolatban „comite Hannus, filio Nicolai dicti Weydner, fideli cive nostro Cassensi et Budensi” fordul elő az oklevélben. *Os-váth*, 1918, 83, 86, 91, 94. — 1352: *uo.* 201—203.

¹²⁷ Így látta pl. *Zolnay*, 1963, 67. — Ezzel szemben ld. fenn, 74. j.

4. tábla

A Hencfi, Merkulin, Preudur atyafiság

mellett szólnak,¹²⁸ ahol egy hasonló nevű (Henc fia Hannus) kortársára maradtak is fenn adatok, azonosságukat mégsem tudjuk valószínűsíteni.¹²⁹

Hencfi János a XIV. század eleji trónviszályok idején Károly seregében harcolt, és ezért az uralkodótól birtokadományokban részesült. Családjá birtokainak központja a simontornyai vár lett, egyébként Pest, Fejér, Tolna és Veszprém megyében találjuk ezeket. Budavári rektoroknál valószínűleg Werner fia László halálával, legkésőbb azonban az 1317/18-as tanácsi évben nevezte ki az uralkodó, aki egyben az óvári várnagysággal egybekötött mosonmegyei ispánságot is rábízta. 1335 táján halt meg. A rektorságot haláláig ő töltötte be, bár közben 1332-ben ideiglenesen fiára ruházta. Mind birtokait, mind pedig valamennyi tisztségét fia, Miklós örökölte. Miklós a jelek szerint ugyancsak haláláig, amely 1346—47 táján következett be, töltötte be tisztségeit. Mint említettük, ez után állította csak helyre I. Lajos király a polgárság bíróválasztási jogát.¹³⁰

János ispán végrendeletének tanúsága szerint fián kívül két, pénzzel kielégített leánya volt. Fia kétszer nősült. Első felesége Preudur Péter ispán budai patrícius leánya volt, akin keresztül sógora lett a már említett Merklin egykori kamaraispán fiának, András mester budai polgárnak. Valószínűleg ebből a házasságból születtek fiatalon, még apjuk előtt meghalt fiai. Második felesége viszont a hatalmas Lackfi bárói családból származott, így kerültek örökösödési szerződés alapján a Hencfi birtokok Lackfi kézre.¹³¹ Hencfi János egyik leánya először egy szepességi birtokos nemesi és bányavállalkozó család, a Sobchfalvai, másként Hunsdorfi (de villa canis, Hunfalvai) Polyánfi Andráséhoz, akinek leszármazottait később szepességi várurakról Dunajecieknek nevezték, ment férjhez.

¹²⁸ IV. László kori adat: *Szentpétery—Borsa*, II/2—3. k. 3637. sz. — A szepességi kapcsolatok mellett szól leánya házassága a Sobchfalvi-Dunajeci család egyik tagjával.

¹²⁹ Lócsei fehér (albus) Henc fia Hannusra ld. pl. 1282: *Szentpétery—Borsa*, II/2—3. k. 3133. sz. — A szepességi Henc-családdal azonosítja láthatóan *Bertényi*, é. n., 34, 163.

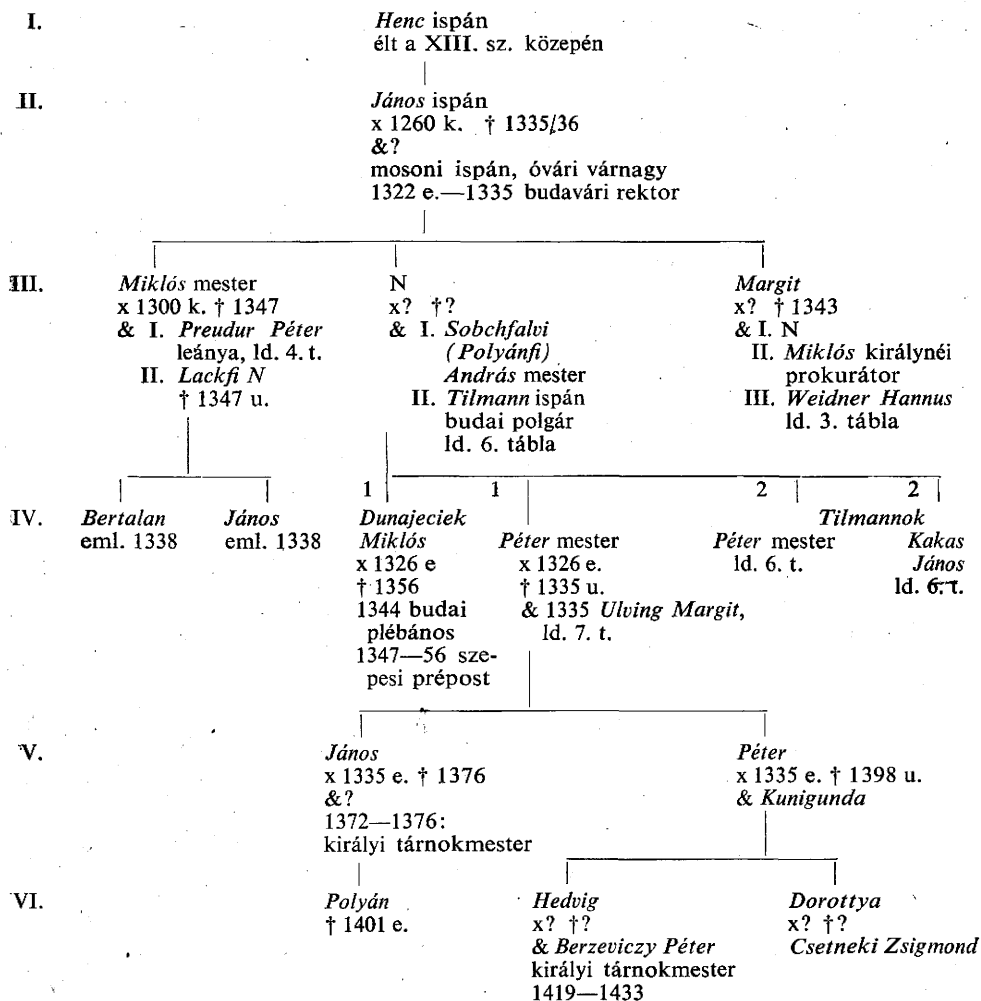
¹³⁰ Rektorságára ld. a 118. j.-ben id. tanácslistákat. — 1324-ben mint budavári rektor és óvári várnagy kapja a Tolnavár ostrománál tett szolgálataiért a simontornyai uradalmat, CD. VIII/2. k. 519—522. — Szentkereszti jobbágysági hatalmaskodnak Cinkotán; AO. II. k. 247—248. (ld. még uo. 274.) — Mint mosoni ispán és budavári rektor vesz részt a Zách Felicián elleni ítélet meghozatalában: CD. VIII/3. k. 423. — Utolsó adat: 1335. június 23, Dl. 102945, budavári rektor, mosoni ispán és óvári várnagyként ad ki Budán mosoni ügyben oklevelet. — Számos birtokügyére vonatkozó oklevél, valamint végrendeletének kivonata át van írva: Dl. 9481. — Regesztája: ZsO. II/2. k. 7043. sz. — 1336. február 23-án néhai: AO. III. k. 251. — Az 1332/33-as tanács élén ugyan fia, Miklós neve fordul elő mint rektor, MonStrig. III. k. 222—223; de 1335. április 26-án újra János ítélkezik budai polgárokkal (Dl. 2906), és mint fenn láttuk, június 23-án rektori címével fordul elő, ezért feltételezhetjük, hogy a rektorságot csak ideiglenesen engedte át fiának.

¹³¹ Miklós első házasságára és Merklin fia Andrással való sógorságára; 1331, AO. III. k. 252. — Preudur Péter (Peudul, Poidul néven is) 1315, MonStrig. II. k. 715—716. — Miklós mester fiai: 1338, Dl. 87088. — Második házassága és a Lackfiak örökösödése: ZsO. II/2. k. 7043. sz.

5. tábla

Hencfi János leszármazottai

Két fiuk közül Miklós először — nagybátyja rektorsága idején — a budai Boldogasszony templom plébánosa, majd szepesi prépost lett, míg Dunajeci Péter szintén egy budai patriciusnak, Ulvingnak leányát vette feleségül.¹³² Polyánfi András halála után János rektor leánya másodszer is férjhez ment:

¹³² A Dunajeciekre ld. *Wertner*, 1911, 134—137. — A Polyánfiak (Sobchfalvaiak, Hunsdorfiak, Dunajeciek) a Berzeviczyek rokonai voltak, és úgy látszik, hogy bányavállalkozással is foglalkoztak. 1325—27-ben már emlegetik Polyán fia András fiait. CD VIII/2. k. 659; AO. II. k. 305. — 1347-ben Sobchfalvai Polyán fia András fia Miklós budai plébános és testvérének, Péternek a fiai, János és Péter azért, mert 13 000 (!) forintot adtak a királynak, megkapják a dunajeci uradalmat, Zs O. II/1. k. 1557. sz. — Miután Polyán fia András felesége Hencfi János leánya volt, Miklós plébános tiltakozott a Lackfiak simontornyai örökösödése ellen. Dl. 9481. — Miklós szepesi prépostként halt meg, 1356-ban. *Wertner*, 1911, 135. — Unokaöccseire, ld. alább.

férje Tilmann ispán, budai patrícius lett.¹³³ Többször lépett házasságra húga, Hencfi Margitis. Első férjéről semmit sem tudunk, második ura viszont nyilván nemes lehetett, egy adat szerint a királyné prokurátora volt. Harmadszor ment hozzá Weidner Hannus ispánhoz, akiről már szoltunk.¹³⁴

Mint látjuk, Hencfi János rektor három gyermeke házasságaikkal a családot nemcsak a legtekintélyesebb budai patríciusokkal, hanem a magyar feudális uralkodóosztály tagjaival is rokon-sági kapcsolathoz juttatták. Az oklevelek azonban más budai (és pesti) patríciusokat is a rektori család rokonaiént emlegetnek. Így Simon ispán pesti bírót,¹³⁵ egy bizonyos Hermann ispánt,¹³⁶ Ottó ispán fia Redner Rudlin ispánt¹³⁷ és a tanácstagi családból származó Lanthmann Jakab feleségét.¹³⁸ Így azután a gyéren fennmaradt adatok alapján is igazolni tudjuk, hogy a tanács zöme, vagy legalábbis tekintélyes része, rokonokból tevődött össze. 1329-ben, 1333-ban és 1337-ben pl. a tizenkét tanácstag közül ötten tartoztak kimutathatóan a rektor rokonságához.¹³⁹ Ezek: az albiró Tilmann ispán, Hencfi János veje, öccsével Miklóssal és unokatestvérével, Egri Jakabbal, azután Redner Rudlin, végül Ulving ispán, a rektor unokájának, Dunajeci Péternek az apósa.

d) *Tilmann ispán és családja.* (6. tábla)

A legtöbbször és folyamatosan esküdtként előforduló személyek között előkelő hely illeti meg Tilmann ispánt, János rektor vejét. Már 1315-ben végrendeleti tanúként említik későbbi sógorával, Miklós rektorral, apósával, Preudur Péter ispánnal és a két évvel később esküdtként kimutatható Ruprecht fia Alberttel.¹⁴⁰ Tilmann maga is esküdt 1317-ben és az is marad állandóan 1337-ig, közben 1322-től végig apósa, majd sógora helyettese: Buda város első esküdtként albiró. Vele egy időben, 1329 és 1337 közt öccse, Miklós is kimutatható a tanácsban.¹⁴¹ Tilmann épp olyan birtok-szerző, mint a többi budai patrícius, ingatlanai vannak a városban, falvai azon kívül.¹⁴² Két fia lehetett, az idősebbik Péter mester és az ifjabb János, akit Kakas melléknéven neveztek. Később egy másik fiát, Miklóst is emlegetik az oklevelek, valószínűbb azonban, hogy ekkor a „Tilmann fia” elnevezés már családnév formájában szerepel, és így valószínűleg Péter fiára vonatkozik az adat.¹⁴³ Tilmann ispán rokonának nevezik még Egri Jakabot is.¹⁴⁴

A Tilmann család második generációja eleinte úgy látszik inkább birtokügyeivel törődött, és a várospolitikával nem foglalkozott. 1354-ig mindenesetre nem tűnnek fel a tanácsban. Az 1370-es, azaz a következő fennmaradt tanácslistán azonban már ott találjuk Tilmann fia Miklóst¹⁴⁵, mint

¹³³ Tilmann fia Miklós testvére volt (Dunajeci) Miklós plébános, közös anyjuk, Hencfi János leánya révén. Dl. 9481. — Valószínűbb, hogy Miklós nagyanyja közös a plébános anyjával. Az oklevél késői, és talán a folyamatban levő per érdekében tette meg nagyanyját anyjának. Ld. lenn, 143 j.

¹³⁴ 1337-ben, amikor Weidner Hannus már a férje, említik második férjét, Miklós királynéi prokurátort, Zichy, I. 516—517. — Végrendelete: 1343, Dl. 87195.

¹³⁵ 1329-ben a rektor cognatusának nevezik Simon ispán pesti bírót és Hermann ispánt, Dl. 2568.

¹³⁶ Ld. az előző j.-et.

¹³⁷ 1331, Dl. 870 14. — Neki adja Zapakon birtokot, amelyet az 1338-ban Miklós rektor engedélyével elad Weidner Hannus ispánnak. Ekkor említik Rudlin fiát, Pétert is. Dl. 87088. — Vezetéknéve: Eszt. kpt. magán lt. Lad. 41. f. 1. nr. 8. — Városi tanácstag volt 1322/23, 1329/30, 1332/33, 1337/38, 1341/42, 1342/43, 1345/46. — Tehát 1322—1345-ig az összes fennmaradt tanácslistán szerepel. Ld. fenn, 118. j.

¹³⁸ Dl. 87195. — Lanthmann Henc tanácstag 1322-ben, ld. fenn, 118. j.

¹³⁹ Vö. *Kubinyi*, 1970, 449.

¹⁴⁰ MonStrig. II. k. 715—716. — Preudurra ld. 131. j. — Vö. még 118. j.

¹⁴¹ Ld. fenn, 118. j.

¹⁴² Pl. 1338-ban Hidegkúton vesz szántóföldet Tilmann ispán volt bírót. ZsO. II/2. k. 7043. sz. — Ingatlanaira ld. még alább is.

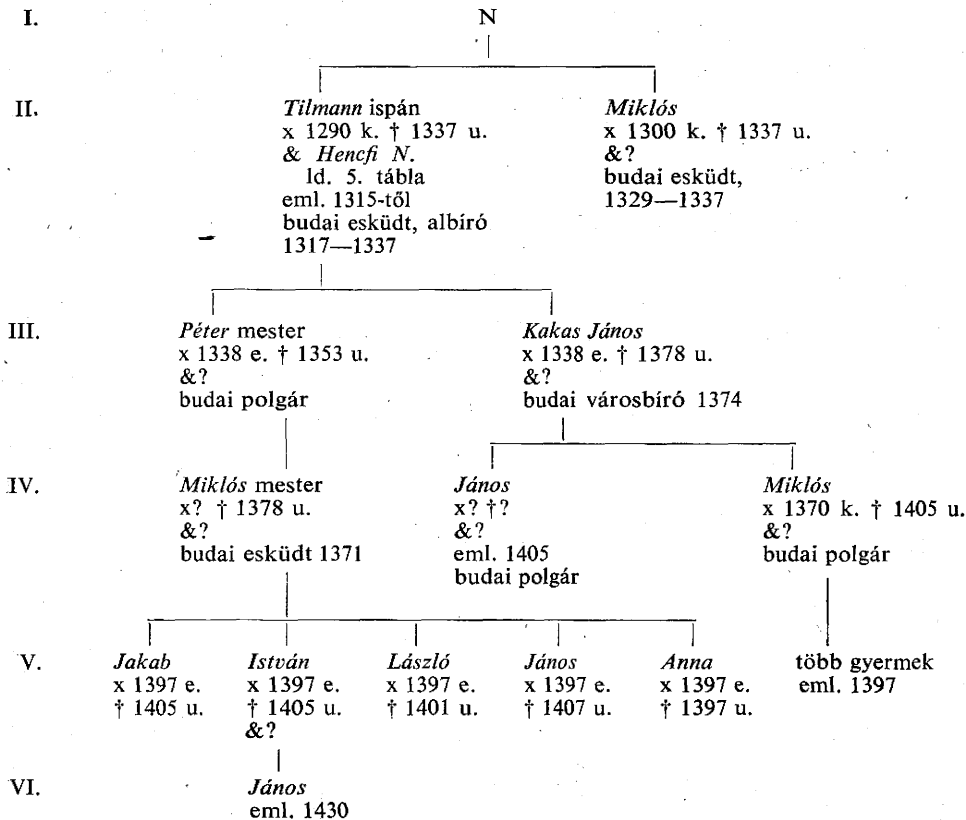
¹⁴³ 1338-ban még csak Pétert említik, AO. III. k. 505, aki utoljára 1353-ban fordul elő, CD. IX/2. k. 254—255. — 1338 végén azonban (Henc) fia János fia Miklós budavári rektor Fejér megyei birtokot ad nővére fiainak, a két Tilmannfinak, Péternek és Kakas Jánosnak. Dl. 91295. — Péter és János birtokügyben 1344-ben is együtt szerepel, AO. IV. k. 421—422. — Kakas János 1374-ben budai bírót, ld. a függelék. — Tilmann fia Miklós 1370/71-ben esküdt, CD. IX/4. k. 384-385. — Megemlítjük még, hogy Kakas János szőlőjére maradt adat 1390-ből, ZsO. I. k. 1399. sz. — Tilmann ispán budai Olasz utcai házat 1403-ban említik, Dl. 8864, 8865. — De ld. fenn 133. j.

¹⁴⁴ Mint Tilmann fia Péter „proximusa” birtokot ad neki, AO. III. 505. — Ld. még AO. IV. k. 431—432. is.

¹⁴⁵ Ld. az előző két jegyzetben id. okleveleket.

6. tábla

A Tilmann család egyenesági leszármazottai

említettük, nyilván valójában Péter fiát. Négy évvel később azután nagybátyja, Tilmann fia Kakas János is követi példáját, mégpedig mint Buda városbírája.¹⁴⁶ Utána úgy látszik, hogy a család minden energiáját és vagyonát is leköti a Hencfi örökség, főleg a simontornyai uradalom megszerzésére folytatott per, amelyet 1378-tól 1409-ig többszörös megszakításokkal folytattak először a Lackfiak, majd Simontornya új adománybirtokosai ellen. Ekkor már többnyire Fejér megyei birtokokról Régenszenttamásinak nevezik őket.¹⁴⁷ 1407-ben Tilmannfi Miklós fia János egy spekulációs jellegű birtok-bérbevételéről olvasunk. Az érdekes az ügyben az, hogy nem egyedül, hanem Buda akkori két legtekintélyesebb polgárával, Héthársi (Siebenlinder) János deák budai bíróval és néhai Nadler Mihály fia Mihállal közösen vesz részt az üzletben.¹⁴⁸ A két tekintélyes üzletemberrel való közös üzlete azt mutatja, hogy feltételezhetően Tilmannfi János velük egy gazdasági szinten állott. Az, hogy miért épp ez a két tekintélyes kereskedő lett üzlettársa, azt rokonságuk indokolja.

Az említett 1407-es adat egyébként az utolsó (és különben egyetlen), amely a Tilmannfiakat üzleti vállalkozóknak mutatja. Bár a család ezen késői generációjában a fentebbi leszármazási tábla

¹⁴⁶ Ld. a függelékét.

¹⁴⁷ ZsO. II/1. k. 1166, 3763; II/2. k. 7043. sz.

¹⁴⁸ CD. X/4. k. 595—597.

szerint szokatlanul nagyszámú fiúgyermeket lehet találni, azok egy kivételével eltűnnek forrásainkból. Az utolsó ismert tagja a családnak az előbb említett János unokaöccse, Tilmannfia István fia János, budai polgár volt, aki 1430-ban a nemes (!) Régenszenttamási (!) Nadler Mihály volt budai bírónak, mivel vele „in una linea generationis essent propagati ac ab uno avo et prothavo duxissent originem”, átadja mind régenszenttamási birtokrészét, mind valamennyi ingó és ingatlan vagyonát. Nadlernek három gyermeke van: Mihály, János és Anna.¹⁴⁹ Ezek szerint biztosra vehetjük, hogy a Nadler család a Tilmannfiaknak oldalága volt, a bíróviselt Mihály ezért lehetett részbirtokos előneve tanúsága szerint a család ősi birtokán, ez a rokonság pedig nyilván hozzájárult az 1407-es közös ügyletthez. A pontos leszármazást sajnos a látszólag világos rokonsági megjelölés ellenére sem tudjuk meghatározni. A két rokon a fiágon közös őstől nagyon távol volt,¹⁵⁰ és így nagyon nehéz, sőt lehetetlen annak kiletét megállapítani. A Nadler család mindenesetre már a későbbi típusú patriciátus képviselője.

e) *Ulving ispán és leszármazottai.* (7. tábla)

Általában — helytelenül — Ulvingnak szoktuk emlegetni a valójában Wulfing nevet viselő tekintélyes budai patriciust,¹⁵¹ aki 1317-től kezdve 1341-ig valamennyi tanácslistán előfordul, és akiről eddig — Kunc ispán családján kívül — talán a legtöbbet írtak.¹⁵² A király komája (compater) volt, ő alapította a magyar szenteknek (László, István és Imre) szentelt budavári kápolnát. Druget Vilmos nádor 350 márkával volt adósa. Főváros környéki falvakat (Szenterzsébetfalva, Horhi és Tárnok) birtokolt. Úgy látszik, hogy egyetlen leánya volt csupán, Margit, őt vette feleségül Dunajeci Péter, Hencfi János rektor unokája.¹⁵³ Ulving ispán minden jel szerint egy tekintélyes bécsi polgárral, Wulfing Nagellel azonos személy.¹⁵⁴ 1343 után halt meg.¹⁵⁵

Ulving Margitnak Dunajeci úgylátszik első férje volt. Ez a család, amely anyai ágon is kapcsolatban állott a budai patriciátussal, ebben az időben a bárói rendbe jutott. Ulving unokája, Dunajeci János 1372—1376 között tárnokmesterként a királyi városok felett gyakorolt joghatóságot.¹⁵⁶

¹⁴⁹ Dl. 12320.

¹⁵⁰ Magyi János formuláskönyve szerint avus: ős, azaz nagyapa; proavus: atyámnak ősi; abavus: ősödnek ősi; atavus: pater abavi; prothavus: 3 avus patris tui. *Kovachich*, 1799, XIX. o. — Ezek szerint a prothavus a fiútól számítva visszafelé a hetedik generáció. Elképzelhetetlen, hogy Tilmannfi és Nadler közös őse az egyiknek harmadik (avus), a másiknak hetedik generációs őse (prothavus) lett volna. — Lehet azonban, hogy ez a fajta rokonságmegjelölés nem pontos leszármazási fokot akart megadni, hanem csupán formulaszerű meghatározása volt a közös fiági őstől való leszármazásnak. Valószínűleg nem véletlen, hogy a Héder nemzetségből leszármazó két család, a Hédervári és a Tamási (vö. *Fügedi*, 1970, 49), kölcsönös örökösödési szerződésében, tizenhárom évvel a Tilmann—Nadler szerződés után, 1443-ban, ugyanezt a kifejezést találjuk: *parentes eorum ... ab uno avo et prothavo duxissent originem et fuissent propagati ... Hédervári* I. k. 207.

¹⁵¹ Általában nevét Wluingus-nak írják. (pl. *MonStrig*. III. k. 500), de az első tanácslistán neve helyesen Wolueng formában fordul elő. *Veszp. kpt. hh. lt. Instr. regn.* P. 237.

¹⁵² Ld. a családra *Csánki*, 1893, 19—22. — *Zolnay*, 1964, 378—380. — *Ui.* a nem teljesen pontos családfa: 387. — Vö. *Kubinyi*, 1970, 449.

¹⁵³ Ld. az előző j.-ben id. irodalmat. — A király komája 1335. évi végrendelete szerint, ekkor említik fővároskörnyéki birtokait, leányát, Margitot, Polyánfia András fia Péter mester feleségét, és unokáit, Jánost és Pétert, Péter mester fiait. *AO*. III. k. 182. — A kápolna alapítása: *MonVesp.* II. k. 85. — Kapcsolata Drugettel: *CD*. VIII/3. k. 509. — Üzleti tevékenységére utal, hogy Wilhelm bei dem Brunnen bécsi polgár tartozott neki olajszállítmányért. *Sailer*, 1931, 239.

¹⁵⁴ 1362-ben említik Wulfing Nagel budai polgárt, az ő örökösei a későbbi budai Ulving-leszármazottak. *QuGStWien*. I/3. k. 3209. sz. — A Nagel-család bécsi ingatlanaira uo. II/1. k. 43, 48a; III/1. k. 501. sz. — Wulfing Nagel bécsi szülője 1333-ban, uo. II/1. k. 50. sz. Köszönöm Dr. Richard Pergernek Bécsben, hogy az adatokra figyelmeztetett.

¹⁵⁵ 1343. április 20-án még élt, *Dl*. 87195.

¹⁵⁶ *Fügedi*, 1970, 32, 141. — *Bertényi*, é. n. 64—65. — *Üö.*, 1970, 16. — Mint láttuk, Dunajeci János testvérel, Péterrel együtt nagyapja, Ulving ispán végrendeletében már 1335-ben előfordul, *Dl*. 2932; azonban 1325-ben is szerepel, *CD*. VIII/2. k. 659. — Péterrel együtt 1327-ben: *AO*. II. 305. — 1364-ben a többi Ulving-leszármazottakkal együtt említik Dunajeci Jánost és öccsét, Pétert. *Zichy*, III. k. 275. — 1377-ben már nem él Dunajeci János volt tárnokmester, csak fia, Polyán mester, valamint a már eddig is említett öccse, Péter. *Dl*. 74836. — 1401-ben már Péter sem él. *ZsO*. II/1. k. 1007. sz.

Öccse, Péter vitte tovább a családot, de neki is csak leányai születtek. Ulving Margit egyik unokája, Hedvig, Berzeviczy Péterhez ment hozzá, aki 1419—1433 között szintén betöltötte felesége nagybátyja egykor viselt tisztségét, mint tárnokmester.¹⁵⁷

Ulving ispán, mint említettük, utoljára az 1341-es tanácsban szerepelt, míg két évvel később még élt. Ennek ellenére az 1342-es tanácsban nevét hiába keressük, de helyette megtaláljuk „Ulving vejét”, Miklóst.¹⁵⁸ Nyilvánvaló, hogy az idős és rövidesen meghalt Ulving maga helyett vejét választotta meg esküdtté. Ezek szerint leánya Dunajeci Péter halála után még egyszer férjhez ment, éspedig egy bizonyos Miklóshoz. Csak annyit tudunk róla, hogy szintén ispán, a királyné harmincadosa és bizalmasa, Cegléd zálogbirtokosa volt.¹⁵⁹ Az oklevelek később már nem Nicolaus gener Wlvinginak, hanem egyszerűen Nicolaus Wlvengi-nek nevezik, az após neve mintegy vezetéknev lett. Legalább négyszer választották esküdtnek. 1358-ban említik utoljára.¹⁶⁰ Befolyását fia örökölte. 1362-ben Mihály „der Zieher” és Wulfing budai polgár fiai, Wulfing és Miklós kielégítést kapnak az osztrák hercegtől néhai Wulfing Nagel budai polgár ausztriai hagyatéka után. Az ügylet tanúja Chratzer Rudolf lovag.¹⁶¹ Valószínűleg eltévesztették a német oklevélírók a nevet, mert az Ulvingfiak rokonaikkal, a Dunajeciekkel közösen, majd egymás ellen is folytatott perekben Ulving és László fordulnak elő mint „Wlvengi” Miklós fiai mind 1364-ben, mind pedig 1377-ben.¹⁶² Valószínűleg elhagyták —

7. tábla

Az Ulving-atyafiság

I.	<i>Nagel Ulving</i> ispán x 1300 e. † 1343 u. &? budai tanácsstag 1317—1342			
II.	<i>Margit</i> x? †? & I. <i>Polyánfi András</i> , 1335 e. ld. 5. tábla II. <i>Miklós</i> ispán, x? † 1358 u. királynéi harmincados, budai tanácsstag 1342-től			
	1	1	2	2
III.	<i>Dunajeci János</i> ld. 5. t.	<i>Dunajeci Péter</i> ld. 5. t.	<i>Ulving</i> ispán x 1362 e. † 1391 u. &? 1375 e.—1386 legalább hétszer budai bíró	<i>László</i> x 1362 e. † 1364 u. &?
IV.			<i>László</i> eml. 1395, budai polgár & <i>Kratzer Anna</i>	
V.			kiskorú fiú 1395	

¹⁵⁷ 1402-ben Péter leányai: Hedvig, (Berzeviczy) Henrik fia Péter felesége és Dorottya a család utolsó sarjai. ZsO. II/1. k. 1557. sz. — Dorottya Csetneki Zsigmond felesége lehetett, vö. uo. 2613. sz. — Berzeviczy tárnokmesterségére: *Fügedi*, 1970, 9, 132 stb.

¹⁵⁸ Ld. fenn, 113. j.

¹⁵⁹ Dl. 100032; AO. VII. k. 5.

¹⁶⁰ Ld. fenn, 118. j. a tanácslistákat. — A ceglédi ügygel kapcsolatban comes Nicolaus Wlvengi-nek nevezték. AO. VII. k. 5.

¹⁶¹ QuGStWien, I/3. k. 3209. sz.

¹⁶² 1364: Zichy, III. k. 275. — 1377: Dl. 74836.

mint ahogy ez szokásos volt a többi budai patrícius családnál is — a két testvér apjának nevét, és helyette a „Wulfing fia”, valójában családnevet alkalmazták, László nevét pedig összekeverték apjával. Hogy valójában II. Ulvingról és testvéréről volt szó 1362-ben, azt bizonyítja az egyébként ismeretlen Zieher Mihály említése is. Az előbb idézett 1377-es oklevél szerint ugyanis az időközben meghalt Zieher örököse II. Ulving volt.¹⁶³ Igen valószínű, hogy ez a Zieher azonos azzal a Mihály „dictus Wulwengwi”-vel, aki 1359-ben mint a királynéi udvar „iuvenis”-e jár el.¹⁶⁴ A Zieher melléknév, a Mihály keresztnév használata, továbbá az a tény, hogy ismeretlen módon a szent-erzsébetfalvi Ulving-birtokon később a Tilmann-ágú Nadlerék örökjogon részbirtokosok, nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy Ulving veje, Miklós ispán a Tilmannokhoz tartozott, és akkor a Nadlerék az Ulvingoknak is oldalági leszármazottaik.

Miklós fia Ulving (II) ispán a XIV. század második felének kétségkívül legtekintélyesebb budai patrícius. 1370-ben első esküdt, 1375 elején volt bírónak nevezik, majd az áprilisi tisztújításon bíróvá választják. Az ismeretlen időpontú, 1375 előtti bíróságon kívül az 1375, 1376, 1378, 1383, 1384 és 1385-ös tanácsi évben, tehát kimutathatóan hétszer volt a főváros bírása, valószínűleg azonban jóval többször.¹⁶⁵ Szereplésének pikantériája, hogy ugyanakkor töltötte be a bírói tisztelet, amikor saját féltestvére, anyjának egyik idősebb fia, Dunajeci János a tárnokmesterit, azaz az egyik testvér ítélete ellen jogorvoslatot a másik testvérnél kellett keresni! Hogy ennek a kétségkívül nem a leghelyesebb helyzetnek része volt-e abban, hogy I. Lajos Szepesi Jakab személyében az országbíró bízta meg a „iudex universarum civitatum” feladatkörének ellátásával, azt nem tudjuk.¹⁶⁶

Ulving ispán fiát úgy hívták, mintnagybátyját, Lászlónak. Ez a német patríciuscsalád, amely már a kápolnaalapítással is kimutatta a magyar szentek iránti tiszteletét, gyermekei névadásánál sem mellőzte el. Lászlóról 1395-ben maradt adat. Eszerint felesége, Kratzer Frigyes leánya, Anna nemes asszony 3500 aranyforintért eladta apai házát. Van egy kiskorú fia is.¹⁶⁷ A Kratzerék is a város vezető patríciusai közé tartoztak, és vagyonukra jó fényt vet házuk ára. Csak igen kevés ilyen drága házról maradt adatunk.¹⁶⁸ Az adat alapján azonban másra is következtethetünk. Mályusz Elemér hívta fel a figyelmet kandidátusi értekezésem opponensi véleményében. Felvette a kérdést, Ulving veje Miklós miért vette fel apósa nevét, felesége pedig, amikor bevonult az Ulving-házba, miért mondott le a Kratzer-házról? Idézem Mályusz választát: „Apósa nevének felvételével jelezni akarta, hogy az Ulving-vagyon, elsősorban a ház birtokába lépett, s ezzel részese lett bizonyos előjogoknak, birtokosa előkelő társadalmi helyzetnek, tanácstagságnak, házhoz kapcsolódó külön jogoknak. Az Ulving-ház a város központjában, szemben a plébániatemplommal volt. A Chratzer-ház, magas vételára ellenére, nem rendelkezett ily értékkel.”¹⁶⁹ Teljes mértékben egyetértek Mályusz ezen megállapításával. Hozzátenném, hogy Budán — ahogy más alkalommal kimutattuk — amúgy is szokás volt, hogy a vő — amennyiben apósa örökösévé lett — felvette apósa nevét,¹⁷⁰ erre az Ulving-család példája a legelső. Hogy Nagel Ulving családja valóban a városalapítók közé tartozott-e, vagy ők is örökölték házukat és ezzel az alapítóknak járó jogokat, azt sajnos nem tudjuk.

Ulving Lászlóról és kiskorú fiáról nem hallunk többet. Ez a magát már nemesnek nevező polgárcsalád valószínűleg kihalt a XV. század kezdetére. Valószínű ugyanis, hogy az a Petrus Wulfingus de villa canis, aki 1398-ban szerepel, nem ebből a családból származik, hanem Dunajeci Péter (Ulving (II.) ispán másik féltestvére, akinek eredeti neve (Hunsdorfi, valójában Hunsdorfi), a villa canis fordítása. Lehet, hogy az Ulving-család 1395—1398 között kihalt, és így ő örökölte a vagyont, természetesen — legalábbis ideiglenesen — felvéve nagyapja nevét.¹⁷¹

¹⁶³ Ld. az előző j.-t.

¹⁶⁴ AO. VII. k. 596.

¹⁶⁵ Ld. 1370-re fenn, 119. j., bíróságára a függelék.

¹⁶⁶ Bertényi, é. n. 63. skk. — *Üö.*, 1970, 14—20 más indokolást keres Szepesi kinevezésére.

¹⁶⁷ ZsO. I. k. 4196. sz.

¹⁶⁸ Vö. Gerevich, 1950, 158. — Az ifjabb Ulving, Miklós fia és László apja utoljára 1391-ben szerepel, háza a Boldogasszony plébániatemplommal szemben állott. Ezt a házat a szomszéd ház eladásával kapcsolatban említik. ZsO. I. k. 1921. sz. — Nem az Ulving-házat adták el akkor! A háztulajdonos sem Ulving fia Miklós, hanem Miklós fia Ulving. Gerevich előbb i. h.-én Rupp Jakabot követte, aki eltévesztette a nevet. Rupp, 1868, 155. — A Kratzerekre ld. alább, 220—221. j.

¹⁶⁹ 1970. március 9-én felolvasott opponensi véleménye.

¹⁷⁰ Kubinyi, 1966, 230—232.

¹⁷¹ Dl. 60482. Az Ulving család vagyona a XV. század közepén — legalábbis részben — a nőágon tőlük származó Somi család kezére jutott. Zolnay, 1964, 381, 387.

f) *Loránd ispán és családja.*

Az eddigi családok között összeházasodásokra maradtak adatok, ez viszont hiányzik Loránd ispán esetében, aki pedig szintén hozzá tartozott a város leghosszabb ideig egyfolytában és legtöbbször tanácstagságot viselt személyeihez. Loránd ispán 1330-ban tűnik fel először. Testvérével, Lászlóval együtt szőlőbirtokos Buda mellett a nándori határban. Tanácstagságára az első adat 1337-ből való, de tanács tag az 1339-es, 1341-es, 1342-es, 1345-ös bírói évben is. Ő lesz a rektorság megszűnése után az első választott bíró, 1347. február 18-án már az. Kimutathatóan bíró a következő 1347-es bírói évben, valamint 1353, 1354, 1362 és 1365-ben, tehát legalább hat alkalommal.¹⁷² A királyi pénzügyigazgatásban helyet foglaló vállalkozó-típusú budai patríciátushoz tartozott: több ízben volt kamaraispán, aranyvizsgáló stb.¹⁷³ Birtokszerzésről sem felejtkezett meg: budafelhévizi malmok mellett (Rákos)Palota központtal Pesttől északkeletre egy több faluból álló összefüggő birtoktest kialakítására tett kísérletet.¹⁷⁴

Korán említett — és úgy látszik hamar meghalt — László testvérén kívül egy 1350. évi oklevélben két másik testvérével közösen fordul elő: Stephlinnel és Hermannal. A királyné fordult ekkor érdekükben a pápához, azaz idősebb Erzsébet királyné környezetébe tartozott.¹⁷⁵ Stephlin, azaz István, a híres Jakab pozsonyi bíró családjába házasodott. Hermann viszont mint szőlőbirtokos fordul elő.¹⁷⁶ Loránd testvérei leszármazottairól nem tudunk. Magának a többszörös budai bírónak legalább egy, de lehet, hogy három fia volt. A „filius Lorandi” név ugyanis a későbbi generációknál már világosan családnévként fordul elő (így pl. 1415-ben),¹⁷⁷ ez azonban már Loránd ispán unokái esetében is előfordulhatott. Biztosan fia volt azonban István, aki az 1354/55-ös bírói évben apja bírósága idején tanács tag volt. Ugyancsak esküdt volt apja utolsó, 1365/66-os bírósága alatt, míg 1362/63-ban bíraskodó apját az 1364-es bírói évben ő váltotta fel a bíróságban.¹⁷⁸ Lehet, hogy az 1378-as tanács tag Loránd fia Miklós is fia volt, ez ellen szól azonban, hogy elég hátul, a kilencedik helyen van a tanácsban, ez pedig — tekintve Loránd fia István korán elkezdődött pályafutását — csak akkor lenne lehetséges, ha apjának esetleg egy későbbi, második házasságából született volna.¹⁷⁹ Végül a Palota melletti Hartján birtokkal kapcsolatban 1380-ban és 1393-ban is előfordul egy előbb Budai, majd Palotai előnévvel nevezett Loránd fia László, aki azonos lehet az 1395/96-os budai tanács taggal. 1401-ben azonban Loránd fia néhai István fia László budai esküdtet emlegetnek, és így lehetséges, hogy az előbbi László sem fia, hanem ez az unokája volt a budai Lorándnak.¹⁸⁰

Palotai Lorándfi László még 1436-ig fordult elő mint pestmegyei földesúr és itteni királyi

¹⁷² 1330: MonStrig. III. k. 157—158. — Tanács tagságára ld. a 118. j., ill. 1339-re: CD. VIII/4. k. 370. — Bíróságára ld. a függelékét.

¹⁷³ Kamaraispánságára: *Horváth—Huszár*, 1955—56, 24—25. — Aranyvizsgáló: Zichy, II. k. 124—125.

¹⁷⁴ Malmok: Dl. 3110; CD. VIII/4. k. 369—372. — Szőlők: MonStrig. III. k. 157—158; Dl. 3554. — A Palota környéki birtokokra: 1347, *Szabó K.*, 1881, 556—558. — 1353: már Palotai Lorándnak nevezik, ZsO. II/1. k. 3181. sz. — 1357: Lázár lt. I. — 1358: AO. VII. k. 24—26. — 1363—65: *Alapi*, 42—44. — 1366: Dl. 58974. — 1367: *Alapi*, 14—15, 41. — 1380: *Alapi*, 44. stb. — *Vö. Solymosi*, 1969, 25. skk.

¹⁷⁵ László: 1330, MonStrig. III. k. 157—158. — 1350: *Bossányi*, I. k. 436. sz.

¹⁷⁶ István házassága: Pozsony, Okl. 185. sz. (Inventár 194. sz.) — Jakab bíró családjára: *Surányi*, 1964, 173—186. — Hermann szőlője, 1343: Dl. 3554.

¹⁷⁷ Dl. 10305. Az oklevélben több helyen Loránd fia László neve fordul elő, de egy helyen kiderül, hogy tulajdonképpen Loránd fia István fia László.

¹⁷⁸ 1354: ld. fenn, 114. j. — 1364: ld. a függelékét. — 1365: Zichy, III. k. 289. — Talán az ő szőlőjét említik 1389-ben? Dl. 64106. (Vagy talán ekkor már családnév, és fiát, vagy unokáját jelöli.)

¹⁷⁹ Dl. 6273.

¹⁸⁰ 1380: *Alapi* 44. — 1393: ZsO. I. k. 2967. sz. — 1395: ZsO. I. k. 4266. sz. — Bár a szöveg: „nobilibus et prudentibus viris dominis Ladislaao quondam Stephani Lorandi et Nicolao de Agria iurato opidanis Budensibus”, és eszerint csupán Egri Miklós lenne tanács tag, ebben az esetben azonban Egrit — aki szintén előkelő földbirtokos patrícius és épp az oklevél szerint nemes volt — kellett volna első helyen említeni. Mindkettőnek megadja az oklevél a tanács tagoknak járó dominus, valamint a prudens címet is, úgyhogy a „iurato” egyes számú esetet elírásnak kell tartanunk, az írrok tévesen írta „iuratis” helyett.

ember.¹⁸¹ (Ha nem két, azonos nevű Lorándfiról van szó, apáról és fiúról.) Közben 1430-ban Lorándfi György szolgabíró.¹⁸² Az utolsó Palotai Lorándfi, aki olykor a Palotai Loránth vezetéknévét is használta, ugyancsak földbirtokosként, királyi emberként élt Pest megyei birtokán.¹⁸³ A család látszólag a XV. század második felében halt ki, de mivel birtokaikat később egy Palotai Pecsétes Imre nevű személy tartotta kezében, akinek öröklési jogcímét nem ismerjük, és az utolsó Lorándfiával megegyező keresztnévet használt, könnyen lehetséges, hogy ő is Loránd ispán leszármazottja lehetett.¹⁸⁴ Ezek szerint a Lorándfi család tulajdonképpen Mohácsig fennmaradt, igaz, Budát már a XV. század elején lényegében elhagyták, és vidéki birtokokon éltek a magyar birtokos nemes életét.

Mint láttuk, a család kezdetől fogva ragaszkodott a magyar szentek keresztnéveihez. A különböző Lászlókat egynek véve legalább két-két Lászlót és Istvánt és egy Imrét találunk köztük. Lorándfi Miklós nevét Loránd ispán egyébként ismeretlen apjától örökölte,¹⁸⁵ ezenkívül egy-egy Hermann és György volt a családban. A magyar szentek nagyon korai és végig megmaradó tisztelete ellenére sem tarthatjuk a családot magyar anyanyelvűnek. Az Ulvingok esetében is láttuk a budai német patríciusok részéről a magyar szentek tiszteletét, őket pedig semmi esetre sem tarthatjuk magyaroknak. A második generációban előforduló személynevek azonban világosan igazolják a család németiségét. Mint láttuk, Loránd egyik testvére Hermann volt, míg Istvánt is a német Stephlin formában nevezték.

g) Az Egri család.

Az 1318. évi tanácslista utolsó két helyén Egri Miklós (de Agria) és Mikó fia Miklós neveit olvassuk.¹⁸⁶ Ez a két hely a magyar származású személyeknek volt fenntartva. (1322: Mikó fia Miklós és Egri János, 1329: Mikó fia Péter és Bocuk (Botuk) fia János, 1332, 1337, 1341, 1342: ugyanazok, 1345: Mikó fia Lukács és Kozma fia János.)¹⁸⁷ Míg más esküdtek a listán előre haladtak, ezek maradtak. A XV. sz. eleji budai jogkönyv is két magyar esküdti helyről tud.¹⁸⁸ Az Egri család, amelynek két tagja foglalt el utolsó, ill. utolsó előtti helyet, nemcsak ennek alapján sorolható a magyar polgárság közé. 1321-ben a későbbi magyar esküdt Mikó fia Lukács házában végrendekezett egy Zalá megyei magyar nemes. A végrendeletet plébánosukkal, a Magdolna templomnak, a magyarok plébániájának papjával együtt Mikó fia Miklós budai esküdt, Egri János és testvére Pető vette fel.¹⁸⁹

Egri Miklós ispán volt, 1325-ben ugyanis Egri Miklós ispán fia Jakab mester vásárolta meg a Fejér megyei Régen birtokot 50 márkáért.¹⁹⁰ Jakab mester 1329-ben negyedik, 1332-ben ötödik, 1337-ben negyedik, 1341-ben harmadik, 1342-ben és 1345-ben második helyet foglalt el az esküdtek között.¹⁹¹ 1349-ben fordul elő utoljára, akkor is tanácsstag.¹⁹² Látszólag most ellentmondottunk előbbi megállapításunknak, hiszen Jakab mester — apjától eltérően — előkelő helyen fordul elő a tanácsban, sőt fokozatosan az albiró után következő, tehát a rangidős második esküdti széket is elnyeri. Ezt az ellentmondást egy 1338-as oklevél oldja fel: Jakab mester Régent odaajándékozta rokonának (proximus et frater) Tilmann fia Péternek, mert mindenkinél jobban szerette.¹⁹³ Miután Tilmannispánnak Hencfi-leány volt a felesége, ez a rokonság valószínűleg azáltal jött létre, hogy Egri

¹⁸¹ Dl. 10305, 11128, 58974, 12366, 12990; *Alapi*, 39—49.

¹⁸² Dl. 12181.

¹⁸³ Imre, 1447-től 1473-ig maradtak adatok róla: Dl. 14097, 16538, 16618, 45332 (Csévi László özvegye, Erzsébet a felesége, 1469), 16835, 17474.

¹⁸⁴ 1493-ban mint néhai Sebestyén fiát említik, míg hűgának, Dorottyának a férje Móré Péter, Dl. 20121, 20125. — 1495: királyi apród, *Engel*, 1797, I. k. 171. — 1502-ben királyi familiárisként kapja a hevesmegyei Püspöki birtokot. *Eszt. kpt. mag. lt. Lad.* 23. fasc. 2. nr. 15. — Birtokügyei, királyi emberként való szereplése: ui. 16. sz. — *Knauz*, 1863, 84, 96. sz. — Dl. 21793. — Az 1518. évi tolnai országgyűlésen Pest megye követe: *Szabó D.*, 1909, 132.

¹⁸⁵ *Bossányi*, I. k. 436. sz.

¹⁸⁶ Ld. fenn, 118. j.

¹⁸⁷ Uo. ld. a tanácslistákat.

¹⁸⁸ *Ofner Stadtrecht* 69. o. 27. §.

¹⁸⁹ AO. I. k. 639.

¹⁹⁰ AO. II. 193. — Az oklevél szerint Jakab ekkor budai tanácsstag.

¹⁹¹ Ld. a 118. j.-ben id. tanácslistákat.

¹⁹² Egri Miklós ispán fia Jakab mester budai tanácsstagnak a Dózsafiak nagy összeggel tartoztak. *Zichy*, II. k. 381—384.

¹⁹³ AO. III. 505.

Miklós Tilmann ispán valamely rokonát, talán nővérét vette feleségül, és így Jakab mester anyja révén már németnek számított. Úgy látszik előszeretettel foglalkozott pénzüzeletekkel, birtokot vett zálogba, nagy összeget kölcsönzött Debreceni Dózsa nádor családjának.¹⁹⁴

Ugyanilyen, pénzüzeletekkel foglalkozó polgár volt a fent már említett Egri János, budai magyar esküdt, valószínűleg Egri Miklós testvére. Miklósnak a tanácsból történt kiválása és Jakab bekerülése előtt ugyanis ő képviselte az Egri családot a tanácsban. János ispán a pápai tizedekkel kapcsolatos üzletekre fektette a súlyt, az adatok 1319-től 1340-ig mutatják ezt.¹⁹⁵ Unokaöccsére (?) Jakabra bízta a várospolitikát, hiszen 1322 után már nem mutatható ki tanácstagnak. Jakab mester fia, (II) Egri János, nyilván ő utána kapta keresztnévét. Ez a János örökölte családjá nagy tekintélyét. 1346-ban István kalocsai érsek (különben főkancellár) mint komájának (compater) járt ki bűnbocsánatot a pápánál Egri Jakab fia János budai lakosnak.¹⁹⁶ II. János ettől kezdve apjával felváltva és csak alig valamivel hátrább (3., ill. 4. hely) képviselte családját a tanácsban, kimutathatóan 1354/55-ig.¹⁹⁷ A XIV—XV. század fordulóján még egy Egri tudunk kimutatni a tanácsban, Miklóst, aki az 1395/96-os és 1401/02-es évben volt esküdt. Keresztneve alapján lehetséges, hogy (I.) Egri Miklós leszármazottja, és így ennek az Egri családnak tagja volt. Háza a Szt. Miklós kolostor közelében állott.¹⁹⁸

h) A Mikófiak.

Az Egri családdal kapcsolatban már említettük a három Mikófit, azt a magyar tanácstagi családot, amely egyike volt a korszak legtöbb esküdti székét betöltő családjának. A jelek szerint három testvérrrel van dolgunk, akik egyrészt egymást felváltva ültek a tanácsban, másrészt pedig a magyar polgárság vezetőinek számítottak. Az ugyanis nem lehet véletlen, hogy magyar személyek végrendeleténél vagy egyéb, nem is budai, de valamilyen ügyben Budán megforduló magyar személyek ügyeinél korszakunkban legalább egy Mikófit mindig találunk. A város körüli magyar nemességgel társadalmilag egy szinten állottak: 1333-ban ugyanis Mikó fia Miklós budai polgár a Pilis megyei ítélszék bírótársa, ugyanakkor, amikor az öccse, Péter vagy Pető képviseli már a családot a tanácsban.¹⁹⁹

i) A budai patriáciátus képe a XIV. sz. első felében.

Megvizsgálva azoknak a családoknak leszármazását, rokoni kapcsolatait, vagyoni viszonyait és társadalmi helyzetét, melyekből a legtöbb és leghosszabb ideig tanácstagságot betöltő személyeket lehet kimutatni, eléggé egyöntetű kép tárul elénk. A tanácstagi helyek többségét egy elég szűk réteg tölti be, olyan személyeket választanak legtöbbször, szinte élethossziglan esküdtekké, akik a rektori családokkal és egymással is szoros rokonságban állanak. Olykor apa és fiú, testvér és testvér, após és vő együtt ül a tanácsban. Míg vannak esküdtek, akik nem adják ki a kezükből a város vezetőségéhez való tartozás gyepőlőjét, addig más esetben, főleg, ahol a családban több felnőtt férfi található, mintegy a család tölti be a tanácstagi helyet, azaz ugyanazon családnak más és más tagja. Az így kialakult kép a valóságban bizonyára még az eddig ismertett adatokból levontnál is élesebb, hiszen azoknak a tanácstagoknak egy része, akiknek csak keresztnévét ismerjük, vagy akiknek rokonsága ismeretlen, valószínűleg szintén ebbe az atyafiságba sorolható.

¹⁹⁴ Ld. fenn, 192. j. — Dl. 95610. — Telepítési vállalkozásáról tudunk 1345-ben, AO. IV. k. 510*

¹⁹⁵ MonVatic. I/1. k. 25, 419. — *Lederer*, 1932, 163.

¹⁹⁶ MonVesp. II. k. 118.

¹⁹⁷ Ld. a 118.¹⁹ j.-ben id. tanácslistákat.

¹⁹⁸ ZsO. I. k. 4266, 4701, II/1. k. 1219. sz. (Ld. erre fenn, 180. j.)

¹⁹⁹ Mikó fia Miklós 1314-ben tanú a Magdolna templom (a magyarok plébániája) plébánosa által felvett végrendeletnél, MonStrig. II. k. 693—694. — Tanácstag 1318/19, 1321/22 és 1322/23. (Ld. fenn, 118. és 189. j.) — 1333-ban Pilis megyei bírótárs, AO. III. k. 27—29. — Lukács házát 1321-ben említik, AO. I. k. 638—640. — Esküdt 1345-ben, ld. fenn, 118. j. a tanácslistát. — Péter vagy másként Pető 1329—30-tól 1342/43-ig valamennyi tanácslistán szerepel, ld. fenn, 118. j. a tanácslistákat.

Erre a rétegre a leginkább birtokos mivoltuk a jellemző. Ház-, szőlő- és malomtulajdonosok a város területén a „patriciátus” tagjai, de a legtöbbjük magyar jobbágyfalvak birtokosaként tagja a feudális uralkodóosztálynak és vesz részt a parasztság kizsákmányolásában.²⁰⁰ Teljesen ugyanezt mutatják családi összeköttetések, valamint az általuk viselt ispáni, mestéri címek is. Mint a magyar feudális uralkodóosztály tagjai, a vezető budai polgárok gyakran vesznek el feleségül nemeselekányait, illetve adják férjhez saját leányaikat nemesekhez. A középbirtokos, sőt egy-két esetben a bárókhöz tartozó családokkal való rokoni kapcsolat alapján szükségképpen magyarosodás vagy legalábbis a magyar szokások átvétele indult meg közöttük. Nem tarthatjuk véletlennek a három magyar szentnek tiszteletét, amelyek közül a László és Imre név használata száz év múlva majdnem biztosan magyar anyanyelvű személyt jelölt.²⁰¹ Ilyen körülmények között nehezen képzelhető el különösen éles érdekellentét a budai német és magyar vezetőréteg között. Igaz, a tanácstagi helyek $\frac{5}{6}$ -a elvben a németek számára volt fenntartva, akik közül egyesek egyenes ágon, mások talán beházasodás útján az alapító polgárok leszármazottai voltak. Valószínűleg eredetileg nem a nemzetiség, hanem az alapítók rétegéhez való tartozás biztosította számukra a tanácstagságot. Az Egri család példája mutatja, hogy a német és a magyar vezetőréteg között családi kapcsolatok keletkeztek, ami lehetővé tette magyar származású polgároknak a „németek” közti emelkedést is. Társadalmilag sem voltak a — különben valóban kisszámú — magyarok a németeknél alacsonyabb nívón. A nem elnémetesedő tagjai az Egrieknek vagy a Mikófiak azonos vagyoni és társadalmi szinten állottak német társaikkal. A magyar feudális családokkal való kapcsolat, a feudális birtok tulajdonjoga viszont a német patriciások számára is állandóan fenntartotta annak lehetőségét, hogy lemondva a polgári életformáról birtokaikra költözzenek. Erre a Palotai Lorándfi család a legjobb példa.

A városban lakáson kívül az üzletelési tevékenység különböztette meg a budai patriciust az átlag feudális úrtól. Bár egyes patriciások árukereskedelmére kevés adatunk maradt, a városi tanácsnak a kereskedelem szabadságát sértő egyházi kiváltságok elleni harca alapján²⁰² feltétlenül erre kell következtetni. Az árukereskedelemben is jelentősebb volt azonban pénzületi tevékenységük. Kamarabérlők, a királyi pénzügyigazgatás tisztviselői, egyházi tizedbérlők vagy feudális uraknak pénzkölcsönöket nyújtók a budai patriciások nagy számban. Mint láttuk, ez szinte az alapítástól jellemző volt a fővárosi polgárságra.

Ez a vezetőréteg ezek szerint igen hasonlít a korabeli német városok patriciátusára, különösen pedig — szinte kísértetiesen — Bécs vezetőrétegére.²⁰³ Iparos — még a kereskedelemmel összefüggő, gazdag szakmák képviselője sem — nem jutott a tanácsba. Legfeljebb a pénzülettel kapcsolatos aranyvizsgáló lehetne kivétel, de ez sem volt tulajdonképpen mesterember. Mindenesetre a XIV. század első felének patriciátusát sok minden különbözteti meg a néhány évvel ezelőtt általunk vizsgált XV. század végétől.

²⁰⁰ Vö. *Székely*, 1953, 392—399.

²⁰¹ Vö. *Székely*, 1970, 202—203. — A XV—XVI. század fordulóján német eredetű személy-nél csak kivételképp fordul elő ez a név. Ilyen kivétel Edlasperger László, később bécsi városbíró, *Kubinyi*, 1966, 257.

²⁰² Az egyházi kiváltságok elleni harcra ld. *Székely*, 1971, 277. skk.

²⁰³ *Brunner*, 1966 (Hamburg) 282—283.

3. A budai vezetőréteg jellegének átalakulása a XIV. század második felében

Mint említettük, forrásaink az 1355 utáni másfél évtizedről alig tudósítanak bennünket, és így a század második felének fejlődését nem tudjuk pontosan meghatározni. A korszakot feltétlenül az 1402-es budai népmozgalom zárja le, amikor egy mézáros és egy szűcs (mindkettő a gazdag, vezető kézműves szakmák képviselője!) vezetésével az akkor megválasztott budai tanács reformokat hajtott végre, majd királyi közbelépésre visszaállítódott a „régí tanács”. A Budai Jogkönyv írásba foglalása a régi tanács reakciójaként történt.²⁰⁴ Az 1402-es események a XIV. század első felének viszonyaiból nem érthetők, időközben változásnak kellett a város gazdasági-társadalmi struktúrájában bekövetkeznie. A továbbiakban ezeket a változásokat szeretnénk bemutatni és — amennyiben a gyér forrásanyag alapján egyáltalán lehetséges — megokolni.

Ha csak a bírák személyét vizsgáljuk, akkor az 1370—80-as évekig semmiféle változásról nem beszélhetünk. 1346-tól, a bíróválasztás helyreállításától az 1376/77-es bírói évig bezárólag 31 év alatt 16 bíró nevét ismerjük, és ezek — mint fent az egyes családokkal kapcsolatban láttuk — három családból kerültek ki: a feltehetően az alapító családok közé tartozó Kunc ispán leszármazottai, a Tilmannok és a Lorándok közül. Először 1377-ben választanak olyan bírót, aki — legalábbis kimutathatóan — nem tartozott a régi patríciátushoz, Gleczel Jánost. De az ezt követő nyolc év alatt (II) Ulvingot legalább négyszer választották meg bírónak, tehát a tényleges hatalom megmaradt a néhány, korábban kormányzó család kezében. Ha tovább vizsgáljuk a bírák névsorát 1402-ig, tulajdonképpen hasonló képet látunk. 1377-től, a korábban ismeretlen Gleczel bíróságától 1401-ig 17 év bírója nevét ismerjük, közülük nyolc (Ulving négyyszer, Rabensteiner Ulrik és Perenhauser Hannus kétszer-kétszer) tartozott az 1350 előtti tanácsági családok közé. Perenhauser Sedulin 1329-től 1345-ig hat, azaz minden tanácslistán szerepel, míg Hannus 1365-től 1396/97-ig legalább nyolc ízben — a gyér adatok ellenére! — tanácsstag.²⁰⁵ A Rabensteinerek ugyancsak 1341-ben tűnnek fel, de Miklós mégis öt egymást követő tanácslistán fordul elő. A bíró Ulrik 1384-től legalább négyszer lett tanácsstag.²⁰⁶ De ugyanebbe a régi tanácsági rétegbe kell sorolnunk az 1395-ben és 1398-ban bíró Sztóján Márkot is, azaz a bírák többsége a korábbi vezető családokhoz tartozott. Feltehetően a többi is, hiszen Sztóján idetartozását is csak véletlenül tudjuk igazolni. A család őse, az idősebb Sztóján Miklós 1330-ban már pénzüzletekkel foglalkozott. Ulving ispánnal egy oklevélben fordul elő.²⁰⁷ Nyilván az ő fia volt Sztóján fia (vö. Loránd „fia”) Miklós, aki az 1370—80-as években háromszor budai esküdt. Az 1390-es években feltűnő két-

²⁰⁴ Szűcs, 1955, 278—287.

²⁰⁵ Ld. a 118. j.-ben id. tanácslistákat. Sedulin 1347-ben fordul elő utoljára, akkor már nem mint tanácsstag, MonStrig. III. k. 619. — Hannus 1365/66-ban először esküdt, ekkor már tizenkét éve műveltette Töttös László nyolc budai szőlőjét, Zichy, III. k. 289—290. Esküdt még 1366/67-ben (uo. 296); 1370/71-ben (ld. 119. j.); 1378/79-ben (Dl. 6273); 1390/91-ben bíró (ld. függelék); 1392/93-ban és 1395/96-ban első esküdt (ZsO. I. k. 2727, 4266. sz.); 1396/97-ben bíró (ld. függelék). — Perenhauser Miklós 1375-ben szőlőbirtokos, Dl. 6273.

²⁰⁶ Miklósról 1341/42-től ld. fenn, a 118. j.-ben id. tanácslistákat. — Ulrik 1384/85 és 1385/86 tanácsstag (ld. lenn), 1389/90 és 1393/94 bíró (ld. a függelék). — A család bécsi származású lehetett, ott volt háztulajdonos 1378-ban Rabensteini Hermann. QuGStWien, III/1. k. 1021. sz. — Tanácslisták a XIV. század végén: 1377/78, Dl. 74836. (részleges). — 1378/79, Dl. 6273. — 1384/85, Dl. 7089. — 1385/86, Héderváry, I. k. 98—99. — 1392/93, ZsO. I. k. 2727. sz. — 1395/96, ZsO. I. k. 4266. sz.

²⁰⁷ CD. VIII/3. k. 511.

szeri bíró Márk feltehetően ez utóbbi fia vagy testvére. A rokonsághoz tartozik az 1393-ban kassai bíró Sztoján Jakab is.²⁰⁸ Márk Győri Péter veje volt, aki tanácstagi pályafutását 1341-ben kezdte a kilencedik helyen, és ötödik tanácstagsága alkalmával már az ötödik helyet érte el.²⁰⁹ Győri tehát vagy egy győri német származású polgár, vagy legalábbis házasság révén Budán Egri Jakabhoz hasonlóan elnémetesedő magyar lehetett. Sztoján mindenesetre apósa családjától más városokban elszórt ingatlanokat örökölt.²¹⁰ Neve tanúsága szerint a család szláv eredetű lehetett, de pályafutása alapján elnémetesedettnek kell tartanunk.

A városbíró tisztét tehát a jelek szerint továbbra is a korábbi vezetőréteg fia vagy leányági leszármazottai töltötték be, akiknek társadalmi helyzete sem különbözhetett nagyon a fél évszázaddal korábitól. Az a Hertel, kétszeres bíró,²¹¹ akinek nem tudjuk rokonságát a korábbi családokkal kimutatni, ugyanúgy földbirtokot szerzett, mint azok, és valószínűleg nagyapja volt annak a László fia Zsigmondnak, aki magát a bíró által szerzett Gyömrőről nevezte, és bár altárnokmesterként kapcsolatban állott a budai polgársággal, sőt az egyik utolsó Werner leszármazott özvegyét vette feleségül, már elsősorban vidéki nemes földesúrnak, nem pedig budai patriciusnak tartható.

A változás tehát nem a bírói tisztben mutatható ki. Az esküdti helyeket foglalták el nem azonos társadalmi réteg képviselői. Az 1354/55-ös utáni első, 1370-es tanácslista ebből a szempontból igen tanulságos. Egy-egy kalmár (institor),²¹² írnok (sreyber, másutt scriptor), vendégfogadós (collector hospitum), sőt szűcs van a tanácsban.²¹³ Azaz a tanácsnak legalább egyharmada tartozott a — bár nyilvánvalóan gazdag — de a régi patriciátussal kimutatható és valószínűsíthető kapcsolatban nem álló, azoknál mind társadalmilag, mind vagyoni szinten alacsonyabban álló szemé-

²⁰⁸ Miklós 1378/79, 1384/85 és 1385/86 tanácstag. (ld. a 206. j.) — Márk 1392/93 (uo.) tanácstag, míg 1395/96 és 1398/99 bíró. (Ld. a függeléket.) — Jakab: ZsO. I. k. 3219. sz.

²⁰⁹ Sztoján Márk bíró mint Győri Péter veje jutott Győri testvére fia után Kassán, Telkibányán, Szikszón, Rudabányán és Hatvanban örökséghez. Kassa város lt. 1394—1406. évi jzkv. Mályusz reg. Nagyal. 52. sz. — Győri Miklós 1329/30-ban és 1332/33-ban volt esküdt, az ő fia lehetett Péter, aki 1341/42-től 1354/55-ig mutatható ki a tanácsban (ld. fenn, 118. j.), és egy 1343. évi adat szerint ispáni címet viselt. Dl. 87195. — Fia, Miklós, 1376-ban szerepel. Eszt. kpt. orsz. lt. Capsa 1. fasc. 3. nr. 18. — Lehetséges, hogy Sztoján apósa nem a tanácstag Péter, hanem esetleg hasonló nevű másik fia lehetett.

²¹⁰ Ld. az előző j.-ben id. adatokat.

²¹¹ Vagy Hertlin. Esküdt: 1392/93, 1395/96, ld. fenn, 208. j. — Háza — volt bírósé — 1403-ban a Mindszent utcában állott, *Pataki*, 1950, 294. o. 78. j. — 1404-ben mint vámbirtokost említik, ZW. III. k. 329. — A Werner-leszármazott Domoszlói Tamás özvegye (ld. I. tábla) 1408-ban Gyömrői László fia Zsigmond budai lakos felesége, ZsO. II/2. k. 6423. sz. — Gyömrői László fia Zsigmond altárnokmester 1417-ben, *Házi*, I/2. k. 123. — 1421-ben Hertel Zsigmond budai polgár (!) tovább ad egy általa vásárolt gyömrői birtokrészt, Dl. 14591—14592. — 1424-ben a néhai Hertel Zsigmond budai polgár magszakadása miatt a királyra szállott Pest megyei Sári és Kerekegyháza egész, valamint Pécel és Gyömrő részbirtokokat a királyné kapja, Dl. 39284. — Hertel Zsigmondnak Vecsésen is volt birtokrésze, ezt Petermann fia Jakabtól (pesti tanácstag volt a XIV. században) örökölte, Dl. 5665. — Egy körmöcbányai polgár özvegye 1405-ben Hertlin Jakab budai polgár felesége volt, Körmöcbánya város lt. Tom. I. fons. 47. fasc. 1. nr. 1. Mályusz reg. 341. sz.

²¹² Ld. fenn, 119. j. — Weygul Jánosnak hívták, nem lehet esetleg azonos a század közepe niürnbergi zavargások után onnan elmenekült hasonló nevű patriciussal vagy annak valamely rokónával? Vö. fenn, 393. j. — A kalmár szóra: *Mollay*, 1968, 278—290, 385—393.

²¹³ Péter mester, az írnok 1370/71-ben, 1378/79-ben, 1384/85-ben és 1385/86-ban, a két utolsó évben első helyen tanácstag. — Ulrik vendégfogadós csak 1370/71-ben esküdt, azonban Jakab, a hosszú szűcs (Jacobus longus pellifex) ezen felül 1377/78-ban, 1378/79-ben (ld. ezekre a 119. és 206. j.-eket), valamint 1381/82-ben volt tanácstag. QuGStWien, II/1. k. 1023. sz. „Chursner”.

lyekhez. A század vége felé a magyarok száma is növekszik a tanácsban. A jelek szerint kettő helyett három-négy — olykor esetleg több —²¹⁴ magyar jutott be az esküdtek közé,²¹⁵ és mivel a Jogkönyvben — különben épp a tanácsot kivéve — általában kétharmad-egyharmad arányban számolnak a németek javára,²¹⁶ ez lehetett a tanácsban is a jogos helyzet. A Jogkönyv utasítása két magyar esküdt választására, nyilvánvalóan a tényleges állapottal szemben, a XIV. század első fele viszonyainak visszaállítását szolgálta.

Újabb látszólagos ellentmondásokat találunk. Ha a szegényebb kereskedőknek és a gazdagabb iparosoknak sikerült bejutniuk a tanácsba, akkor miért volt szükségük az 1402-es mozgalomra; ha pedig a gazdag német és gazdag magyar polgárok között nem volt érdekellentét korábban, akkor miért romlott el ez a viszony, és miért került sor a magyarelles határozatokra? Az 1402-es mozgalom önmagában világos. Már az 1370-es tanács is arról árulkodik, hogy a városon belül társadalmi elégedetlenséggel kell számolni: a budai uralkodó osztály az alsóbb néprétegek nyomásával szemben kényszerült sorait a patríciátus és a középpolgárság határán álló személyekkel kibővíteni; vagy más szóval, az elégedetlenek természetes vezetőit a tanácsba felvétellel lekenyerezni. A tényleges hatalom azonban megmaradt a régi vezetők kezében: hiszen a bírák többsége a régi családokból került ki továbbra is. A magyarok számának növelését is ezzel magyarázhatjuk, az alsóbb néprétegben nyilvánvalóan nagyobb volt a magyarok számaránya a németekénél, tehát a magyar vezetőket is le kellett kenyerezni. Amint azután a tanácsba jutott és a középréteghez tartozó személyek 1402-ben a tényleges hatalmat is meg akarták szerezni, ami rövid időre sikerült is, természetesen megváltozott a vezetőréteg álláspontja is.

Ez a fejtegetés azonban — bár alapjaiban megfelel a tényeknek — mégsem nyújt teljes képet a XIV. század második felének változásairól. A városi vezetőréteg ugyanis nem csupán a régi „ispáni” típusú patríciusokból és az 1370-ben legkésőbb bejutott, a középpolgárság felső szintjén álló családokból állott. Történetírásunk már korábban is rámutatott arra, hogy a XIV. század második felétől alakul át a városi patríciátus, tűnik el ez az „ispáni” típusú, lényegében feudális földesúri réteg, és váltja fel a Nyugattal árukereskedelmet erőteljesebben folytató, földbirtokszerzésre kevésbé törekvő réteg.²¹⁷

A régi patríciátus idején Buda kereskedelme elsősorban — legalábbis Nyugat felé — Bécs és Regensburg irányába haladt, mint láttuk, ennek a két városnak polgárai részt vettek az alapításban, vagy legalábbis kapcsolatot tartottak fenn Budával.²¹⁸ Regensburg kereskedelmi jelentősége azonban a XIV. század közepére le hanyatlik, helyét fokozatosan Nürnberg veszi át.²¹⁹ Regensburgban különben is belső zavarok arra kényszerítettek tekintélyes patríciusokat, hogy elköltözzenek a városból. Ezzel

²¹⁴ Ld. a 206. j.-et.

²¹⁵ Székely, 1971, 291. — Nem merném azonban sem ezt általánosítani, sem pedig az 1392-es tanácsstagok közül hatot magyarnak venni.

²¹⁶ Oñer Stadtrecht 63. o. 12. §; 113—114. o. 154. §.

²¹⁷ Vö. Szűcs, 1955, 266—267. — A 70-es évekre teszi a változást, valamivel eltérő indokolással, Székely, 1971, 290—291. is.

²¹⁸ Bécsiek, ill. ausztriaiak voltak pl. a Wernerfiak, Preussel, Greif, Ulving, esetleg a pesti hajósok villicusa: Heim és a Rabensteinerek stb. — Regensburgi az 1276-ban említett Everardus, MonVesp. I. k. 297—298, valamint az alább tárgyalandó Kratzer család. — Bécsi és regensburgi kereskedők Budára utazásáról az oklevelek is tudósítanak. Pl. 1288: BpOkI. I. k. 233—236; 1289: uo. 247—248. — Regensburg és Magyarország XIII—XIV. századi kereskedelmi kapcsolataira ld. Bosl, 1966, 142, 144—146, 185, 208. — Vö. még Lütge, 1967, 319, 333.

²¹⁹ Vö. Lütge, 1967, 334—335. — v. Stromer, 1970, 106. — Uő., 1971, (Fränkische), 357.

lehetett kapcsolatban a regensburgi patríciátushoz tartozó Kratzereknek először Bécsbe,²²⁰ majd Budára költözése. Kratzer Frigyes királyi kamaraispán, 1377-ben és 1378-ban budai esküdt. Az Ulving-örökösödési ügyben tanúskodó testvére, a lovag Kratzer Rudolf 1357-ben zólyomi főispán és árvai várnagy volt, míg az udvari lovag Kratzer Miklósnak bányavárosi kapcsolatai voltak. Mint láttuk, Frigyes leánya ment férjhez Ulving fia Lászlóhoz. Az utolsó Kratzer, György, szerzetesként halt meg a XV. század első negyedében.²²¹ Kratzer családja tehát, amely pedig ausztriai, sőt regensburgi kapcsolatokat közvetített, bányavállalkozó és pénzületekkel foglalkozó, de még mindig a régi, ispáni típusú patríciátus jellegét megőrző személyekből állott. A régi családoknál nem tudunk egyelőre olyan üzletembereket kimutatni, akik külföldi kereskedők üzleti tőkéjét használták volna fel. Bár ennek a lehetőségét nem vonjuk kétségbe, mégis a jelek szerint kevésbé függtek — mégha idegen származásúak is voltak — külföldiektől. Ha ausztriai birtokügyeikről maradtak adatok, nyilván nem hiányoznának más ügyleteikről sem.

A nürnbergiek megjelenése azután jelentős változásokat hozott. Addig Bécs is, Buda is, árumegállító jogára támaszkodva viszonylag passzív szerepet játszott. A budaiakat lényegében az üzlet a helyszínen kereste fel.²²² Első módosulást a bécsi árumegállító jog ellen létrehozott 1335. évi visegrádi királytalálkozó hozott.²²³ Ezzel kapcsolatban csehországi kereskedők szereztek magyarországi kereskedelmi kiváltságokat, amelyeket 1357-ben már a nürnbergi és prágai kereskedők közösen erősíttetnek meg I. Lajos királlyal.²²⁴ De már 1337-ben vámkönnyítéseket ad az esztergomi érsek nürnbergi kereskedőknek.²²⁵ Egyre nagyobb számban kapnak külföldi kereskedők magyarországi kereskedelmi kiváltságokat, ami azt mutatja, hogy sikerült Bécsset megkerülni.²²⁶ 1360-ban a nürnbergi tanács előtt egy adóssági ügyben az adósok Budán vásárolt ökrök árából akarják adósságaikat egy nürnberginek megfizetni.²²⁷ A nürnbergi Schürstab cég nemrég előkerült kereskedői számadása szerint 1363 és 1383 között igen szoros üzleti kapcsolatot tartottak fenn Budával. Viaszt és ezüstöt vásároltak, és posztót adtak el.²²⁸ Szükségképpen sokszor utaztak nürnberg-

²²⁰ A regensburgi belső zavarokra: *Bosl*, 1966, 194—197. — *Brunner—Schubert*, 1970, 57. — Kratzer Ulrik ezzel kapcsolatban hagyta ott a várost, *Bosl*, 1966, 195. ld. még rá *uo.* 188. — A családra mint regensburgi patríciusra: *Planitz*, 1954, 271. — Már 1317—18-ban Bécs közelében szőlőbirtokos Karl Kratzer regensburgi polgár, *QuGStWien*, II/5. k. 37, 39. sz. — Dr. R. Perger (Bécs) szíves közlése.

²²¹ Frigyes kamaraispán: *Horváth—Huszár*, 1955—56, 23—26. (1338-tól, vagy ha őt kell keresnünk Frychko kamaraispán mögött is, akkor 1336-tól 1371-ig mutatható ki különböző kamarák élén.) — Budai esküdt, ld. fenn, a tanácslistákat 206. j. — Rudolf: 1357, *Mályusz*, 1944, 61. — 1362-ben mint lovag az Ulvingok ügyében tanú Bécsben, *QuGStWien*, I/3. k. 3209. sz. — A király egy Kratzer-től vett házat Budán, 1365, *Esztt. kápt. orsz. lt. Capsa* 6. fasc. 4. nr. 17. — Kratzer János körmöci kamaraispán 1385-ben, *Horváth—Huszár*, 1955—56, 26. — Miklós udvari lovag 1394, *ZsO. I. k.* 3284—3285. sz.; *Paulinyi*, 1971, 362. — Frigyes leánya, Anna: *ZsO. I. k.* 4196, 4734. sz. — György, *MonVesp.* II. k. 362. — Valamelyik budai Kratzer üzleti kapcsolatban állott a pozsonyi Jans Poll-lal. *Lederer*, 1932, 255. — A Poll családra ld. alább, 232—233. j.

²²² *Kubinyi*, 1971, 344.

²²³ *Uo.*, 345. o. 12. j. — Vö. még pl. *Hóman*, 1921, 67—68. — *Pleidell*, 1925, 33—48. — *v. Stromer*, 1970, 90. skk. — *Üö.*, 1971 (Fränkische), 356.

²²⁴ *Hirschmann*, 1967, 16. o. 45—46. sz., 24. o. 74—75. sz. — *v. Stromer*, 1970, 93. skk.

²²⁵ *Hirschmann*, 1967, 47. sz.

²²⁶ *Pleidell*, 1925, 49—51. — *v. Stromer*, 1970, 105—106. — *Kubinyi*, 1971, 344—345. — Em-lítendő még Bamberg 1366-ban kapott kiváltsága is, *Bayer. Städtebuch*, I. k. 101.

²²⁷ Az oklevél kiadása: *Sachs*, 1922, 246—247.

²²⁸ *v. Stromer*, 1967, 776—780.

giek a magyar fővárosba.²²⁹ A közvetlen kereskedelem mellett igen célravezető módszernek látszott üzleti megbízottak küldése, akik polgárjogot szerezve annak minden kiváltságát élvezhették, és így az anyacéget jobban szolgálhatták. Sőt, előfordult, hogy egy kereskedő gyakran váltogatta lakóhelyét, ahol polgárjogot szerzett, mert cége máshová helyezte.²³⁰ Buda mellett ebben az időben kezdett Pozsony gazdasági jelentősége növekedni, hiszen közelebb feküdt Bécshez, és így az áruszállítási költségeket lehetett a Magyarországra hozott áruknál csökkenteni.²³¹ Igen érdekes, hogy a XIV. század második felének egyik legtekintélyesebb pozsonyi polgára, aki már nem sorolható a Jakab bíró-féle ispán-polgárokhoz, az a Jans Poll volt, aki Ottó nevű unokatestvérét küldte Budára polgárnak és üzleti megbízottnak. Az üzlet központja tehát nem Buda.²³² Poll azonban az egyik legtekintélyesebb bécsi patriciuscsalád sarja volt,²³³ és így úgy is vehetnénk, hogy tulajdonképpen a budai üzlet a bécsitől függött, és így bizonyos fokig a Greif család budai szereplése ismétlődött meg, ha más üzleti formában is. Ha azonban tudjuk, hogy Jans egyik rokonát Bécsben „de Nurnberg” előnévvel nevezték,²³⁴ akkor valószínűnek vehetjük, hogy a Bécs—Pozsony—Budai Poll-cég lényegében szintén nürnbergi érdekeltséget takart.

Az 1390-es évek tanácsában azután olyan nevek tűnnek fel, amelyek közvetlen nürnbergi összeköttetésekre utalnak. 1392-ben esküdtként szerepel egy bizonyos Kraft Berchtold, aki sírkövének tanúsága szerint nürnbergi származású volt. Patriciusi rangú családja a Kraft—v. Lochaim—Stark—Tracht társaság tagjaiként szinte egész Európával bonyolított le Nürnberg székhellyel üzleteket.²³⁵ 1393-ban egy bizonyos Gralandas nevű budai polgárról hallunk, aki Stibor vajdával állott üzleti viszonyban. Nyilvánvalóan azonos az 1398-ban esküdt Grolonthtal. Sajnos, keresztnevét az oklevél nem említi. Azt azonban tudjuk, hogy a nürnbergi patricius Groland család két tagja, Hans és Jakob képviselte a Stromeir céget Budán és Bécsben. Az előbbi később nürnbergi tanácsstag lett, míg az utóbbinak testvére — különben az anya egy Stromeir-leány volt — Nürnberg „Alter Bürgermeister” tisztét töltötte be.²³⁶ A kilencvenes évek budai Grolandja feltehetően egyikük lehetett. Ha még ehhez azt vesszük hozzá, hogy a szintén európai méretű üzleti forgalmat és tevékenységet lebonyolító Ammann—Kamerer—Grau—Seiler társaság vezetője, Kamerer Ulrik maga is megtelepedett Budán, a valószínűleg a Flexdorfer—Kegler—Zenner társasághoz tartozó Nürnbergi Márk pedig magyar kincstári tisztviselőként Zsigmond király egyik legbefolyásosabb gazdasági tanácsadója lett,²³⁷ akkor nyilvánvaló, hogy a XIV. század végére a nürnbergiek Magyarország gazdasági életében és ezen belül pedig Budán vezetőszerepet játszottak.

²²⁹ v. *Stromer*, 1970, 100—105.

²³⁰ Erre ld. pl. *uo.* passim számos adatot, pl. 121. o. 107. j.

²³¹ Pozsony felemelkedésére vö. *Kubinyi*, 1971, 347—349. és az ott id. irodalom.

²³² *Lederer*, 1932, 144—145.

²³³ *Uo.* és *Perger*, 1967—69, 82—86. stb. — Ld. még a családra *Sailer*, 1931, 216.

²³⁴ *Perger*, 1967—69, 85. — A Nürnbergből Bécsbe visszavándorolt Poll Nürnbergben a Koler és Stromeir patricius-kereskedőcsaládokkal tartott rokonságot, v. *Stromer*, 1971 (Fränkische), 359.

²³⁵ 1392: ld. fenn, 206. j. — Sírkövére ld. *Radocsay*, 1971, 472. o. 30. sz. — A Kraft—v. Locheim—Stark — Tracht társaságra: v. *Stromer*, 1970, 572. o. mutató. — Berchtoldra *uo.* 397. és *uő.*, 1971, (Fränkische), 360. o. 18. j.

²³⁶ 1393: *ZsO.* I. k. 3152. sz. — 1398: *uo.* I. 5596. sz. — Hans és Jakobra: v. *Stromer*, 1970, 133, 314. — De Lorenz Groland is működött Budán, *uo.* 190. és *uő.*, 1971 (Fränkische), 360.

²³⁷ Ld. rájuk v. *Stromer* id. műveit passim (mutató alapján is), valamint *uő.*, 1971, (Das Zusammenspiel). — Nürnbergi Márkra: *Mályus*, 1958, 306. — *Uő.*, 1960, 172—173.

A nürnbergiek és egyéb délnémet kereskedők Magyarország iránti érdeklődésének a XIV. század második felében egyre növekvő felkeltése magával hozta szükségképp a budai német lakosság számszerű gyarodását. Nyilván iparosok, vándorlegények is gyakrabban jöttek Budára. A német lakosság növekedése tette szükségessé, hogy Erzsébet királyné 1372-ben egy kizárólagosan német kolostort, a karmeliták Irgalmasság anyja kolostorát alapítsa a fővárosban. Ez a kolostor a török hódításig megőrizte német jellegét.²³⁸ Érdekes módon a különben zömében magyarok lakta váralján épült, mégpedig a Taschentalnak nevezett külvárosban. Az elnevezés maga is német lakosságra utal, ezenfelül pedig Nürnbergre, ahol szintén tudunk Taschentalról.²³⁹ Buda legészakibb külvárosa volt, amelyet csak a XIV. század második felében öveztek fallal.²⁴⁰ Valószínű tehát, hogy zömében nagyjából a kolostor építésével egyidőben betelepedett németek lakták.

Ezek az újonnan beköltözött németek — legyenek gazdag kereskedők vagy szegény iparosok — nyilván, már csak nagy számukra tekintettel is, elsősorban egymás közt házasodtak. A középkor végén a német és magyar lakosság közti családi kapcsolatoknak szinte teljes hiányát tapasztaltuk,²⁴¹ ami pontosan az ellenkezője a XIV. század első fele állapotának. Ez a kölcsönös elzárkózás erre az időszakra, azaz a XIV. század második felére megy vissza. A vezetőrétegben ez jóval erőteljesebb mértékben mutatkozik meg, ami teljesen világos. Míg korábban a Hencfiek, Tilmannok, Lorándfiak minden különösebb megfontolás nélkül házasodtak velük egy társadalmi szinten álló magyarokkal, ez most megszűnt. Ugyancsak lecsökkent a feudális birtokok szerzése is, ami viszont a magyar nemesség szemében jelentette a patríciusok bizonyos fokú társadalmi devalválódását. Az egész természetes. Hiszen hiába választatja magát üzleti érdekből budai tanácstagnak egy Groland, nyilván csak addig akar a távoli Magyarországon maradni, amíg az a családi kereskedőtársaság, amelynek tagja, azt szükségesnek itéli. A bizonytalanság nem teszi kifizetőnek a birtokszerzést, egy bármilyen tekintélyes magyar középnemes feleséggel pedig később, nürnbergi tanácstag korában otthon nem megy sokra.

Viszont azt megköveteli az üzleti érdek, hogy olyan városok vezetésében, amelyekkel nürnbergiek kereskednek, részt is vegyenek nürnbergiek. Ezeknek az érdeke pedig nem azonos a régi, ispáni típusú patríciusokéval. Úgy hisszük ezért, hogy a fejezetünk elején regisztrált tanácsi változások háttérében ott említett okok mellett ezt az érdekellentétet sem hanyagolhatjuk el. Ulvingék, az oly hosszú ideig bíróságot viselt régi patríciusok részben magyar kollégáikra, részben a középpolgárság vezető rétegére támaszkodva tudták hatalmukat az újonnan bevándorolt vagy azokkal üzleti kapcsolatban álló németekkel szemben megőrizni. Nagyon érdekes, hogy az Ulvingok, Tilmannok, Lorándfiak, a régi patríciátus legjelentősebb családjai a XIV—XV. század fordulóján tűntek el a várospolitikából. Ekkor vehette át a város tényleges vezetését a nürnbergi eredetű réteg. Az a Rauczán Péter, akit az 1402-es mozgalom leverése után állítottak vissza a város élére, kimutathatóan nürnbergi kapcsolatokkal rendelkező család sarja volt.²⁴² Bár a mozgalom a középpolgárság felsőbb

²³⁸ MonVesp. II. k. 208. — Deckert, 1961, 35. — Ld. különösen *uo.* 360—368, a konvent előjáróinak névsorát 1443-tól 1526-ig.

²³⁹ Helyére: Kubinyi, 1965, 147. — Nürnbergi Taschental: Chroniken, I. k. 396. o. 2. j.

²⁴⁰ Kubinyi, 1965, 149.

²⁴¹ Kubinyi, 1966, 274.

²⁴² Házát említi 1390-től, Eszt. kpt. m. lt. Lad. 53. fasc. 3. nr. 1. — Dl. 39270. — ZsO. I. k. 2719. sz. — *uo.* II/1. k. 2168. sz. — *uo.* II/2. k. 6740. sz. Dl. 9791. (1411-ig.) — Bíróságára ld. a fűg-

rétégét akarta behozni a hatalomba, annyi nyilvánvaló, hogy Frigyes fia András mészáros és társait még a megtorlás után, a tanácstagválasztás megszorítására tett intézkedések alapján is meg lehetett volna választani, különben nem kellett volna őket név szerint a választhatóságból kizárni.²⁴³ Vagyon szintjük alapján tehát a tanácshoz tartozhattak. Könnyen lehet, hogy a régi patriciusok egy része titokban támogatta őket, és ezzel magyarázható az előző évben még esküdtséget viselt Lorándfi Lászlónak Palotára, nemesi birtokára való költözése. Az sem véletlen, hogy az utolsó rá vonatkozó adatban, 1436-ban „fogott bíróként” szerepel szinte az egész budai ellenzéki párt vezérkarával együtt.²⁴⁴

Az Egri család utolsó sarja 1401-ben fordul elő utoljára éppúgy, mint Lorándfi, de ennek az évnek bírójával Hertellel is most találkozunk utoljára. Említettük már, hogy Hertel Zsigmond már csupán altárnokmesterként és pestmegyei birtokáról Gyömrőinek nevezve tart kapcsolatot ősei városával.²⁴⁵ Az 1322 óta Budának három tanácstagot adó Hailmann családdal 1395-ben,²⁴⁶ a Pernhauserekkel 1396-ban — Hannus második bírósága — találkozunk utoljára. Ugyanezt mondhatjuk az 1390-es években még bírói tisztet ellátó többi régi család sarjairól is: a Rabensteinerekről és Sztójánokról.²⁴⁷ Az 1370-es években feltűnő újabb családok képviselőinek zöme is eltűnik a XV. században a tanácsból. A negyedszázadon át tanácsstag és háromszoros bíró Gletzel János családja éppúgy nem igazolható többet tanácstagként,²⁴⁸ mint Greczinger Jánosé. Ez utóbbi azonban annál érdekesebb, mert itt igazolni tudjuk, hogy a család nem halt ki fiágon, azonban adósságokba keveredett — feudális uraknál! — és elszegényedett. Még 1430-ban is van adat a családra.²⁴⁹ Mindehhez még hozzátehetjük, hogy a Budán élő olasz és nürnbergi kereskedők között is éles elletétek voltak, amit Zsigmond a Nápolyi László-féle betörés után azzal zárt le, hogy lefoglaltatta az olaszok vagyonát. Az olaszok üzleti tevékenysége különben hasonlított a régi, ispáni típusú budai patriciátuséhoz: pénzüzletek, kamarabérletek, feudális urakkal kötött üzletek.²⁵⁰ Bár az 1402-es mozgalom vezetői és Nápolyi László párthívei közötti kapcsolat tudomásunk szerint nem állt fenn, a két mozgalom leverése nem sokkal követte egymást. Elképzelhető ezért, hogy a budai régi patriciátus egy része az olaszok révén rokonszenvezett a nápolyi párttal, és velük együtt veszítette el befolyását. A régi családokból csak nagyon kevesen, azok is inkább árukereskedelemmel foglalkozók, játszottak továbbra is szerepet a várospolitikában.

Összefoglalóan megállapíthatjuk azt, hogy a budai patriciátus régi családai

geléket. — Nürnbergi kapcsolatok: Nürnbergi városi lt. Urkunden des Stadt- und Landalmosenamtes Nr. 114. (Mályusz reg. 635. sz.)

²⁴³ Budapest Története II. k. sajtó alatt.

²⁴⁴ Ld. fenn; és Dl. 12990. — Az oklevélben felsorolt ellenzéki vezetőkre ld. *Kubinyi*, 1964, 149—155.

²⁴⁵ Egrire ld. fenn, 198. j. — A Hertelekre: 211. j. (A család ugyan nem halt ki, de tanácstag-ságot többé nem viselt.)

²⁴⁶ Halmann fia Miklós 1322-ben, Halmann fia (?) Jenslin 1354/55-ben (ld. a 118. j.), míg Haylmann Jakab 1395/96-ban tanácsstag. (Ld. 206. j.)

²⁴⁷ Ld. fenn, 205—208. j.

²⁴⁸ Először Gletzel Henslint említik, háztulajdonos volt. Dl. 5865. — János 1377/78, 1388/89 és 1392/93 bíró, 1384/85, 1385/86, 1395/96, 1396/97, 1398/99 tanácsstag. Ld. a függeléket, a 206. j.-et, valamint ZsO. I. 4705. sz., Dl. 60482. — Szőlőjére: Dl. 7931.

²⁴⁹ János esküdt 1378-ban, Dl. 6273. — Fia, Jakab budai házára ld. ZsO. II/1. k. 2168, II/2. k. 6740. sz.; Dl. 9791. — Az utolsó Greczinger, Ulrik, 1430-ban iratkozott be a bécsi egyetemre, *Schrauf*, II. k. 71.

²⁵⁰ Vö. *Mályusz*, 1958, 306—308.

addig őrizték meg várospolitikai vezetőszerkezetüket, amíg a délnémet befolyású árukereskedő réteggel szemben a német középpolgárságra és talán a magyar vezetőrétegre tudtak támaszkodni. A századfordulóra ennek lehetősége megnehezedett, és ezért a jelek szerint inkább egykori szövetségeseik hatalomátvételi kísérletét támogatták. Gazdaságilag sem tudtak versenyezni az új vezetőréteggel. A továbbiakban csak azok tudtak közülük felszínen maradni, akik vagy az új típusú vezetőréteghez csatlakozva üzleti tevékenységüket is megváltoztatták, vagy pedig akiknek nemesi birtoka lehetőséget nyújtott arra, hogy feladva a polgári életformát a feudális nemesség sorában keressék boldogulásukat. A többiek tönkrementek.

4. A XV. századi német patrícíátus Budán

1402—1403 tehát elég nagy cezúra a budai társadalomtörténetben. A tanácsstagok névsorát vizsgálva — azon kívül, hogy teljesen új nevek tűnnek fel — a vezetőrétegen belüli szerkezeti változást nem találunk. Bár 1403-ban restaurálták a „régii” (valójában az időközben kialakult új vezetőréteg tagjaiból álló) tanácsot, a középpolgárság felső, a patrícíátus határán álló rétege (szücsök, ötvösök, mészárosok, kalmárok) képviselve maradt a tanácsban éppúgy, mint a magyar vezetőréteg, amellyel szemben eredménytelenül próbálták érvényesíteni a Jogkönyv kikötését, azaz, hogy csak két esküdtet választhatnak.²⁵¹ A bírói méltóság esetében azonban a harmincas évekig nem tettek kivételt. Ezt a nem is mindig budai születésű német távolsági kereskedő és vállalkozó réteg a maga számára sajátította ki. Nadler Mihályt pl. — a Tilmannoknak az új követelményekhez alkalmazkodó ágából — 16 év alatt legalább hatszor választották bírónak. Az egyetlen látszólagos kivétel a magyar származású Farkas László bírósága volt a harmincas években, de őt mint a nürnbergi Kamerer Ulrik unokájának férjét annyira magáéhoz tartozónak tartotta ez a német patrícíátus, sőt az egész budai polgárság, hogy a magyarok bíróválasztási jogának elismerése alkalmával az első magyar bírót az ő mint „német” bírósága után választották meg.

²⁵¹ Ofner Stadtrecht, 69. o. 27. §. — Pl. 1409-ben Tamás fia János, Jakab szabó, Szepesi István és Gáspár városi esküdtek adtak ki oklevelet (ZsO. II/2. k. 6943. sz.), és ugyanebben az évben Borgyas Péter „aurifisor” is tagja a tanácsnak. (Uo. 7094. sz.) Az öt közül kettő biztosan magyar, és kettő biztosan iparos. Bátéi Tamás fia János 1385/86-ban és 1395/96-ban is esküdt volt (ld. fenn, 206. j.). 1389-ben egy szőlőjét adja el (Dl. 64106), 1392-ben szombatpiaci házát említik (Zichy, IV. k. 498.), 1397-ben Tétényt szerzi meg (ZsO. I. k. 4613. sz.), 1420-ban már özvegyé a szombatpiaci ház. Dl. 64201. — Magyar volt Borgyas is. 1407-ben Jakab fia István fiának nevezik, ekkor testvéreivel, Tamással, Andrással és Anasztáziával közösen Esztergom megyei lakaftlan birtokot vett bérbe, ZsO. II/2. k. 5405. sz. — 1410-ben budai Olasz utcai házát említik, uo. 7562. sz. — Testvéreinek, Borgyas András deáknak 1427-ben háza volt Óbudán, Dl. 11890. — Természetesen lehet a véletlen játéka is, hogy 1409-ben éppen a tanács két magyar tagjáról maradt fenn oklevél, hasonlóképp 1416/17-ben Bátor Benedekről és Visi Mátyásról, Dl. 87002. Az előbbi sókamarás volt (Házi, I/2. k. 121—122.), ez azonban nem valószínű. Sajnos a XV. század első évtizedeiből mindössze egy teljes tanácslista maradt fenn, 1429-ből. (Dl. 12126.) Ebben az oklevélben egymás után, egybeírva, sorolják fel a budai, pesti és óbudai tanácsokat. A budai tanács: Farkas Miklós, Stubihi András, Hohnauer Márton, Kremer Erhard, Pahi Jakab (Jakob von dem Bach, ld. alább), Günther, Haaz Pál, Mátyás ötvös, János mészáros, Érdi László, Mátyás és György deákok, János szücs. — Az első helyen említett Farkas neve ellenére német, a város ez évi bírója, Hiko Miklós, ld. a függelék. A két név azonossága: 1427, Ad relationem Nicolai Hykonis Farkas dicti iurati, Dl. 11924. — A tanácsban három iparost és két deákot találunk, és legalább hárman közülük (Érdi és a két deák) magyarok. Valószínű azonban, hogy az iparosok között is voltak magyarok.

Nem feladatunk a városi belső társadalmi és pártharcokról írni, amelyek végül is az 1439-es népmozgalomhoz és a magyar vezetőréteg egyenjogúsításához vezettek. Erről más alkalommal részletesen szoltunk.²⁵² Röviden csak annyiban foglaljuk az eseményeket össze, hogy a királyi tisztviselőkből, tizedbérlőkből, állatkereskedőkből és néhány jövedelmező iparág (pl. ötvösség) képviselőiből álló magyar vezetőréteg a délnémet kapcsolatokkal rendelkező főleg posztókereskedő német patriciátussal szemben összefogott a német középpolgárság felső, patriciusi szintet megközelítő, többször emlegetett rétegével, és megnyergelve a huszita hatást is tartalmazó 1439-es népmozgalmat, kompromisszumot kötött az addig kormányzó réteggel, miután a harmincas években már kimutathatók a váltakozó szerencsével folytatott frakcióharcok. Ezentúl a tanácsot felerészben magyarokból és felerészben németekből kellett választani, a bírót pedig évente felváltva a két nemzetiség közül. A kompromisszumot kötő vezetőrétegek hatalmát a választási rendszer biztosította: a tanácsot évente a lelépő tanács által kijelölt száz választópolgár választotta meg.

A városi vezetőréteg tagjait az 1430-as évektől kezdve a már fenn említett *circumspectus* címzéssel különböztették meg a polgárság nagy tömegétől.²⁵³ A vezetőréteg most kibővült. Mint ahogy arra a XV—XVI. sz. fordulójának patriciátusával kapcsolatban már rámutattam,²⁵⁴ a németek és magyarok egymással igen ritkán házasodtak. Ellentét azonban viszonylag kevés lehetett köztük, mert a német tanácstagok többsége a Krisztus teste céhben tömörült posztókereskedőkből, a magyaroké viszont királyi tisztviselőkből, állatkereskedőkből tevődött ki. Korlátozottabb számban mindkét nemzetiségből bekerült néhány gazdagabb iparág (főleg ötvösök, szűcsök, mészárosok, szabók és zsemlyesütők) képviselője. A budai patriciátus ezen tagozódása 1440-ben, a népmozgalom után választott tanácscsal alakult ki, és 1529-ig változatlanul fennmaradt.

Német részről tehát a XV. század elejétől hatalmat gyakorló réteg változatlanul megőrizte befolyását, ha a bírói tisztről minden második évben le is kellett mondania. Közvetlenül 1440 után ugyan látszólag szinte teljesen elvesztette befolyását, és a tanácstagi családoknak egy épp olyan kicserélődése figyelhető meg, mint 1402 után. A korábbi vezetőrétegből mindössze ketten, Gundelwein Konrád és Onwein Péter volt bírák maradtak tanácstagok.²⁵⁵ Ez ugyan részben országos politikai

²⁵² Kubinyi, 1964, 149—158.

²⁵³ A középpolgárság *providus* címe budai tanácsi oklevelekben már korábban feltűnt. Pl. 1411: Dl. 9821; 1420: Dl. 64201. — Az előkelő polgárok címe eleinte ingadozik. Pl. 1405: *discretus vir*, Dl. 64121; 1411: a budaiak az óbudai bírót *providus*-nak, de egy budai magyar ötvöst *idoneus vir*-nek nevezik, Dl. 9766. — 1415-ben az egyik polgár *providus*, de Örmény Márton gazdag budai kereskedő már *circumspectus*, Dl. 10359. — 1422-ben (? ld. alább) megkülönböztetnek egymástól egy *providus vir*-t, és egy *idoneus vir*-t. Bécs, Nationalbibliothek, Cod. Lat. 3523. 150b. — 1425: városi *missiliben* előkelő polgárok *prudentes viri*-nek vannak nevezve, Bécs város lt. Oklevelek, 2268. sz. — 1427-ben Melmeister Konrád esküdt és Tiernauer Wolfgang *honestus vir*-ek. Dl. 11944. — 1429-ben a budaiak a kassai, nagyszombati és székesfehérvári tanácsok tagjait már *prudentes et circumspecti viri*-nek nevezik, Kassa város lt. Schwartzzenbach gy. 165. sz. — 1432-ben viszont a budai mintát követő pesti tanács megkülönbözteti a *circumspectus vir*-t a *providus et honestus vir*-től, Dl. 61919. — A terminológia még ingadozik, csak a közpolgárság *providus* címe változatlan.

²⁵⁴ Ld. fenn, 241. j.

²⁵⁵ Gundelwein bíróságaira ld. a függelék. Albíró volt 1421/22-ben (1423-as oklevél szerint akkor, amikor Bernardi Gáspár volt a bíró, Eszt. kpt. m. lt. Lad. 53. fasc. 3. nr. 7.); 1441-ben esküdt: Eszt. pr. lt. Archivum ecclesiasticum vetus nr. 46. — Öröksége (házak, majorság, szőlő Budán) feletti per: 1462, Dl. 15766. — Házát (herr Conrat Gubelwein) említi a Jogkönyv is. Ofner Stadtrecht, 113. o. 154. §. — Onwein (Bornemissa) Péter három bíróságára ld. a függelék.

okokkal is magyarázható, Nadler és Farkas volt bírácoknak mint Habsburg-pártiaknak el kellett menekülniük I. Ulászló trónralépte után,²⁵⁶ de bizonyára ez csak egyik ok volt. A régi családok azonban nem vesztették el befolyásukat, hiszen az 1450-es években a korábbi patriciusi családok — pl. a Rauczánok és Reichelek — újra adtak tanácsstagokat a városnak.²⁵⁷

Mátyás király korát fiágon tanácsstagként azonban csak kevés, a század eleje óta ugyanehhez a réteghez tartozó család érte meg.²⁵⁸ Az 1440 után a tanácsba jutott, ill. csak attól fogva ott kimutatható esküdtek és bírák leszármazottai viszont már a Jagelló-korban hiányoznak, ahogy arra már régebben rámutattunk. Ugyanakkor foglalkoztunk ennek a jelenségnek demográfiai jelentőségével, és igyekeztünk erre okot is találni.²⁵⁹ Mivel a jelek szerint az akkori megállapításunk, hogy fiágon egyetlen család sem mutatható ki három generációnál hosszabb ideig a tanácsban, sőt talán a városban, nemcsak a XV—XVI. század fordulójának viszonyaira, hanem az egész XV. századra általánosságban érvényes, csak egy kérdés merül fel, hogy miért nem mutatkozott ez a demográfiai jelenség már a XIV. században is meg. Igaz, csak kevés a különbség. A negyedik generációban haltak ki fiágon a Wernerfiak, Kunc ispán leszármazottai és a Hencfiak, ezzel szemben a Tilmannok legalább öt generációt éltek meg, a Lorándok pedig valószínűleg még többet. Ulving családja azonban sem eredeti, sem pedig Ulving veje Miklós ágában nem élt három generációnál többet. A jelenség magyarázatául — mint hipotézist — azt gondoljuk, hogy ezek a későbbieknél hosszabb élettartamú családok más jellegűek voltak a későbbieknél. A négygenerációs családok első ismert ősei a XIII. században, a városalapítás korában éltek, az akkor születő új budai patriciátusra még nem gyakorolhatott a később olyan káros örökösödési jog kedvezőtlen hatást.²⁶⁰ A Tilmann és Lorándfi családok viszont nem polgárként, hanem birtokos nemesként maradtak fenn, és ez azt a megfigyelést erősíti, hogy a városban kiháló patricius családoknak birtokaikra kiköltöző ágai másutt is túléltek városbeli rokonaikat.²⁶¹ Bizonyos fokig kivétel a Tilmannok Nadler-ága is. Bár úgy látszik, hogy harmadik generációjukban haltak ki, mivel azonban a Tilmannokhoz tartoztak,²⁶² a Tilmann-családfán szereplő őseik hozzászámításával több generációjukkal kell számolnunk.

Mielőtt azonban ennek a XV. századi budai német vezetőrétegnek a szerepét jobban összefoglalnánk, az előzőekéhez hasonlóan néhány jelentősebb családdal külön foglalkozunk.

a) A Nadlerék.

A Nadler (Nodler, Nodlar) család, mint több ízben említettük, a Tilmannok oldalága volt. (Ld. fenn.) A családból először Mihály tűnt fel, aki 1384/85-ben, 1385/86-ban, 1392/93-ban és 1395/96-ban mutatható ki esküdként. Mivel azonban 1384 és 1395 között csak ez a négy tanácslista maradt fenn, igen valószínű, hogy megszakítás nélkül ült legalább tizenkét évig a tanácsban;²⁶³

²⁵⁶ Mályusz, 1963, 165—166.

²⁵⁷ Ld. alább, 349. j.

²⁵⁸ Kubinyi, 1966, 272.

²⁵⁹ Uo. 227—242.

²⁶⁰ Az örökösödési jogra: uo. 231—232. — Az első ilyen eset a XIV. században történt, amikor Ulving veje Miklós végül felvette apósa nevét. (Mint apját.)

²⁶¹ Rösig, 1932, 346.

²⁶² Ld. fenn, 149—150. j.

²⁶³ Ld. fenn, 206. j. — Szőlőjére és házára: Zichy, IV. k. 360—361; DI. 39270; ZsO. I. k. 2719 sz.

nyilvánvalóan, mint a régi patriciátus tagja, azokhoz hasonlóan, állandó helyet töltött be a tanácsban. Más adatok lényegében csak budavári házára és szőlőjére maradtak fenn.

Bizonyára még a századforduló előtt halt meg, mert 1403-ban már Nadler Mihály fia Mihály fordul elő mint Szentfalva felének birtokosa. Mivel Szentfalva Ulving-birtok volt, ez is a mellett szól, hogy az Ulvingokkal rokonságban állott.²⁶⁴ A Tilmannfi Miklós fia Jánossal és Siebenlinder Jánossal közös 1407. évi birtoküzletéről már szoltunk.²⁶⁵ A későbbi rávonatkozó adatok egyrészt budavári házára,²⁶⁶ birtokszerzéseire (a Tilmann-örökség Régenszenttamás),²⁶⁷ pénzüzletekre,²⁶⁸ kamarai tisztviselőségre,²⁶⁹ közte a birodalmi zsidóadó beszedésére²⁷⁰ vagy királyi ékszerrek elzálogosítására vonatkoznak.²⁷¹ Látszólag tehát nem nagyon különbözött tevékenysége családjá és rokonsága XIV. századi működésétől, hacsak abban nem, hogy sokkal nagyobb stílusú, nemzetközibb méretűnek látszik. Épp az utóbbi, továbbá Siebenlinder Jánossal való kapcsolata, aki árukereskedelemmel ténylegesen foglalkozott, és akinek kereskedelmi társaságára is maradt adat, továbbá várospolitikai szerepese a délnémet túlsúly idején megengedi annak feltételezését, hogy noha adat nem maradt fenn erre vonatkozólag, őt mégis az új típusú, a délnémetekkel üzleti kapcsolatban álló vezetőréteghez számítsuk.

Várospolitikai szereplését a független közölt bírólista igazolja. Legalább hat ízben volt bíró, 1419/20-ban, 1425/26-tól 1427/28-ig, három évig egyfolytában és 1433/34—1434/35-ben, két évig. Nyilvánvalóan a királyi udvarral való jó és üzleti kapcsolatai mellett a városi patriciátuson belül élvezett befolyása is elősegítette bíróvá választását.

Sajnos, sem apja, sem az ő házastársának nem ismerjük a nevét. Ha tudnánk, valószínűleg valamelyik nürnbergi összeköttetésű családban találunk meg. 1430-ban három gyermekét említik: Mihályt, Jánost és Annát.²⁷² Közülük egyedül (III) Mihályra maradt adat: 1439-ben beiratkozott a bécsi egyetemre.²⁷³ A bíró Mihály I. Ulászló trónralépte után Bécsbe szökött, de 1444-ben visszatérően Ulászló hűségére, visszakapta elkobzott javait. Házát utóljára 1447-ben említik,²⁷⁴ családjá utána feltehetően kihalt. 1468-ban említenek még egy Nadler Györgyöt, aki a jelek szerint kereskedő ehe tett,²⁷⁵ de akinek a korábbi bírói családdal való rokonsága nem igazolható, és akit tudomásunk szerint a tanácsba sem választottak.

b) *A Kamerer — Vorchtel — Farkas — Reichel atyafiság.* (8. tábla)

Már több ízben foglalkoztunk Kamerer Ulrikkal, a nürnbergi Ammann — Kamerer — Grau — Seiler társaság fejével. Több ízben — először az 1390-es években, majd a következő század első évtizede végén — volt királyi kamaraispán Magyarországon, közben azonban kegyvesztett lett, mivel ő és cége részt vett Pfalzi Ruprecht német király — Zsigmond király bátyja Vencel ellenkirály — hadjáratának finanszírozásában.²⁷⁶ Elvben feladta később nürnbergi polgárjogát,²⁷⁷ azonban ezt nyilván egész Európára kiterjedő üzleteinek egyik legfontosabbjának, a magyar szinesfémkereskedelem helyszíni irányításának szükségessége követelte meg, valójában nürnbergi volt, és az is maradt. Utolsó adat 1424-ből maradt rá.²⁷⁸

A jelek szerint egyetlen leánya maradt. Ez egy másik, Budán működő nürnbergihez, Ulrich Vorchtelhez ment hozzá.²⁷⁹ Vorchtel 1406—1410 között a Stromeir céget képviselte a magyar fő-

²⁶⁴ ZsO. II/1. k. 2613. sz.

²⁶⁵ CD. X/4. k. 595—596.

²⁶⁶ DI. 10359, 11562, 13788, 13821, 13972, 14074, 14087, 14129.

²⁶⁷ DI. 12320, 12366, 12377, 12378, 12550, 12580, 12779, 12939.

²⁶⁸ DI. 11899.

²⁶⁹ DI. 44156.

²⁷⁰ *Altmann*, II. k. 11305. a—b. sz. — *Házi*, I/3. k. 131/134.

²⁷¹ *Mályusz*, 1963, 166.

²⁷² DI. 12320.

²⁷³ *Schrauf*, II. k. 88.

²⁷⁴ DI. 14129.

²⁷⁵ Pozsony lt. Okl. 1913. sz. (Inventár, I. k. 3563. sz.)

²⁷⁶ v. *Stromer*, 1970. 569. o. mutató alapján. — *Uő.*, 1971 (Das Zusammenspiel), passim.

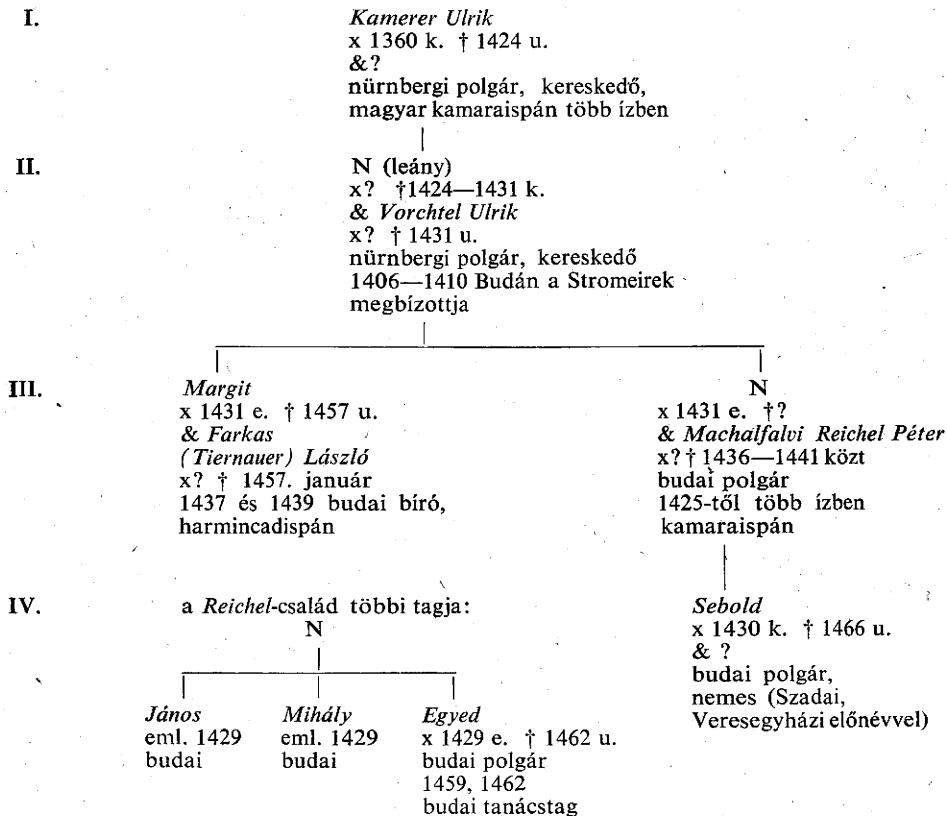
²⁷⁷ *Uő.*, 1970, 217. o. 132. j.

²⁷⁸ *Uo.* 132. — Első adat: 1385-ben Frankfurtban egy üzletkötéssel kapcsolatban említik,

uo. 117.

²⁷⁹ *Uo.* 115. o. 85. j.; 117. o. 92. j.

8. tábla

A Kamerer—Vorchtel—Farkas—Reichel atyafiság

városban, és ekkor ebben a minőségében a krónikaíró Eberhard Windeckenek volt a főnöke.²⁸⁰ 1424-ben Kamerer leánya, Vorchtelné még szerepel, de 1431 előtt már meghalt, ekkor ugyanis Vorchtel már egy másik nürnbergi asszony férje.²⁸¹ Vorchtel Ulriknak és a Kamerer-leánynak két leánya született, az egyik Farkas Lászlóhoz, a másik Reichel Péterhez ment hozzá,²⁸² és ezáltal már a legfontosabb és legjelentősebb XV. század eleji budai családokhoz jutottunk. Kamerer és Vorchtel ugyan bizonyára üzleti és állami teendők miatt szintén Budán éltek, ahol feltehetően polgárjogot is szereztek, a várospolitikából azonban nem vették ki a részüket.

Farkas László életpályáját Mályusz Elemér magisztrális tanulmányából ismerjük,²⁸³ másként Tiernauernek is hívták. Legalább kétszer választották a budai németek bírójá, később kincstári

²⁸⁰ Ld. pl. *uo.* 102. o. 28. i. j.; 115. o. 85. j.; 132, 137, 151, 190, 218, 453.

²⁸¹ *Uo.* 132. o. 137. j.

²⁸² Egy 1440-es adat szerint Kamerer Ulrik veje volt Vorchtel Ulrik, akinek két leánya közül az egyik Reichel Péterhez, a másik „domino Ladislao de Tierna, nunc in Buda residenti” lett feleségül adva. Bajor állami lt. Nürnberg, Briefbuch, 14. fol. 121. r/v (120b/121a). — Az oklevél másolatát *Dr. Wolfgang v. Stromer* nürnbergi professzor volt szíves velem közölni, akinek ez úton is hálás köszönetet mondok. — Tierna és Farkas azonosságára ld. alább.

²⁸³ *Mályusz*, 1963, 153—187. — Az alábbiakban Farkassal kapcsolatban őt követtük.

tisztviselő, a Csepel-sziget ispánja stb. is volt. Ő akarta bírósága idején a „magyar” patríciusi pártot eredménytelenül felszámolni, annak ellenére, hogy neve tanúsága szerint maga is magyar származású volt. Szentgyörgyről és Nagyszombatról került családja Budára, ahol feltehetően a posztókereskedőkhöz tartozott, hiszen háza a Posztómető utcában, a Siebenlinder-Münich (ld. alább) ház szomszédságában állott. Később zálogjogon birtokokat szerzett, és látszólag inkább a feudális nemeseknél megszokott üzleti tevékenységet folytatott, azonban Mályusznak sikerült igazolnia, hogy az árukereskedelmet sem mellőzte, ezt azonban a pozsonyi Kochaim János — a századforduló tekintélyes budai patríciuscsaládjának őse²⁸⁴ — neve alatt folytatta. 1457 januárjában halt meg pestisben. Feleségéről Mályusz azt tudja, hogy Fortlin Margitnak hívták. Ez a német Vorchtel név nőnemű alakja, és így felesége keresztnévét is ismerjük.

Üzleti kapcsolatait tekintve különösen jelentősek 1440 után a királyné számára végzett hiteltüyletei. Ezekben egy ízben Nadler Mihály a társa. De kapcsolatban kellett állnia szomszédjával, München Henrikkel is, akivel együtt ment 1443-ban követségbe III. Frigyes császárhoz is. Legtöbbször azonban — különben ebben a követségben is — Koler Péter, Erzsébet anyakirályné egyik embere volt a társa. Az érdekes ebben az, hogy ez az üzletember királynéi tisztviselő nürnbergi patríciuscsaládból származhatott.²⁸⁵ 1448-ban viszont München veje, Münzer János és két budai esküdt előtt és közvetítésével állapodik meg a nádorral, Garai Lászlóval annak 4100 ft adóssága tárgyában, amelynek fejében a simontornyai uradalom volt neki elzálogosítva.²⁸⁶ Farkas tehát a budai — nürnbergi összeköttetésű — német posztókereskedő patríciátus jelentős képviselője volt.

Sógora, a Szepes megyei birtokáról Machalfalvi előnevet viselő Reichel jóval idősebb lehetett nála, és míg Farkas inkább a kereskedelemre fektette a fősúlyt — amit harmincadispánsága is igazol —, addig Reichel felesége nagypajának nyomdokába lépett, és elsősorban a nemesfémhányák iránt érdeklődött. Úgy látszik egy időben az öreg Kamerer üzlettársául is maga mellé vette unokája férjét. Mindenesetre Reichel maga is vállalt kamaraispánságot az 1420-as években Körmöcbányán.²⁸⁷ Később is királyi szolgálatban áll, sógorához hasonlóan ő is vállalkozott királyi ékszerek elzálogosítására.²⁸⁸ Birtokokat szerzett mind birtokként, mind zálogba.²⁸⁹ A szepesmegyei előkelő birtokos nemes Reichel azonban ugyanakkor szükségesnek tartja a budai polgárjog megszerzését — esetleg megtartását, ha eredetileg is az volt? —,²⁹⁰ és ház-, valamint szőlőtulajdonos is a fővárosban. 1436 és 1441 között halt meg.²⁹¹

Egy fiáról tudunk bizonyosan, aki nem véletlenül a nürnbergi városi szentnek, Seboldnak a nevét viselte. Úgy látszik, hogy egy ideig még kereskedett, 1453-ban adósa van Pozsonyban.²⁹² Később tönkrement, és 1460-ban adósságai fejében bíróság lefoglalják és a váci püspöknek zálogba adják nagy kiterjedésű Pest megyei birtokait. Egyedül három lakott és egy lakatlan budai házát, valamint ottani szőlőt tudta megőrizni, mert a budai polgárok ezek lefoglalását szabadságjogaik megsértésének fogva fel, megakadályozták.²⁹³ Így aztán ebből maga zálogosított, utoljára 1466-ból van adatunk rá.²⁹⁴

²⁸⁴ Kubinyi, 1966, 273. o. 146. j.

²⁸⁵ A Kolerekre (Coler): v. *Stromer*, 1970, 571, mutató alapján. — *Uő.*, 1971, (Fränkische) 364–365.

²⁸⁶ A München-Münzer rokonságra ld. *Kubinyi*, 1966, 242–243.

²⁸⁷ Reichelre — nürnbergi származásának tartva, ami nem lehetetlen — számos adatot, magyarországiakat is, idéz v. *Stromer*, 1970, 218, 269. — *Uő.*, 1971, 363. — *Fekete-Nagy* 1934, 13, 15. o. 164. j. — Kamaraispánsága: *Horváth-Huszár*, 1955–56, 27. — 1432-ben a kölni városi tanács előtt Valbrecht János kassai kamaraispán a krakkói Nikolaus Birwyn helyett távolléte tartamára teljhatalmat biztosít Stifgendorf-i Richel (így) Péternek só-, réz- és ezüstbányái, valamint gölncibányái és szomolnoki hámorai és bányarészei felett. Köln város lt. Briefbuch 13, fol. 18 r. f. és 24 v. f. (v. *Stromer* professzor volt szíves a regesztát hozzám eljuttatni.) — Stifgendorf valószínűleg Reichel egyik birtoka lehetett.

²⁸⁸ *Altmann*, II. k. 10993. sz. — Királyi tanácsos: *uo.* II. k. 8805. sz.

²⁸⁹ *Csánki*, I. k. 1890, 45, 274. — Eszt. pr. világi lt. Lad. F. nr. 65, nr. 72.

²⁹⁰ *Uo.* Lad. F. nr. 65.

²⁹¹ *Uo.* nr. 72: 1436-ban még él, budai szőlőjével kapcsolatban azonban 1441-ben néhányak mondják, *DI.* 13608. — Házaira: ld. alább, 293. j.

²⁹² Pozsony lt. *Satzbuch* 141, (Mályusz reg. 677. sz.) — *Uo.* Okl. 1626. sz. (Inventár I. k. 2893. sz.) (Tévesen Péternek nevezve.)

²⁹³ *DI.* 15531.

²⁹⁴ *DI.* 16373.

Ugyanebben az időben más Reichelek is éltek Budán, 1429-ben iratkoztak be a bécsi egyetemre; Reichel János, Mihály és Egyed.²⁹⁵ A három személy egyszerre történt beiratkozása alapján biztos, hogy közeli rokonok és feltehetően testvérek lehettek. Életkorukat húsz év körülire becsülhetjük. Ennek alapján nem lehettek édestestvérei a körülbelül húsz évvel ifjabb Seboldnak, aki épp 1449-ben iratkozott be a bécsi egyetemre.²⁹⁶ Mégis a család azonos, mert 1459-ben Sebold „mint igaz örököszt és testvért” ismerte el Reichel Egyed budai esküdtet, és átadta neki Magyarországon és azon kívül fekvő javai felét, köztük — nem véletlenül — egy nürnbergi járadékot.²⁹⁷ A testvér kifejezés általános, viszont a család mégis azonos, ezért három lehetséges magyarázat adódhat. Az 1429-ben említett Reichel testvérek Péter egy előző házasságából születtek, vagy testvérei voltak, végül testvérei lehettek. Az előző ellen szól, hogy Péter örökösének egyedül Seboldot tekintették, ami perze jelentheti azt is, hogy ez tulajdonképpen a Kamerer — Vorchtel-örökség. A kamaraispán Reichel azonban maga is elég jelentős vagyont szerzett, és abban többi fiát is feltehetően részesítette volna. Péter és az 1429-ben Bécsben beiratkozó Reichel-fiúk testvérsége ellen szól az, hogy ezek fiatalok voltak, míg Péter már 1426-ban nemes és kamaraispán.²⁹⁸ Így marad a harmadik lehetőség, Péter valamelyik fiának fiai voltak. (Ettől függetlenül a másik két lehetőséget sem lehet teljesen kizárni.) Valószínű, hogy 1459-ben már csak Egyed élt a három testvér közül, aki még 1462-ben is kimutatható választott bíróként előkelő polgárok ügyében.²⁹⁹

A család további sorsáról nem tudunk. Sebold úgy látszik nős, de gyermektelen lehetett, és ezért osztozott rokonával, aki ennek fejében nyilván megvédte a következő évben, amikor összecsaptak Sebold felett az adósság hullámai. Egyednek sem tudunk leszármazottairól. Hogy az a Reichel Miklós és Ruprecht, akik a XVI. század elején mint gazdag mészárosok fordulnak elő budai forrásainkban³⁰⁰ e családhoz tartoztak-e vagy sem, azt sajnos nem tudjuk, bár igazolhatónak nem látjuk.

c) A Siebenlinder—Münich—Münzer atyafiság.

Az említett atyafiság, amely négy generációban leányágon adta tovább vagyonát és befolyását, a XV—XVI. század talán legtekintélyesebb budai patricius atyafisága volt. Előző tanulmányunkban, mivel a XV—XVI. század fordulójának két jeles budai bírása, Münzer János és Haller Ruprecht ide tartozott, már részletesen foglalkoztunk vele. Most csak röviden összefoglaljuk akkori eredményeinket, illetve ezeket egy-két újabb adattal bővítjük vagy kiigazítjuk.³⁰¹ Amikor a budai forrásokban 1407 elején — azaz az 1406-os bírói évben — Siebenlinder János (latinul de Septemtiliis-ként és literatúsi címmel) feltűnik, akkor már Buda bírása, Tilmanni Jánossal és Nadler Mihállyal együtt ekkor vesz részt a már fent említett birtokbérletben.³⁰² Még kétszer, 1411-ben és 1414-ben olvashatjuk nevét a budai bírák listáján. Azt nem nagyon tartjuk valószínűnek, hogy azonos legyen az 1384-től 1401-ig legalább ötször tanácsstag János deákkal és mesterrel,³⁰³ hiszen akkor még nyolcvan éves korában is felelősségteljes állást kellett volna — mindjárt látni fogjuk — betöltenie. Hasonlóképp valószínűtlennek tartjuk azt a feltevést, hogy ő lett légyen a Jogkönyv szerzője.³⁰⁴ Azonban bizonyára nem 1406-ban kezdődött budai várospolitikai szereplése. Neve származáshelyére, a Sáros megyei Héthársra utal, ennek a birtokosa viszont az a Berzeviczy Péter volt,³⁰⁵ aki — mint láttuk — egy Hencfi- és Ulving-leszármazottat vett feleségül. Ugyancsak láttuk, hogy az Ulving-örökségen együtt osztozott a Tilmann-leszármazott Nadler családdal a Dunajeci — Berzeviczy atyafiság. Ennek alapján nem tartjuk véletlennek, hogy Siebenlinder első kimutatható üzleti ténykedését épp kikkel társulva hajította végre. Földesurai révén kerülhetett kapcsolatba ő — esetleg apja — a Tilmann — Nadler atyafisággal, sőt, gyors karrierje alapján fel kell tételeznünk, hogy ez a kapcsolat rokonsággá is fejlődött, anyja, (első) felesége, esetleg nővére révén.

²⁹⁵ *Schrauf*, II. k. 70.

²⁹⁶ *Uo.* II. k. 106. (Machalfalvi előnévvel.)

²⁹⁷ Nürnbergi lt. Briefbücher 29. k. 53. o. (Mályusz reg. nagyal. 168. sz.)

²⁹⁸ *Házi*, 1/2. k. 288.

²⁹⁹ *Dl.* 15766.

³⁰⁰ Vö. Fővárosi Levéltár, Budai mészárosceh protokolluma. — Reichel Miklós budai mészáros 1534-ben már Pozsonyban élt. Pozsony lt. oklevelek 5793. sz. (Inventár II. k. 5366. sz.)

³⁰¹ *Kubinyi*, 1963—64, 87—89. — *Üö.*, 1966, 242—246.

³⁰² *Ld.* fenn, 265. j.

³⁰³ Ez *Mollay* véleménye: *Ofner Stadtrecht* 22. — Nem vette ugyanis figyelembe, hogy már 1384/85-ben és 1385/86-ban szerepel egy János deák a tanácslistákon. *Ld.* fenn, 206. j.

³⁰⁴ *Ofner Stadtrecht*, 22. — Vö. erre TBM, 14 (1961) 644.

³⁰⁵ *Lukcsics*, I. k. 223. sz.

Mint üzletember, már származáshelye alapján is, erőteljes lengyel orientációt folytatott. Bizonyára első házasságából származó fia lehetett az a Budai Siebenlinder Szaniszló, aki 1414-ben mint első budai iratkozott be a krakkói egyetemre.³⁰⁶ A Budán szokatlan lengyel keresztnév használata alapján János és családja lengyel kapcsolatai bizonyítottan vehetők.³⁰⁷ Más adatok boroszlói kereskedőkkel való kapcsolataira maradtak fenn.³⁰⁸ Élete végén a bányavárosokkal állott kapcsolatban.³⁰⁹ Ő is foglalkozott az uralkodó, ill. annak neje számára hitelek szerzésével, adósságok megfizetésével, mint Nadler vagy Farkas.³¹⁰ Más vonatkozásban is hasonló pályája az említettekéhez. Sokszor vállalt kincstári hivatalt. Volt harmincadispán, azaz a határvámok főelőjárója,³¹¹ a pénz- és bányakamaraispán,³¹² a Csepel-sziget ispánja és nyestadoszedő,³¹³ óbudaí, solymári várnagy, a királynéi kunok ispánja.³¹⁴ Birtokszerzésére viszont alig maradt adat. Bérleten és egy bányavárosi malmon kívül³¹⁵ mindössze egy elég jelentéktelen birtokadománynyeréséről tudunk.³¹⁶

Feltétlenül legalább kétszer nősült Siebenlinder. Első feleségéről nem tudunk, vagy ez lehetett egy budai patríciusleány, vagy pedig lengyel, hiszen Szaniszló ettől szülehetett. Második felesége Weiler Ilona, Leopold Weiler bécsi ötvös, majd esküdt polgár leánya volt. Ilonának Siebenlinder ugyancsak második férje volt, az elsőt — egy bécsi városi tanácstagot — Niklas Edelparznak hívták, akire 1419-ig maradtak adatok. Állítólag Edelparz egy időben szintén viselt kamaraispáni tisztelet Magyarországon. Az ő és Weiler Ilona leányát vette feleségül a magyar királynak is hitelező tekintélyes bécsi patrícius, Heinrich Haiden. Haidenné tehát nem édes-, hanem csupán mostohaleánya volt Siebenlindernek.³¹⁷ Siebenlinder né mindenesetre még a királyi udvarban is jelentős szerepet játszott.³¹⁸ Siebenlinder vagyonának örököse, leánya Orsolya, valószínűleg ebből a házasságból származott.³¹⁹ Még egy Siebenlinderre maradt adatunk, aki nagyszombeni plébános, azaz egy igen gazdag javadalom birtokosa lett.³²⁰

Orsolyát a valószínűleg baseli eredetű München Henrik budai polgár vette feleségül, aki apósa üzlet- és hivatali társa lett, később pozsonyi polgárokkal kereskedett, akik adósaí maradtak.³²¹ A budai várospolitikai nem érdekelte, nem tudunk róla, hogy tanácstaggá választották volna. Viszonylag korán és láthatóan örökösök nélkül meghalt fián kívül négy leánya született, akik közül hármat pozsonyi patríciusokhoz, míg egyet Münzer Jánoshoz, Buda 1447 és 1475 között nyolcszoros főbírájához adtak hozzá. Ennek második házasságából származó leányát vette 1483-ban a nürnbergi eredetű későbbi bíró, Haller Ruprecht feleségül.³²²

A Münzer család miniszterialis eredetű lehetett, és a bambergi pénzverdében működött. Innen ered a név. A családfát egy 1413 táján meghalt Albrecht Münzertől lehet levezetni, akinek

³⁰⁶ Album, I. k. 37.

³⁰⁷ Székely, 1970, 203.

³⁰⁸ Z chy, V. k. 586. — ZsO. II/2. k. 7094. sz.

³⁰⁹ DI. 12380. (Urburaispán Körmöcön 1431-ben.) — TT (1907) 321—322.

³¹⁰ QuGStWien, II/2. k. 2564. sz.

³¹¹ Pozsony lt. Oklevelek 998. sz. (Inventár I. k. 1419. sz.)

³¹² Horváth—Huszár, 1955—56, 27—28.

³¹³ Ol. Ft. Erdődy lt. Vép, U. 31. (1415.) A nyestadó különben a királynét illette. Más adatok is mutatják a királynéval való kapcsolatát. — A királyné oklevelei vannak nála: DI. 12290. — A királyné adta neki a körmöci malmot, v. ö. 309. j. — Adót szed a királyné számára: 1437, Körmöc város lt. Tom. I. fons. 20. fasc. 1. nr. 34. (Mályusz reg. 557. sz.)

³¹⁴ Óbuda és Solymár is a királynéé volt. Ld. a 311. j.-et és Körmöc város lt. Tom. I. fons. 20. fasc. 1. nr. 34—35. (Mályusz reg. 557. sz.)

³¹⁵ Ld. fenn, 265. és 309. j. — 1412: DI. 9903, 25898. — 1425: DI. 87002. — 1438: TT (1907) 322—323.

³¹⁶ 1438: DI. 83731.

³¹⁷ Dr. Richard Perger szíves közlésére hivatkozva állítottam azt, hogy édeslánya volt, Kubinyi, 1966, 243. o. 97. j. — Azóta ugyancsak Pergernek sikerült feltárnia a pontosabb családi kapcsolatokat, őt követtem a Weiler — Edelparz — Haiden rokonsággal kapcsolatban is. Vö. Perger, 1967—70, 95—127, különösen: 104. o. 70. j.

³¹⁸ Jelen volt V. László születésénél, Ofner Stadtrecht, 22.

³¹⁹ Ld. rá Kubinyi, 1963—64, 88. o. 61. j.

³²⁰ Varjú, 1900, 139: Sybelinder (így!) Miklós szebeni plébános 1424-ben végrendelkezett, tehát lehetett János testvére. — Vö. még Mályusz, 1971, 316.

³²¹ Pl. 1440, Pozsony lt. Oklevelek 3722. sz. (Inventár I. k. 1695. sz.) — 1441, uo. Prot. act. 275 b. (Mályusz reg. 588. sz.)

³²² Kubinyi, 1963—64, 85—96.

legidősebb fia, Cuntz, egy nürnbergi asszonyt vett feleségül. Ebből a házasságból öt fiú született, akik elsősorban észak-németországi irányú kereskedelmet folytattak. A legidősebb, Braun, bambergi tanácstag, a következő, Reymer nürnbergi, majd Clas Lübecki (!) polgárok, az ifjabb Contz Bambergben maradt, ahol „Gennanter” (a nagyobb tanács tagja) lett, míg Hanns (János), a legifjabb az említett budai bíró.³²³ Ez a tekintélyes frankföldi kereskedőcsalád tehát szintén nagy kereskedelmi kapcsolatot lehetővé tett a velük érintkezést fenntartó budai bírónak.

A München — Münzer atyafiságról többet említett tanulmányunkban lehet olvasni, ott megtalálható Siebenlinder leszármazottainak leszármazási táblája is. A Siebenlinder atyafiság ismerete a budai német patríciátus házassági körének ismeretét bővítette. A külföldi kapcsolatok között frank területen (tehát Nürnberg vidékén) kívül megjelenik Lengyelország, és újra megmutatkozik a kezdettől fogva meglevő Bécs. Sőt, itt meg kell jegyeznünk, hogy Siebenlinder második mostoha-leánya, Edelparz Lucia szintén egy budai polgárhoz ment hozzá, egy sajnos máshonnan ismeretlen Erhard Reinleinhez.³²⁴ Pedig nyilván tekintélyes kereskedő lehetett, amihez felesége mostohaapja és sógorai, München, ill. a bécsi Haiden befolyása feltétlenül hozzásegített.

d) Más családi kapcsolatok a XV. században.

Már ezek az adatok is mutatják, hogy a budai német patríciátus családi kapcsolatai révén elég messzi területtel érintkezett. Nyilvánvalóan adatainkat szaporítani lehetne, ha több maradt volna fenn. Sajnos azonban, hogy viszonylag kevés vezető patríciuscsalád származáshelyét, rokoni összeköttetéseit ismerjük. Csak egy-két példát emlíünk. A husziták ellen elesett és igen jelentős üzletember Stadler János budai bíróról³²⁵ éppúgy nem tudunk semmit ebben a vonatkozásban, mint a dúsgazdag Ellenpeck Jánosról. Ez utóbbi esetében az is furcsa, hogy nem tudjuk tanácstagságát igazolni. Természetesen ez következhet a forrásanyag hiányosságából is, hiszen oly kevés adat maradt fenn, hogy ettől akár még bíró is lehetett. Az is lehet azonban, hogy a várospolitikai nem érdekelte. Mint a németek plébániatemplomának gondnoka pedig feltétlenül a posztókereskedő patríciátus egyik prominens képviselője lehetett. Üzleti kapcsolatait Olaszország irányába is feltételezhetjük. Társa lőcsei polgár volt, ami lengyelországi kereskedelem lehetőségét jelenti. Vagyonát mutatja, hogy ő építtette a budavári Háromkirályok kápolnát.³²⁶ A harmincadispán Eggenburger Istvánról, az 1441-es tanács tagjáról neve alapján ausztriai származást tételezhetünk fel,³²⁷ bár a század második felében a nürnbergi nagykereskedő Köler Hans az erdélyi Eggenburger Zsigmond leányát vette feleségül, viszont ezáltal budai polgár lett.³²⁸

³²³ Rascher, 1970, 4–6; 115. (itt leszármazási tábla!)

³²⁴ Perger, 1967—70, 104.

³²⁵ Ld. a függelékét. — 1412-ben a király a német lovagrend útján 15 000 ft-ot utaltat át neki, Altmann, I. k. 188. sz. — A lovagrenddel 1418-ban is pénzületi kapcsolatban állott, ekkor különben királynéi sáfár volt, üzleti megbízottja viszont Sax Lajos, budai polgár. Berichte der Generalprokuratoren, II. k. 542. o. 282. sz. 1. és 3. j. (Az adata v. Stromer professzor volt szíves felhívni a figyelmet.) — Halálára: Windecke, 135. — Szász Lajos 1420-ban Buda részéről a tárnokszék bírótársa, tehát nyilván tanácstag volt. Dl. 43472.

³²⁶ 1402-ben üzlettársával, egy lőcsei kereskedővel együtt engedélyt kapnak a királytól, hogy nekik okozott károk miatt génuai kereskedőket tartóztathassanak le. ZsO. II/1. k. 1882. sz. — 1406-ban a Nagyboldogasszony templom gondnoka (vitricusa), uo. 5025. sz. — Háza, 1409: uo. II/2. k. 6740. sz. — A Háromkirályok kápolnára: MonVesp. III. k. 85. — Lukcsics, II. k. 139. sz. — Zolnay, 1964, 382. — Családja osztrák kapcsolatait mutatja, hogy 1427-ben Ellenpeck Mihály Bécsből saját ottani termésű borát vitte Budára, Pozsony lt. Oklevelek, 3418. sz. (Inventár I. k. 1021. sz.)

³²⁷ Harmincadispán: Pozsony lt. Oklevelek 998. sz. (Inventár I. k. 1419. sz.) — Tanácstag: Eszt. pr. lt. Archivum eccl. vetus, nr. 46. — Eggenburg jelentős alsó-ausztriai kereskedőváros: Rausch, 1971, 26—28.

³²⁸ Amburger, 1931, 212—213.

Ha tehát ilyen nehézségeink vannak jelentős szerepet betöltő budai patriciusok családi összeköttetések vizsgálatánál, célszerű valamennyi budai német polgár ismert származáshelyére, rokonságára is kiterjeszteni kutatásainkat, annál is inkább, mert Ellenpeck példája alapján köztük is lehettek valójában patriciusi szintű polgárok. Valószínűleg a legjelentősebb kapcsolatok Buda és a többi magyarországi város német polgárai között jöttek létre. A legfontosabb Pozsony lehetett,³²⁹ de éppúgy megtaláljuk többek közt Sopront,³³⁰ Nagyszombatot,³³¹ Körmöcbányát,³³² Lőcsét,³³³ Pécsét³³⁴ vagy Erdélyt is.³³⁵ Külföldet tekintve hatalmas körzet az, ahonnan budai polgárok származtak vagy házasodtak. Lengyelországi kapcsolatokra utal Jegerdorffi János³³⁶ és Marienwerderi Miklós³³⁷ budai polgárok neve. Igen erős volt a század első felében a csehországi hatás. Lehet, és ez Rothenborg János bíró esetében³³⁸ igazolható is, hogy a huszitizmus elől menekülő csehországi német polgárok jutottak szerephez Budán. Mindenesetre Budwischer János bíró neve feltétlenül Csehországra utal. Erősek az osztrák kapcsolatok is, sőt — különösen Bécs — valószínűleg a legnagyobb mértékben van Nürnberg és a frank vidék mellett képviselve.³³⁹ Más

³²⁹ Pl. ld. a Poll családot, fenn, 232. j. — vagy 1435: Pozsony lt. Okl. 3587. sz. (Inventár I. k. 1385. sz.) — Gutgesell Miklós pozsonyi esküdt unokaöccsei, Ulrik és Miklós budai polgárok voltak, 1436, uo. 3607. sz. (Inventár I. k. 1422. sz.)

³³⁰ Stichinden Winkel soproni polgár budai rokonai: *Házi*, I/1. k. 279. (1404.) — 1429-ben felesége és családja elől Sopronba szökött Weintegel János budai polgár, uo. I/2. k. 381.

³³¹ Ld. fenn Farkas Lászlót és Tiernauer Wolfgangot. (Rá ld. 253. j.)

³³² Ld. fenn, 211. j. — Jegerdorffi Cowerwaust János budai polgár felesége Schentil volt körmöcbányai bíró leánya volt, 1412, Körmöci városi lt. Tom. I. fons 51. fasc. 1. nr. 25. (Mályusz reg. 377. sz.)

³³³ 1408-ban Budai Péter lőcsei polgár, ZsO. II/2. k. 6477. sz. — Székely András lőcsei polgár, aki egy kassai kereskedővel társulva Ausztriában kereskedett, sőt királyi speciális familiáris is volt, 1418-ban már budai lakos. (Adatok 1411-től: *Házi*, I/2. k. 45—46, 48—50, 90—92, 104—105, 123—124. — Budai lakos: uo. 137—139.) — Lőcsei Crommauer Zakariás budai polgár, 1432, Dl. 12461. (Kivizsgálandó lenne, tekintve a szokatlan keresztnévet, hogy nincs-e köze Komo-i Zakariás-hoz, akinek hiányosan fennmaradt a sirköve, *Radocsay*, 477. o. 60. j.)

³³⁴ Gurman Kristóf örökösödésével kapcsolatban — amely 1425-től húzódott — kiderül, hogy Budán, Bécsben és Pécsen egymással összeházasodott rokon kör élt. QuGStWien, II/2. k. 2268, 2383, 2605, 2606, 2674, 2692. sz.

³³⁵ 1429-ben Buda város jegyzője Kolozsvári Baumann Keresztély volt, Kassa lt. Schwarzenbach gy. 165. — Ugyan nem Erdélyhez tartozott, azonban tiszántúli Nagybánya. Itt Omecchin János volt 1406-ban a bíró. ZsO. II/1. k. 4445. sz. — A hasonló nevű Omichein János szerepel az 1392/93-as budai tanácslistán (ld. fenn 206. j.), 1398-ban pedig házáat említik, ZsO. I. k. 5489. sz.

³³⁶ Ld. fenn, 332. j.

³³⁷ MonVesp. II. k. 374.

³³⁸ Vö. MNY, 20 (1924) 84—85 és *Jakubovich—Pais*, 1929, 281—284, akik egy mondseei eredetű kódexbe másolt és Rotenborg János budai bíró és tanácsa nevében 1422-ben kiadott oklevelet fiktívnek tartanak. Megtekintve a kódexet (Bécs, Nationalbibliothek, Cod. Lat. 3523, 150b.), megállapítható, hogy a budai városi kancellária által akkor használt formulákkal tökéletesen megegyező oklevél egy Őrs falu melletti szőlő adásvételéről szól, és megadja a szerződő felek, valamint a szomszédok neveit. A vevő az „idoneus vir”-nek nevezett Mőd Egyed, nyilván Mőd Mihály deák budai polgár apja. Az utóbbira számos oklevél maradt fenn 1447-től: Dl. 14054, 14514, 14517, 14540, 15256, 16543. Királyi ember és vámszedő is volt. — A Rotenborg-féle oklevél különben hemzseg nyilvánvaló másolási hibáktól, és mivel az évszámot római számmal írták, valószínű, hogy a kétségtelenül hibás 1422-es évszám a másoló hibája, és így nem kell feltétlenül Rotenborgot a budai bírák sorából kiiktatni. — Származásáról a felfedezői által mondottak természetesen érvényben maradhatnak.

³³⁹ Budwischerre ld. a függelékot. — Bécsi kapcsolatok a már idézettek kivül pl. ZsO. I. k. 2521, 5401; II/1. k. 488, 1034. sz. — *Házi*, I/2. k. 215—216. — *Altmann*, II. k. 7429. sz. — *Lederer*,

osztrák városok sem hiányoznak azonban a budaiakkal kapcsolatot tartó települések közül.³⁴⁰ Németországban természetesen a már több ízben emlegetett frank terület. Nürnberg mellett különösen Bamberg városát említhetjük, hiszen innen származtak Münzeren kívül a tanácstagságot betöltő Melmeisterek³⁴¹ és Lemmelek³⁴² is. Tanács-tagot adott azonban Budának Köln is, Pach Jakab, illetve helyesen Jakob von dem Bach személyében.³⁴³ Képviselve voltak még a magyar fővárosban konstanziak is.³⁴⁴

Ezek a kapcsolatok az esetek tekintélyes részében igazolhatóan üzleti összeköt-
tetésekkel párosultak: üzlettársi viszonyt erősített meg egy házasság, vagy egy cég Buda irányában terjeszkedve cégtagját költöztette ide. A nürnbergi — bécsi — budai —
bányavárosi — lengyelországi útvonalon a frankföldi városoknak a színesfém mono-
pólium megszerzésére irányuló törekvése ismerhető meg, ami az ilyen üzleti össze-
kötöttesű családoknak a kamaraispánság megszerzésére törekvésében is megmutat-
kozott.³⁴⁵ Emellett a posztókereskedelem volt ezeknek a külföldi érdekeltségű budai
patriciuscsaládoknak másik jelentős üzletága. A bányavárosok szempontjából a legal-
kalmassabb működési területnek, hiszen a magyar király kincstára, ill. a tisztvi-
selőinek jóindulata nélkül nehéz lett volna zavartalan üzleti forgalmat lebonyolí-
tani. A fővárosi polgárok viszont a kamaraispáni tisztség betöltésére már szinte
hagyományosan gyakorolt³⁴⁶ befolyásukon kívül épp Buda főváros jellege miatt
mindig szoros kapcsolatot tartottak a kincstári szervekkel. A posztókereskedelem
vonatkozásában a helyzet nem volt egészen azonos. Itt Pozsony földrajzi helyzete,
1402-ben nyert árumegállító joga révén hosszabb ideig versenytársa volt a főváros-

1932, 242—245. stb. — Különösen az üzleti kapcsolatokra vonatkozó adatokat lehetne szaporítani, családi kapcsolatokra még egy adat: 1434-ben Fichperger Hans budai polgár felesége egy bécsi szücs testvére, QuGStWien, II/2. k. 2489. sz.

³⁴⁰ Pl. 1404-ben egy budai festő özvegye rokona egy heiligenstadtnak, ZsO. II/1. k. 3243. sz.

³⁴¹ Bambergi (de babenbergi) Melmeister Henrik sírköve: *Radocsay*, 1971, 478. o. 63. sz. („honorabilis” címe alapján pap lehetett). — Konrád tanácsstag 1427-ben, Dl. 11944. — Vö. v. *Stromer*, 1971 (Fränkische) 360, tévesen Henriket polgármesternek nevezve. — Ha a budai Melmeisterek — ahogy v. *Stromer* írja — valóban a bambergi Melber családból valók, akkor nürnbergi patriciuscsaládokkal házasodtak össze. *Uő.*, 1970, 353. o. 57. j.

³⁴² *Uő.*, 1971, (Fränkische) 360—361. — *Uo.* adatok egyéb frank- és svábföldi kereskedőkre is: 355—365. — Nyilván az ottani polgárok magyarországi kereskedelmi kapcsolataira utal, hogy gazdag Schwäbisch-Hall-i polgárok közül több Budán halt meg. Így Peter von Stetten, aki 1405—1410 közt városbíró volt Hallban; vagy Jörg Spiess, aki 1486. szeptember 17-én halt meg Budán. *Wunder*, 1956, 615 és 603, *uo.* vagyonukra vonatkozó adatok is az adójegyzékek alapján.

³⁴³ A kölni v. d. Bach—v. Seckten cég tagja, v. *Stromer*, 1971 (Fränkische), 360. o. 18. j. — 1409-ben Bécsben mint „Jacob vom Pach, burger zu Koln am Rein” fordul elő, QuGStWien, III/2. k. 2573. sz. — Igaz, nyilván egy adóssággügy miatt, 1414-ben a kölni tanács úgy nyilatkozik, hogy nincs a városnak Pachhoz köze, Kölni városi lt. Briefbuch 5, fol. 74 v. (Az oklevél fotokópiáját v. *Stromer* nürnbergi professzornak köszönöm.) — 1420-ban már mint budai polgár vesz házat zálogba Pozsonyban, *Kováts*, 1914, 31. o. 63. sz. — Pach pozsonyi, korábbi (1415) kapcsolatai: *uo.* 28. o. 42, 47. sz. — Mint budai polgár Sopronban: *Házi*, I/2. k. 226, 243—244. — Budai tanácsstag 1429/30-ban, Dl. 12126. — Egyéb kölni kapcsolatokra ld. pl. *Lederer*, 1932, 89. o. 30. j.: 1404-ben Gerhart von Tyl budai polgár Pössel és Haymbach kölni polgárok adósa.

³⁴⁴ Ez Konrád patikárus volt, 1419, Dl. 10817, 34367.

³⁴⁵ Ezt különösen v. *Stromer* hangsúlyozta, 1970, 90—154. — Itt említjük meg, hogy könyve ezen fejezetét v. *Stromer* már korábban önállóan is kiadta: *Nürnberger Unternehmer im Karpatenraum. Ein oberdeutsches Buntmetall-Oligopol 1396—1412*, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, 16 (1968) 641—662, azonban — tekintettel a valamivel módosult könyvére — ezt nem, csak a könyvet idézzük.

³⁴⁶ Ezt már a XIII. századi Walter kamaraispántól nyomon tudtuk követni.

nak, ha éppen túl nem szárnyalta.³⁴⁷ Így azután nem véletlen, hogy ez a város igen szoros összeköttetésben állt Nürnberggel és Kölnnel.³⁴⁸

Fentebb ugyan utaltunk arra, hogy az 1440-es tanácsi rendezés nem hozott lényeges változást a budai német vezetőréteg összetételében, csak számarányukat csökkentette a tanácson belül. Bizonyos változásokat azonban megfigyelhetünk. Az 1440-es évek után kb. a hatvanas évek második feléig nem nagyon tudunk új családokat kimutatni német részről a város vezetőségében.³⁴⁹ Régebbi tanulmányunkban viszont rámutattunk, hogy a Jagello-kor családai mind általában ettől az időtől, sőt az 1470-es évektől jutottak a tanácsba, míg addig a Mátyás előtti családok kihaltak.³⁵⁰ Mint ott is rámutattunk, a vezetőrétegbe jutásnak a vagyonton kívül a régebbi családok tagjaival kötött házasságra is szükség volt. A negyvenes években úgy látszik lecsökken az idegenek beházasodása, illetve ha megtörténik, az nem beházasodás, hanem a leány költözik el. Nem lehet ugyanis véletlen, hogy a négy München-leány közül három megy férjhez pozsonyhoz, de úgy, hogy egyik München-vő sem költözik Budára, hanem Pozsonyban marad.

A XV. század közepén a nürnbergiek bányavárosi szereplésében is bizonyos — bár nem teljes —³⁵¹ törés mutatható ki.³⁵² Az idegenek Budára költözésének csökkenése ezzel párhuzamos jelenség, és nyilvánvalóan kapcsolatban áll az akkori zavaros magyarországi viszonyokkal, I. Ulászló és a Habsburgok harcaival, Giskra csapatainak térhódításával a bányavárosok vidékén, valamint a török veszedelem hirtelen akuttá válásával. A nürnbergi és egyéb frankföldi üzletembereknek nyilván nem látszott biztonságosnak a bányavállalkozások finanszírozása és ezzel együtt a fővárosi megtelepedés, ahol amúgy is a belső harcok gyengítették ennek a német rétegnek a befolyását. A magyarországi piac posztóval való ellátását Pozsonyon keresztül is lebonyolíthatták. Gyengült viszont az állatkivitelben játszott szerepük. Bár ebben az üzletágban külföldi németek már korábban helyet foglaltak, sőt még a század első felében is ebben kimutathatók, ekkor már egyre nagyobb mértékben a budai és pesti magyar polgárság sajátította ki a maga számára.³⁵³

Újabb változást Mátyás uralkodása hozott. Pozsony addigi vezető szerepe megdőlt, ami megmutatkozott egyrészt a tekintélyesebb, tőkeerős pozsonyi családok egy részének Budára költözésében, másrészt egy újabb délnémet, főleg nürnbergi bevándorlásban. Ez utóbbiak újra megkísérelték a színesfém kereskedelem hasznának le-

³⁴⁷ Kubinyi, 1971, 346—349.

³⁴⁸ Vö. Kováts, 1914, 1—32.

³⁴⁹ Bírák német részről az 1440 előtti bíró Onwein, a München-vő Münzer, valamint Weissenstein Márton voltak. (Ld. a függelék.) — Weissenstein 1457-ben tanácsstag is volt, Eszt. kpt. m. lt. Lad. 53. fasc. 3. nr. 9; Lad. 64. fasc. 1. nr. 10. — A családból a budai Weissenstein János 1408-ban úgy látszik, hogy a soproni adó beszedésével volt megbízva (*Házi*, I/2. k. 7—8), majd 1411-ben királyi megbízásból fát ment vásárolni Bécsbe, QuGStWien, II/2. k. 1836. sz.; *Altmann*, I. k. 31. sz. — Az 1439-es mozgalom utáni évtizedekben volt a régi patriciátusból tanácsstag Reichel Egyed (ld. fenn, 297. j.) és Rautschan Miklós, nyilván Rauczán Péter bíró leszármazottja, is. (1457/58: Nürnbergi lt. Urkunden des Stadt- und Landalmosenamtes, Nr. 114. Mályusz reg.) — A ritka új család között a Hertauff említendő. Hertauff János mészáros 1441/42-ben, 1456/57-ben, 1458/59-ben, 1462/63-ban és 1464/65-ben mutatható ki esküdtként. Eszt. pr. lt. Archivum ecclesiasticum vetus nr. 46; Dl. 15153; Pannonhalmi Rendtörténet. X. k. 663—664; Dl. 15785; Dl. 16188.

³⁵⁰ Kubinyi, 1966, 272. skk.

³⁵¹ Vö. a Mühlsteinék, igaz, hogy csak a hatvanas években, Kubinyi, 1963—64, 86.

³⁵² v. *Stromer*, 1971 (Fränkische), 364—365.

³⁵³ Kubinyi, 1971, 354—359.

fölözését, azonban ez csak igen kis mértékben, rövid időre sikerült,³⁵⁴ ugyanis a Fugger — Thurzó vállalatnál szemben nem voltak életképesek. A posztóbehozatal viszont ennek és a velük kapcsolatot tartó ausztriai, főleg bécsi eredetű rétegnek, amely most már Budát tekintette magyarországi piaca központjának, monopóliumává vált.³⁵⁵ Új üzleti és ezzel együtt családi kapcsolatokkal járt a délnyugati kereskedelmi útvonal erőteljesebb kiépülése. Ez a Stájerországon keresztül vezető kereskedelmi útvonal a határmenti stájerországi városok fellendülését hozta magával, különösen Radkersburgét (magyarul Regede), Fürstenfeldét, illetve Pettauét (Ptuj).³⁵⁶ A jelentős Radkersburg-Graz-i kereskedő családból származó Eggenberger Boldizsár (nem cserélendő össze az Eggenburger családdal) 1466-os kamaraispánsága³⁵⁷ már mutatója ezeknek a kapcsolatoknak. Bár az ezeken a városokon át lebonyolódó kereskedelemben az olaszoknak és a magyar szarvasmarhaexportőröknek jelentősebb részük volt, természetesen a stájer határvárosok ki tudták használni kedvező földrajzi fekvésüket. Hogy ez a magyarországi kereskedők érdekeit is sértette, az onnan is kiviláglik, hogy Mátyás Regede és Fürstenfeld elfoglalása után az itteni polgárságot — nyilván csak a gazdagabbját — Budára telepítette.³⁵⁸ Ehhez még azt is hozzá kell tennünk, hogy Stájerország vasbányászata révén is gazdaságilag igen fontos volt a magyarországi gazdasági élet számára.

Sajnos nem tudjuk — legalábbis ma még nem —, hogy melyek voltak azok a stájer családok, amelyeket Mátyás telepített Budára, nyilván abból a célból, hogy tőkájükkal ne akadályozzák a magyarországi kereskedők boldogulását, hanem hogy erősítsék. Annyi mindenesetre tény, hogy a korábbi tanulmányunkban említett családok közül is több innen származott, illetve a szomszédos Karintiából. Annyit eddig is tudunk, hogy a későbbi alkincstartó Pemfflinger Márk Regedéből jött Budára, ahol rokona, Pemfflinger János városbíró volt (másik rokona, Pemfflinger Kristóf, ugyanezt a tisztelet töltötte be Bécsben).³⁵⁹ A család különben a Regensburgtól északra eső Pemfflingtől kapta nevét,³⁶⁰ most azonban már azt is tudjuk, hogy Márk 1497-ben nemesként iratkozott be a bécsi egyetemre, ahol illetőségi helyéül Collnsburgot adta meg. Ez a kis helység, nyilván családi birtoka, a Nürnberg — Passau közötti útvonalon, a családnak nevet adó Pemfflingtől alig harminc km-re fekszik.³⁶¹ Nyilván Bécsből küldte a rokonság Regedébe Márkot, hogy ott képviselje a családi cég érdekeit. A délnyugati irányú kereskedelem annyira érdekeiket szolgálta, hogy Márkon kívül egy nőtestvére is ott telepedett le és ment férjhez. Budára csak János halálának közeledése szólította Márkot.³⁶² Egy másik budai bíróról, Freiburger Wolfgangról is csak most tudtuk meg, hogy szintén a Magyarországtól délnyugatra eső területről származott. 1501-ben iratkozott be a bécsi egyetemre; származáshelyéül St. Veit van megadva.³⁶³ Ez csak a karintiai St. Veit an der Glan városa lehet, amely

³⁵⁴ Kubinyi, 1963—64, 85—88. — *Uő.*, 1971, 359.

³⁵⁵ *Uo.* 390—403, (kivéve az olasz posztók behozatalát, amely az olaszok üzletága maradt.)

³⁵⁶ *Uo.* 374. skk. — *Pickl*, 1970, 432. skk. — *Uő.*, 1971, (Die Auswirkungen) 71—80. — *Uő.*, 1971 (Der Handel), 320—321, 336. — *Tremel*, 1954, 99, 120. — *Uő.*, 1966, 123—124.

³⁵⁷ Budai kamaraispán volt: *Horváth—Huszár*, 1955—56, 30. — Már az apjának is voltak budai kapcsolatai: *Tremel*, 1966, 125—126.

³⁵⁸ *HdbHistSt. Österreich*, II. k. 52, 127.

³⁵⁹ *Kubinyi*, 1966, 253—254.

³⁶⁰ Ma az oberpfälzi Waffnbrunnhoz tartozik. *HdbHistSt. Deutschland*, VII. k. 779.

³⁶¹ *Matrikel Wien*, II. k. 258.

³⁶² *Ld.* a 359. j.-ben id. cikk adatait.

³⁶³ *Matrikel Wien*, II. k. 287. — *Ld. rá Kubinyi*, 1971, 426.

a középkorban igen jelentős vaskereskedő város volt, innen származott többek között a fémkereskedelemben naggyá lett nürnbergi Kaltenhauser család is. Az azonosítást kétségtelenné teszi, hogy ennek a St. Veitnek fekszik tőszomszédságában Freiberg.³⁶⁴ A Kaltenhauser család — most már Nürnbergből — különben az 1520-as években a legjelentősebb budai kereskedők közé tartozott.³⁶⁵

e) Újabb adatok a Jagelló-kori budai német patríciuscsaládok rokoni összeköttetéseihez.

Már az előző fejezetekben is több ízben utaltunk korábbi tanulmányunkra, amelynek egyes megállapításait újabb adatok segítségével ki tudtuk egészíteni. A teljesség kedvéért néhány más családra vonatkozó adattal egészítjük ki tanulmányunkat.

Wild Engelhard származása. A Kirchhaimer-leszármazottakkal kapcsolatban említettük Wild apotekáriust, Kirchhaimer vejét, Ernuszt János üzleti megbízottját.³⁶⁶ Származáshelyétől 1458-ban, amikor beiratkozott a bécsi egyetemre, Hersbruckot adta meg. Ez a város Nürnberg közelében, tőle keletre fekszik.³⁶⁷ Wild nem csupán származása alapján tartozott a frankföldi eredetű budai polgárréteghez, mert egy 1484-es oklevél az ő és a szintén nürnbergi eredetű későbbi budai bíró Haller Ruprecht pecsétje lett rányomva. Az oklevél Budán kelt, és egy Budán élő nürnbergi eredetű nőnek otthoni rokonával kapcsolatban kiadott pénzáttalást tartalmaz.³⁶⁸

Vogelweider-rokonság. A tekintélyes, St. Gallenből származó, de Budán, Kassán és Krakkóban is megtelepedő Vogelweider családról szintén megemlékeztünk, és utaltunk arra, hogy a cég Franciaországtól Magyarorszáig és Olaszországtól Lengyelorszáig kereskedett.³⁶⁹ A Bodeni tó vidékén fekvő városokkal is volt már a század elején kapcsolata Budának³⁷⁰, 1458-ban is van erre adat. A Münich-vő Gailsamnak (ez, mint tudjuk, pozsonyi volt) egy baselivel kapcsolatos ügyében Bécsben tanúnak neveznek meg két budai és egy St. Gallen-i személyt, mint akik ott jelen voltak.³⁷¹ Maga a Vogelweider cég 1466-tól mutatható ki. A már említett nagy kiterjedésű üzleti tevékenységgel foglalkozó társasághoz Ludwig Vogelweider sanktgalleni polgármester, testvére Péter, valamint Ulrich Krum tartoztak. Péter krakkói polgárjogot vett fel, hogy így tudja jobban képviselni családját. Később ezt a szerepet az általunk már ismert Sebestyén vette át, akinek azonban a két testvérrel való rokonsági foka ismeretlen.³⁷² A budai Vogelweider Lénárt vagy esetleges harmadik testvére a cégfőnöknek, vagy még inkább Péter fia lehetett, és így a Duna mellett ő képviselte a családot.³⁷³

Az Eisen — Eisaler — Münzer atyafiság. Magyarországi okleveleinkből tudunk egy néhai Eisen Zsigmond budai polgárról, akinek két leánya volt, egyiküknek 1541-ben egy Ölpeck nevű soproni polgár volt a férje.³⁷⁴ Látszólag jelentéktelen középpolgári család volt tehát az Eisen. Az egész azonban más megvilágítást nyer, ha összehasonlítjuk Wolfgang Eisen nürnbergi gazdag polgár 1523. évi végrendeletével.³⁷⁵ Ez — és más adatok — alapján megállapíthatóan Vácott született 1467-ben, majd 1524-ben halt meg Nürnbergben, ahol 1497-ben vette feleségül a tekintélyes családból származó

³⁶⁴ HdbHistSt. Österreich, II. k. 211, 285—286. — A Kaltenhauserekre Nürnbergben: v. Haller, 1967, 132—133. — Westermann, 1971, 272.

³⁶⁵ Kubinyi, 1971, 394.

³⁶⁶ Kubinyi, 1966, 251—252.

³⁶⁷ Matrikel Wien, II. k. 59. — Bayer. Städtebuch, I. k. 255—260. — Korábbi hersbrucki kapcsolatokra ld. Lederer, 1932, 243.

³⁶⁸ v. Haller, 1962, 469. o. 13. j.

³⁶⁹ Kubinyi, 1966, 254—255.

³⁷⁰ Ld. fenn, 344. j.

³⁷¹ Peyer, 1959—60, I. k. 158. o. 350. sz.; II. k. 34.

³⁷² Uo. II. k. 47—48.

³⁷³ Itt említjük meg, hogy a budai német patríciátus szervezetének, a Krisztus teste céhnek utolsó céhmestere, Dr. Weinmann János (vö. Kubinyi, 1966, 286) ugyan az Odera melletti Frankfurtban született mint egy tanácstag fia 1481-ben, azonban Budára a Hohenzollernek Nürnberg környékén uralkodó ágából származó Brandenburgi György örgróf szolgálatában került, és ezáltal kapcsolatba jutott a frankföldi városokkal. Különben Budán nősült. Klier, 1970, 270—289.

³⁷⁴ Házi II/2. k. 169—172.

³⁷⁵ A végrendelet eredetije: Nürnbergi városi lt. Libr. lit. 37. k. fol. 85—89. v. — A végrendelet regesztáját Christa Schaper (Nürnberg) volt szíves levélben közölni Helmut Frhr. v. Hallerrel, aki kérésemre e levél fotokópiáját eljuttatta hozzám, ezért mindkettőjüknek hálás köszönetet mondok.

Otilia Beheimet. Kereskedő volt, aki nürnbergi korában is járt Magyarországon. 1507-ben lett a nürnbergi nagytanács tagja mint „Genannter”, és az is maradt haláláig. Több házat vett. Házassága gyermektelen maradt, viszont fennmaradt arcképe, valamint címere. Rokonsága úgy látszik Magyarországon maradt. Legidősebb testvére István lehetett, aki földesúr volt Magyarországon, ahol állítólag Bothan-ban lakott. Ezt Wotzan-nal, azaz Váccal azonosítják, azonban lehetséges, hogy a Pest megyei Battyán (Bottyán), esetleg a nógrádi Bodony rejtőzik a név alatt.³⁷⁶ Másik testvére, a már említett Zsigmond budai polgár ekkor már nem élt, csak két leánya. Orsolya nevű nővére egy Fleischhacker nevű (vagy mészáros foglalkozású?) férfihez ment hozzá. Végrendeletében Wolfgang fő örököséül bátyja, István egyetlen leányát, Katalint jelölte meg, de jelentős hagyományban részesültek Zsigmond leányai, Fleischhacker István, hűgának fiai, valamint a rokonság több más tagja is. Eisen Katalin Nürnbergbe költözött, ahol a bambergi Alexius Münzerhez ment hozzá. Münzer a budai bíró családjából származott, ugyanazt a címet használta, mint az. Különböző dédapja, Albrecht Münzer bambergi tanácsstag elsőfokú unokatestvére volt a budai Münzer Jánosnak.³⁷⁷

Bennünket természetesen jobban érdekelnek a magyarországi rokonok. A végrendeletben — a már fent említettek kivül — megemlékezett mostohatestvére, Neumeister János (Hans) váci polgár leszármazottairól, akik 200 magyar forintot kaptak. Egy bizonyos Kobert Bernát pesti polgár, akivel való rokonságát nem ismerjük, gyermekei vagy unokái 300 forintban részesülnek. Nagybátyjának nevezi különben Eiseler Tamás „úr” pesti polgárt, aki egyik végrendeleti végrehajtója. Ez a Tamás nejével, Margittal és testvéreivel Jánossal, Sebestyénnel, Wolfganggal és János felesége Borbálával ezüsttárgyakban és ékszerekben elégtettnek ki. Érdekes a megjegyzése a három utóbb említett Eiseler testvérről: ezek pesti vagy bécsi polgárok! Másik végrendeleti végrehajtója, Schreck Lénárt, szintén pesti polgár. Ő 1500 forintot kap, továbbá feleségével ékszereket.³⁷⁸

A végrendelet több szempontból érdekes. Egyrészt mutatja, hogy ez a váci család nyilván vagyona révén földbirtokhoz is jutott, továbbá, hogy családi kapcsolatok kötötték össze a budai és pesti német polgársággal, valamint Béccsel és természetesen Nürnberggel is. Másrészt újabb adatot ad számunkra a pesti nemetség számának és jelentőségének XVI. század eleji megerősödésére.³⁷⁹ A lényegében színmagyar vezetőrétegű Pesten talán nem véletlenül épp az az Eisaler (Eiseler) Tamás az első német származású tanácsstag a Jagelló-korban, aki Eisen Wolfgang nagybátyja volt.³⁸⁰ A család másik tagjának, Eisaler Lőrinc pesti polgárnak leányát Annát pedig a nürnbergi patricius Haller Bertalan, a budai bíró elsőfokú unokatestvére fia vette feleségül, aki ennek alapján lett pesti polgár. Mivel Haller Bertalannak és az előbb említett Eisaler Wolfgangnak 1530-ban közös adósáról tudunk, Lőrinc a fent említett négy Eisaler-fivérnek közeli rokona (talán apja?) lehetett.³⁸¹

III. A budai német patriciátus a XIII. századtól a XVI. századig

Tanulmányunk végére érkezvén ideje összefoglalnunk eredményeinket és felvázolnunk azt a képet, amely jellemzi ezt a nagy befolyású társadalmi réteget. Az nyilvánvalónak látszik, hogy egymás mellé állítva a Mohácsot közvetlenül megelőző évtizedek és a városalapítás korának német patriciátusát, a kettő között mintha jelentős különbség látszana. Vannak azonban olyan jellegzetességek is, amelyek egyformán jellemzik a korai és a késői budai német vezetőréteget. Most, összefoglalva patriciátustörténeti kutatásaink eredményeit,³⁸² annak megválaszolása marad hátra, hogy mi a

³⁷⁶ Battyán: *Csánki*, 1890, I. k. 25. — Bodony: *uo.*, 95. — *Schaper*, 1954, 389 Váccal azonosítja.

³⁷⁷ Ld. a 375. j.-ben id. oklevelet, valamint *Schaper*, 1954, 387—396. — *Rascher*, 1970, 4—28.

³⁷⁸ Nagyon érdekes a végrendelet (ld. 375. j.) azon megjegyzése, hogy János, Sebestyén és Wolfgang pesti vagy (!) bécsi polgárok „wo sy dann ir wonung der Zeit meines absterbens hetten”, azaz már akkor szó volt Bécsbe költözésükről. (Tamás esetében nem!) És valóban, Eyseler Sebestyén 1529-ben bécsi tanácsstag, 1531-ben pedig polgármester (QuGStWien, I/2. k. 1370, 1961. sz.) — Ld. még a család ausztriai birtokszerzésére és nemességére *Huszár*, 1963, 458.

³⁷⁹ Vö. Budapest Története, II. k. sajátó alatt.

³⁸⁰ *Kubinyi*, 1963—64, 109. o. 176. j.

³⁸¹ *Uo.* 109. o. 177—178. j., 124—125. — Eiseler Ferenc pesti polgár 1535-ben szerepel: *Poszonyi lt. Oklevelek* 5830. sz. (Inventár, II. k. 5433. sz.)

³⁸² Azaz különböző tanulmányainkat: *Kubinyi*, 1963—64; 1966; 1970; és a jelen cikkét.

kritériuma a budai német vezetőréteghez való tartozásnak; az már további lépés, hogy a vezetőréteg összetételének változását, az általános jellegzetességek mellett az egyes korokra jellemzőket vázoljuk fel.

A vezetőrétegre kezdettől fogva a XVI. századig a legjellemzőbb a városirányításban elfoglalt helye. A tanács lényegében az egész korszakon keresztül ennek a rétegnek a végrehajtó bizottsága, hiszen a legtöbb tekintélyes polgárról ki tudjuk mutatni, hogy a városi tanács tagja volt. Igaz, kivételek mindig voltak, de elenyészően csekély azon okleveles adatok alapján gazdag, tekintélyes budai polgároknak a száma, akiket kimutathatóan sohasem választották be a tanácsba. Ilyen volt pl. a XIV. sz. első felében Szatmári Miklós, aki pénzüzletei alapján lett híres³⁸³ vagy a következő század első felében a fent említett Reichel Péter, félvévszázad múlva pedig Junckherr Péter.³⁸⁴ Természetesen lehet, hogy ez a negatív adat is csak a hiányosan ránkmaradt forrásanyag következménye, valójában ők is a tanácsbeli polgárok közé tartoztak. Igen valószínű azonban, hogy nem érdeklődtek a várospolitika iránt, és nem akarták vállalni a tanácstagsággal járó köttéttségeket. Nyilván nem véletlen, hogy a Budai Jogkönyv bírságot szab ki a tanácstagságot el nem fogadó személyekre.³⁸⁵ Általában egy tekintélyes családot csak egyik tagja képviselte a tanácsban, a többiek üzleteikkel foglalkoztak, mint azt az Egri család példája mutatja.

Nyilvánvaló tehát, hogy a vezetőréteghez tartozás és a tanácstagság között kapcsolat állott fenn, ebből azonban még nem következik, hogy a vezetőréteg és a tanácsbeli polgárság szinonim fogalmak. Jobb híján alkalmazzuk most a „vezetőréteg” kifejezést arra a rétegre, amelyet — ha a középkor végi Németország egyes városainak patriciátusára gondolunk, helytelenül — eddig patriciátusnak nevezünk. Azokat a személyeket soroltuk ide, akik az oklevelek alapján vagyonuk (és ennek alapján), a városon kívül is érvényesülő tekintélyük alapján valamilyen formában kiemelkedtek polgártársaik köréből. Mint láttuk, zömük egyben a tanácsbeli polgársághoz is tartozott. Forrásaink azonban szegényesek, épp az egyes polgárok vagyonára, üzleti tevékenységére vonatkozó adatok maradtak aránytalanul kis számban fenn. Teljességre egyáltalán nem törekedhetünk. Ezzel szemben a tanácsbeli polgárság összetételét annak ellenére sokkal jobban ismerjük, hogy Buda bírának a bíró-

³⁸³ MonVatic. I/1. k. 403—404, 417, 419. stb.

³⁸⁴ Másként Edlasperger, ld. rá *Kubinyi*, 1966, 257. — Prudens címe alapján ugyan feltételezhetnénk tanácstagságát is, de legfeljebb csak rövid időre. Ott is idéztük egregius címét, lovagi rangját, bécsi ingatlanvásárlását. Ezt a házát — ma Bécs, I., Lugeck 7. sz. — hagyta 1507-ben fiára, Lászlóra, Bécs város lt. 1/8. fol. 264, 273, 453. (Dr. *Richard Perger*, Bécs szíves közlése.) Dr. Perger volt szíves nekem Bécsben ebben a Juncker által 1494-ben vásárolt házban általa 1497-ben állított és a ház kapualjában ma is látható címeres feliratokat megmutatni. Ma a következő három kő tartalmaz feliratokat. Az első kettő közepén van a két egyforma címer. A pajzsot nyitott szájú, nyelvét öltő, farkával a nyakához érő jobbra forduló fejű sárkány, a magyar sárkányrend jelvénye(!) övezi. A pajzs négyelt. A jobb felső és a bal alsó negyedben egy domb (?), amelyből öt lángnyelv csap fel, míg a bal felső és a jobb alsó negyedben egy-egy jobb felé forduló griffmadár látható.

A feliratok:

A · D · M · CCCC	L XXXX · VII
PATERE · ET · ABSTINE	· SAPERE AVDE
· I · 4	9 · 7

CONFISI · IN · EOS · QVIBVS · BENEFERIMVS · CREBRO · FALLIMVR ·
FORTVNAE · AFFLVENCIA · BENEFACITORVM · EVANESCIT · MEMORIA ·
NIHIL · ORTVM · CVIVS · CAVSA · LEGITIMA · NON · PRECESSERIT ·

A két első szöveg közepén a kihagyott helyeken találjuk a címereket. A sárkányrendi jelvény mutatja, hogy a lovagi rangot Juncker a magyar királytól kapta, mégpedig az által, hogy tagja lett a rendnek. Tanulságos a humanista ízü felirat is.

³⁸⁵ Ofner Stadtrecht, 73. o. 36. §.

választás jogának visszaállításától (1346) 1541-ig terjedő névsorából csak 139 év, azaz 70,1% bírójának nevét ismerjük³⁸⁶ és az arány az esküdtek között nyilván még rosszabb.

A legtöbb adatot a XV. század második feléből és a XVI. század elejéről ismerjük, és ekkor, mint ahogy arra már utaltunk, a vezetőréteg és a tanácsbeli polgárság lényegében megegyezett, ekkor beszélhetünk arról, hogy szinonim fogalmak: a tanácsbeli polgárok családjai alkotják a vezetőséget, A „circumspectus” cím, a (szűkebb értelemben vett) „polgár” megnevezés egyaránt megillette a tanácsbelieket és az annak ki nem mutatható tekintélyes polgárokat. Ez a tanácsbeli vezetőréteg azonban mind anyanyelvét, mind foglalkozását tekintve több csoportra oszlott: egyrészt németekre és magyarokra, másrészt kereskedőkre, hivatalnokokra, nagyobb ingatlanbirtokosokra, illetve néhány, kereskedéssel is foglalkozó gazdag kézműves szakma képviselőire. A jelek szerint azonban a vagyon és a foglalkozás önmagában nem volt elég ahhoz, hogy valaki bejusson a vezetőrétegbe és ezen keresztül a tanácsba, hanem házasság útján létrejött rokoni kapcsolat is kellett hozzá. (Ezt azonban a legtöbben meg tudták szerezni, ha másként nem, egy időn, tanácsbeli családból való özvegyasszony elvételevel.) Mindezek ellenére a vezetőréteg különböző csoportjaihoz tartozó családok között általában nem jött létre connubium.³⁸⁷

A vezetőrétegnek ez a kétszer-kettős (német — magyar, kereskedő stb. — iparos) megoszlása és a tanácson belüli aránya nyilvánvalóan az 1439-es eseményekkel függ össze. Bár már a század első felében is megtaláljuk mind a négy (talán helyesebben kétszer-két) csoportnak tagjait a tanácsban, azonban a túlsúly vitán felül az egyiké, a német távolsági kereskedőké. Ezért kétséges, hogy mennyire vagyunk jogosultak ebben az időben azonosítani a tanácsbelieket a város vezetőrétegével. A kézműves tanácsbeliek, úgy hisszük, nem számíthatók közéjük, a magyar kereskedő és királyi hivatalnokréteg tagjai pedig csak azzal a megszorítással, hogy ők a polgárság magyar „communitas”-a³⁸⁸ vezetőrétegének tagjai.

Magyarok valószínűleg kezdettől fogva, a XIV. század elejétől kezdve azonban állandóan, források alapján kimutathatóan, tartoztak a tanácshoz. A kézművesség, illetőleg a középpolgárság legtekintélyesebb képviselői csak a XIV. század második felétől, kimutathatóan 1370-től jutottak tanácstagsághoz. Úgy látszik tehát, hogy ez az az időpont, amikor a vezetőréteg és a tanácsbeliség fogalma egy időre biztosan szétvált. De fent azt is láttuk, hogy a tulajdonképpeni német vezetőréteg is átalakult a XIV. század második felében.

Milyenek is találtuk ezt az eredeti vezetőréteget? A többségük üzleteléssel (pénzüzletek és kereskedelem) is foglalkozó lovag vagy talán katonáskodással is foglalkozó kereskedő volt. Sokan közülük — részben ki is mutathatóan — ausztriai (németországi) miniszterialis, azaz nem szabad lovagi³⁸⁹ családokból származtak. A miniszterialitás Magyarországon nem volt meg, és így sokkal könnyebben sikerült összeolvadniuk az ide vándorolt szabad kereskedőkkel vagy a hazai németség-

³⁸⁶ A bírák listáját 1468-ig ld. a függelékben. — 1469—1529: Kubinyi, 1966, 285—286. — 1530/31: Pálczán Péter, *Podhradczky*, 75. — 1531/32: Etyeki Albert, MZsO, IX. k. 88. — 1532/33: Pálczán Péter, *Podhradczky*, 78. — 1534/35: Turkovith Miklós, OL. Nádasdy lt. Missiles, V. 2. cs. vége. — 1536/37: Attádi János, Nürnberg v. lt. Urkunden 3944. sz. Mályusz reg. nyal. 436. sz. — 1537/38: Pálczán Péter, *Podhradczky*, 57. — 1538/39: Pálczán Péter, Nagyszombat város lt. Missiles, 1539. február 28. Mályusz reg. 1824. — 1541/42: Turkovith Miklós, *Verancsics*, II. k. 47—48.

³⁸⁷ Kubinyi, 1966, 283—284.

³⁸⁸ Ezt a communitas-t említi Eszt. pr. lt. Archivum ecclesiasticum vetus nr. 46.

³⁸⁹ A miniszterialisok egy része az osztrák „Herrenstand” része lett, neki is lehetett lovagi

ből származó polgárokkal. Ez az összeolvadás, egy egységes vezetőréteg kialakulása legkésőbb a XIII. század végére ment végbe. Kétarcú réteg volt ez. Egyrészt lovagi módon katonáskodott, és ebben a minőségében az uralkodó támasza volt (nem véletlenül a budai polgárok joga és kötelessége volt a koronázások alkalmával páncélosan őrizni a székesfehérvári koronázó templomot),³⁹⁰ másrészt kereskedett, pénzüzeteket kötött. Előbbi minőségében a király támogatta birtokszerzésében, és így — valamint tagjainak tekintélyes része által viselt comesi címe alapján — hasonult és rokonságra is lépett a magyar birtokos nemességgel. A fővároson belül előjogok illették meg mint az alapítók leszármazottait. A velük azonos életmódot folytató és vagyonú más anyanyelvű — elsősorban magyar — vezetőréteg hozzájuk hasonló jogokat élvezett, de számarányuk alacsonyysága miatt befolyásuk kisebb volt. A német—magyar vezetőréteg egyszintűségét mutatja, hogy ebben az időben még nem volt olyan ritka a házasság köztük, mint később. A fiági örökösödést Budán sohasem ismerték, ezért elég hamar kialakult annak a lehetősége, hogy a vezetőréteg beházasodás útján egészüljön ki. Mivel a városi vezetőréteghez való tartozás (a család vagyonával együtt!) örökölt előjogokhoz kötődött, véleményem szerint minden ellenvetés³⁹¹ ellenére a vezetőrétegre jogosultak vagyunk ekkor a patríciátus kifejezést alkalmazni.

A XIV. század közepén, a bíróválasztás jogának visszaszerzésekor tehát minden kétség nélkül egy egységes jellegű és a korabeli németországi patríciátusnak megfelelő réteg kormányozta a várost függetlenül attól, hogy a budai patríciátushoz tartozó családok honnan és milyen társadalmi rétegből származtak. A forrásanyag hiányossága ma — és talán később sem — nem teszi lehetővé, hogy a XIV. század második fele változásainak pontos okát megállapíthassuk. Az kétségtelennek látszik, hogy Budán is az a folyamat játszódott le, mint annyi más városban. A régi típusú lovagi patríciátussal szemben új családok, amelyek a távolsági kereskedelemben gazdagodtak meg, léptek fel, és akarták a hatalmat megszerezni.³⁹² Általában külföldön ez az új réteg a középpolgárságra támaszkodva kísérelte meg céljait elérni. Előfordult azonban az is, hogy a „régik családok” tagjai közül is voltak, akik támogatták ezeket a mozgalmakat.³⁹³ Budán, úgy látszik, a patríciátus nagyobb veszélynek érezte a gazdag — és többnyire idegen — kereskedőket, mint a középpolgárság vezetőit, és ez utóbbiakra támaszkodva, velük tanácsot kibővítve, kormányozta a várost. Hogy azonban ebben az esetben csak a három legelőkelőbb budai patrícius családnak (Kunc, Ulving és Loránd ispánok leszármazottainak), akik évtizedeken át monopolizálták a bírói szék betöltését, akcióját vagy a régi patríciátus többségének védekezését kell látnunk, nem tudjuk. Mind a kettő mellett szólnak érvek.

Azt sem tudjuk, akár a század végétől egyre nagyobb számban a tanácsbeli családok között feltűnő Nürnberg-frankföldi érdekeltségű távolsági kereskedőcsa-

„Dienstmannschaft”-ja, Brunner, 1942, 456—459; és az itt id. irodalom. — Uo. a lovagi rendű bécsi „Erbbürgerek”-re: 459. o. 4. j.

³⁹⁰ Ofner Stadtrecht, 61. o. 6. §., 119. o. 166. §.

³⁹¹ Vö. fenn, 26. j. és Kubinyi, 1966, 241.

³⁹² Hogy a városokon belüli harcokban nem kell minden esetben céhharcokat, céhforradalmat keresni, hiszen a polgári ellenzék a város gazdasági struktúrájához képest más-más társadalmi eredetű, és így helyesebb polgári harcokról (Bürgerkämpfe) beszélni, arra marxista részről Czok, 1960, 157. skk. mutatott rá. Vö. még Maschke, 1959, 297.

³⁹³ Vö. Czok, 1960, 159. — Pl. a nürnbergi 1348/49-es mozgalom idején a miniszteriális patrícius eredetű (Hirschmann, 1950, 272—281; Hofmann, 1966, 66, 72.) Weigel családból Hans Weigel. (Hirschmann, 1950, 274.) — Ld. még v. Stromer, 1970, 300.

ládokat, akár a középpolgári eredetű esküdteket nézzük, hogy ezek hogyan jutottak a tanácsba. Hiszen az ő esetükben is elképzelhető a beházasodás, nem kell feltétlenül gazdasági (az előző) vagy politikai (az utóbbi esetben) indokra gondolnunk.

Egy mindenesetre tény. A XIV—XV. század fordulójára a budai német vezetőréteg átalakult. Zöme külföldi érdekeltségű távolsági kereskedőkből állott, akik általában nem törekedtek magyar nemességre, birtokszerzésre, magyarokkal való házasságkötésre. Egy részük a régi patríciátushoz tartozott, amelynek másik fele azonban a „polgári ellenzéket” támogatta. Az 1402/1403-as budai mozgalmat éppúgy nem követte véres megtorlás, mint az 1347/48-as nürnbergi.³⁹⁴ Ahogy azt a mozgalmat is támogatta a patríciátus egy része, úgy ezt is. Palotai Lorándfi László példája legalábbis ezt támasztja alá. Ennek ellenére Rauczán Péter tanácsa magát tartotta a régi tanácsnak. Úgy látszik tehát, hogy az eredeti német patríciátus a század végére kicserélődött: részben talán beházasodás útján, részben a tönkrement családok előjogokat biztosító ingatlanainak felvásárlása útján. (Ilyen előjog kapcsolódott az Ulving-házhoz.) Mindenesetre származásuktól függetlenül az újonnan beköltözött családok ugyanazokat az előjogokat élvezték, mint a régiéek, akik közül egyesek (Nadler) amúgy is csatlakoztak hozzájuk. A városi osztályharc tehát természetesen elsősorban ellenük irányult, nem pedig a hatalomból és a vagyonból fokozatosan kiszoruló, az új időkhöz alkalmazkodni nem tudó, feudalizálódó régi családok ellen. A mozgalom hivatott vezetői a középpolgárság felső, patríciusi szintet elérő, gazdag kézműves rétegeből kerültek ki, akik azonban élvezték a feudalizálódó patríciátus maradékának támogatását is. 1403-ban a középpolgári ellenzék az 1402-ben elnyert eredményein (sőt annak is csak egy részén) kívül semmit sem veszített, a mozgalom leverésének egyetlen igazi vesztese — néhány polgári vezető személyén kívül — a régi patríciátus feudalizálódó maradéka volt, amely végleg elvesztette helyét a tanácsban, sőt a városból is kiszorult.

Ezeket előrebocsátva a budai patríciátus fejlődésének képét mai ismereteink alapján a következőképp lehet a legvalószínűbben vázolni. A városalapító patríciátust különböző előjogok illették meg Budán, amelyek között a tanácsstagság volt egyike a legjelentősebbeknek. A patríciátusba elsősorban örökösödési úton lehetett kerülni, mégpedig úgy, hogy a házasság is nyújtott erre jogcímet. A XIV. század második felében egyrészt bejut a középpolgárság felső rétegének néhány képviselője a tanácsba, másrészt a régi, ispáni típusú patríciátus — a jelek szerint éles frakcióharcok kíséretében — átalakul. Úgy látszik, hogy ebben az időben a patríciátus és a tanácsbeliség nem fedi egymást, bár az előbbieket élvezik a túlsúlyt a tanácsban, a kisebbségben levő középpolgári elemeket és a magyar vezetőréteget nem akarják hozzászámítani. Ebben az időben mutatható ki a Krisztus teste céhnek mint a német patríciátus szervezetének nagy szerepe, nem véletlen, hogy ez ellen a testület ellen irányul a magyar patríciátus támadása.³⁹⁵ Az 1439-es kompromisszum tulajdonképpen a városi uralkodó osztály bázisának kiszélesítését jelenti: megváltozik a tanácsban képviselt csoportok egymás közti aránya a német patríciátus rovására, és a többi csoport is részese a patríciátushoz való tartozás előnyeiben. A vezetőréteg és a tanácsbeliség újra szinonim fogalmak, viszont a patríciátus kibővül, és egysége megtörik.³⁹⁶

Kubinyi András

³⁹⁴ Hofmann, 1966, 71.

³⁹⁵ Kubinyi, 1964, 152.

³⁹⁶ Munkám nyomdába adása után jelent meg két tanulmányom, amelyekben e dolgozatban található több kérdést részletesebben fejtek ki: pl. a városalapításban részt vevő patríciátus kérdését.

FÜGGELÉK

A budai bírák 1346—1468

A budai bírák névsorát a bíróválasztás jogának helyreállításától kezdve adjuk meg. Az 1469/70-es bírói évtől kezdve ld. a névsort: *Kubinyi*, 1966, (Budai és pesti...) 285—286. — Megjegyezzük, hogy a bírák hivatali éve Szt. György napján kezdődött (április 24), és a következő év Szt. Györgyéig tartott. Bíránként általában csak egy adatot adunk meg, amely azonban lehet, hogy a következő év első négy hónapjából származik. A megadott év alatt tehát annak április 24-én kezdődő és a következő év április 24-ig terjedő szakaszát értjük. Néhány évnél több bíróra is maradt adat. A jelek szerint azonban az oklevél keltezésében van hiba. Ilyen esetben az első helyen annak a nevével adjuk meg, aki nézetünk szerint valójában annak az évről bírója volt (pl. egynél több adat maradt rá), de természetesen feltüntetjük a többi nevét is. Egyedül 1403-ban volt biztosan két bíró. Rauczán Pétert az év vége felé helyezték vissza a bíróságba. Elődjének nevét viszont biztosan nem ismerjük. Megjegyezzük még, hogy 1346. szeptember 21-én még az utolsó rektor, Henc fia János fia Miklós mester volt hivatalban (Dl. 3858), Loránd bíróságára az első adat — amelyet alább idézünk — csak 1347. február 18-áról maradt fenn. — Azokat az éveket, amelyekből nem maradt adat bíróra, kihagyjuk.

- 1346: Loránd. MonStrig. III. k. 619.
 1347: Loránd. Dl. 3926.
 1350: Kunclin ispán fia Mihály. AO. V. k. 407.
 1351: Kunclin ispán fia Mihály. Dl. 87265.
 1353: Loránd ispán. AO. VI. k. 81.
 1354: Loránd. AO. VI. k. 269.
 1362: Loránd. Pozsony lt. Okl. 185. (Inv. 194. sz.)
 1364: Loránd fia István. Z. W. II. k. 222.
 1365: Loránd. Zichy III. k. 289.
 1366: Kunclin ispán fia Mihály. Zichy III. k. 296.
 1367: Kunclin ispán fia Mihály. Dl. 5566.
 1370: Kunclin ispán fia Mihály. Dl. 5865.
 1374. előtt: Ulving ispán Dl. 6260. (1375. február 6-án volt bírónak nevezik.)
 1374: Tilmann fia Kakas János. Eszt. kpt. m. lt. Lad. 64. I. f. nr. 2.
 1375: Miklós fia Ulving. Dl. 6281.
 1376: Miklós fia Ulving. Dl. 6354.
 1377: Gleczel János. Dl. 74836.
 1378: Miklós fia Ulving. Dl. 6273.
 1380: Hünrer János. Dl. 6767.
 1381: Thamar (Chamar?) fia Lőrinc. Dl. 6894.
 1383: Miklós fia Ulving. Dl. 100190.
 1384: Miklós fia Ulving. Dl. 7089.
 1385: Miklós fia Ulving. Héderváry I. k. 98.
 1388: Gleczel János. ZsO. I. k. 539. sz.
 1389: Rabensteiner Ulrik. ZsO. I. k. 1379. sz.
 1390: Pernhauser János. ZsO. I. k. 1814. sz.
 1392: Gleczel János. ZsO. I. k. 2727. sz.
 1393: Rabensteiner Ulrik. ZsO. I. k. 3323. sz.
 1395: Sztoján Márk. ZsO. I. k. 4196. sz.
 1396: Pernhauser János. ZsO. I. k. 4367. sz.
 1397: Hertlin. ZsO. I. k. 5218. sz.
 1398: Sztoján Márk. ZsO. I. 5489. sz. (Hertlin. u. o. I. k. 5596.)
 1401: Hertlin. (Hertel.) ZsO. II/1. k. 1219. sz.

Ld. *András Kubinyi*, Die Anfänge Ofens (Osteuropastudien der Hochschulen des Landes Hessen, Reihe I. Giessener Abhandlungen zur Agrar- und Wirtschaftsforschung des europäischen Ostens, Bd. I.) Berlin 1972, 1—111. — *András Kubinyi*, Der ungarische König und seine Städte im 14. und am Beginn des 15. Jahrhunderts, Stadt und Stadtherren im 14. Jahrhundert. Entwicklungen und Funktionen, hgsg. von *Wilhelm Rausch*, Linz/Donau 1972, 193—220. — Ugyancsak nem tudtam már felhasználni e tanulmánykötet többi, témám számára fontos analógiákat nyújtó dolgozatát.

- 1402: Frigyes fia András. ZsO. II/1. k. 2043. sz.
 1403: Rauczán Péter. ZsO. II/1. k. 3092. sz.
 1404: Rauczán Péter. *Alapi* 30.
 1406: Siebenlinder (de Septemtiliis, Héthársi) János. ZsO. II/1. k. 5025. sz.
 1410: Rechperger Rigó. Dl. 9766.
 1411: Siebenlinder János. Dl. 9821.
 1412: Rechperger Rigó. Dl. 9937.
 1414: Siebenlinder János. Dl. 10119.
 1415: Stadler János. Dl. 10359.
 1416: Budwischer János. Temesi Oklt. I. k. 530.
 1419: Nadler (Nodlar) Mihály. Dl. 64201.
 1420 előtt: Nyírő (rasor) János. 1420. június 13-án volt bírónak (alias iudex) nevezik. Dl. 43472. Valószínű azonban, hogy foglalkozását jelölő neve, és ez esetben valamilyen János keresztnévű bíró rejtőzik a név alatt.
 1421: Bernhart (Puerhart) Gáspár. Ofner Stadtrecht 189. o. 404. §. — *Házi* I/2. k. 216.
 1422 előtt: Corradus (valószínűleg Gündelwein Konrád). 1422. szeptember 19-én volt bírónak (pridem... iudex) nevezik. Eszt. kpt. m. lt. Lad. 53. f. 3. nr. 6.
 1422: Paldauff Péter. Dl. 11239. (Másik oklevélben Pauchel vagy Panchel vezetéknévvel. Eszt. kpt. m. lt. Lad. 53. f. 3. nr. 6.) (Rotenborg János. *Jakubovich-Pais* 1929, 282. Nem tartva valóban bírónak, nézetünk szerint azonban csak az évszám hibás.)
 1423: Paldauff Péter. Fővárosi Levéltár. Mohács. e. gy. 9.
 1424: Gündelwein Konrád. Dl. 11625. (Paldauff Péter. Dl. 11562.)
 1425: Nadler Mihály. Dl. 87002.
 1426: Nadler Mihály. Dl. 11899.
 1427: Nadler Mihály. Dl. 11944.
 1428: Paldauff Péter. Kassa lt. Schwartzentbach gy. 165. sz.
 1429: Farkas Miklós. Dl. 12126. Hyko. QuGSt Wien II/3. k. A. XXXI. sz. — A két személy azonos: 1427-ben esküdött Nicolaus Hyko Farkas dictus.
 1432: Hohnauer Márton. Dl. 12461.
 1433: Nadler Mihály. Dl. 12550.
 1434: Nadler Mihály. Eszt. kpt. m. lt. Lad. 64. f. 1. nr. 8.
 1435: Onwein Péter. Eszt. pr. lt. Lad. Qu. f. 3. nr. 62. Bornemisza vezetéknévvel: Eszt. kpt. m. lt. Lad. 45. f. 2. nr. 15.
 1437: Tiernauer (Farkas) László. QuGStWien II/2. k. 2633. sz.
 1439: Farkas László. *Házi* I/3. k. 186.
 1440: Kopácsi Dénes. Dl. 13608.
 1441: Bornemisza (Onwein) Péter. Eszt. pr. lt. Arch. eccl. vetus nr. 46.
 1445: Onwein, másként Bornemisza Péter. Dl. 13972.
 1446: Mikolai István deák. Dl. 93040.
 1447: Münzer János. Dl. 44478.
 1451: Weissenstein Márton. Dl. 44622 — 44623.
 1452: Keresztély fia István (Stephanus Cristini, valószínűleg Mikolai). Eszt. kpt. m. lt. Lad. 45. f. 12. nr. 10.
 1453: Münzer János. Pozsony lt. okl. 4425. (Inv. 3005. sz.)
 1454: Mikolai István deák. Jászói lt. sub. PP25. (Mályusz reg. 712. sz.)
 1456: Székesfehérvári Dénes deák. Dl. 15153.
 1457: Münzer János. Eszt. kpt. m. lt. Lad. 53. f. 3. nr. 12.
 1459: Münzer János. Dl. 30842.
 1460: Budai István deák. Dl. — 93303.
 1461: Münzer János. Dl. 15670.
 1462: Budai István deák. Dl. 15766. Ermen Istvánnak nevezve: Dl. 15785.
 1463: Münzer János. Dl. 15867.
 1464: Makrai György. Eszt. kpt. orsz. lt. Capsa 34. f. 1. nr. 10.
 1465: Münzer János. Fővárosi Levéltár. Mohács e. gy. 2. sz.
 1466: Budai István deák (Ermen). Dl. 16355.
 1467: Münzer János. Dl. 93370.
 1468: Angyal István. *Knauz*, 1863. 42. sz. (Mikolai István deákkal azonos, ld. 1475: Stephanus Angyal dictus de Mycola. Zágrábi érs. lt. 40. Priv.)

ОБЩЕСТВЕННОЕ ПОЛОЖЕНИЕ НЕМЕЦКИХ ПАТРИЦИЕВ БУДЫ С 13 ДО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ 15 ВВ. В ЗЕРКАЛЕ ИХ СЕМЕЙНЫХ СВЯЗЕЙ

Андраш Кубини

Руководящий слой средневековых городов, как правило, называется патрициатом, несмотря на то, что это выражение на самом деле стал распространенным лишь со времени гуманизма. Как известно, во главе не всех городов находился руководящий слой, имевший патрицианский характер. Эта проблема, по которой уже накопилась богатейшая литература, в Венгрии до сих пор являлась сравнительно мало изученной. Статья автора посвящена изучению руководящего слоя столицы средневековой Венгрии — Буды. Поскольку во главе города до середины 15 века в большинстве своем находились граждане немецкого происхождения, настоящее исследование может оказаться полезным не только для исследователей отечественной истории городов, но, может быть и для иностранных исследователей. Источники, к сожалению, довольно скудны. Городской архив погиб во время турецкой оккупации города, поэтому облик руководящего слоя средневековой столицы Венгрии пришлось реконструировать с помощью разбросанных в других архивах данных. Основой исследования послужило собрание данных, относящихся к отдельным лицам. Автор стремился в отдельности изучать всех, кто могли считаться важными лицами либо из-за их имущества, либо их места в торговле или должности в городском совете. Таким образом, удалось собрать данные, связанные с происхождением, жизненным путем и, не в последнюю очередь семейных связей многочисленных граждан Буды. Из этих данных — ввиду их сравнительно большого числа — автору удалось сделать несколько обобщающих выводов.

В своей другой, ранее опубликованной статье автор изучал семейные связи патрициата Буды и Пешта конца средневековья аналогичными методами. Еще тогда автор установил, что этому слою в документах городского совета придавались отличительные атрибуты, а также и то, что он делился на четыре группы: немцев и венгров, а также на торговцев и богатых представителей некоторых ремесел. Представители этих четырех групп между собой не женились, но поддерживали родственные связи с аналогичными слоями других городов, так, например, с немецким купеческий слой поддерживал связи с такими же слоями как Венгрии, так и городов Южной Германии и Австрии. Подобное разделение на группы руководящего городского слоя являлось лишь результатом компромисса 1439 г., когда группа немецких торговцев сукном, до тех пор фактически руководившая делами Буды, была вынуждена разделить власть с остальными тремя группами.

В настоящей статье подвергается анализу эта именно группа немецких торговцев сукном, правильнее, их предки, начиная с середины 13 века — основания Буды. Особенно неясен первый период — период основателей города, так как в этот период еще не возникли фамилии — наследственные семейные наименования —, и поэтому семейные связи и происхождение богатых горожан, обозначенных, как правило, одними именами, трудно поддаются реконструкции. Тем не менее, можно установить следующее: основатели города Буды были в большинстве своем состоятельные люди немецкого происхождения, часто выходцы из рыцарских семей или семей, занимавших должности в государственном аппарате, которые несли воинскую службу, но в то же время занимались торговлей и финансовыми сделками. Так, например, из семьи венских рыцарей-горожан переехали в Буду по одному из членов семьи Прейссель и Грейф, другие же лица происходили из Регенсбурга или из городов Венгрии с немецким населением. Этим лицам принадлежала большая часть внутренней части и города и пригорода, рядовые горожане нередко строили свои дома на их владениях, за пользование которыми с них взималась рента, называемая бургрехтом. Эта прослойка основателей города в связи со своим военным, феодальным характером приобретала себе владения в селах, окружавших город, и в качестве венгерских дворян их члены вступали в семейные связи с членами венгерского феодального господствующего класса. Члены этого слоя, как правило, несли титул сомес как и большинство венгерских феодалов.

Члены городского совета вышли исключительно лишь из этого слоя. К середине 14 века семьи-основатели, происходившие из разных мест, уже успели пережениться между собой, таким образом, городом по существу управляла родственная клика. Одновременно с этим — в связи с столичным характером Буды — важнейшие должности королевского фискального управления также занимали эти будайские патриции. Перелом произошел во второй половине 14 века. Нам, к сожалению, неизвестны члены совета Буды с 1355 до 1370 гг., хотя кажется, что именно эти пятнадцать лет был решительным периодом с точки зрения формирования руководящего слоя города. Несмотря на то, что городской голова, ежегодно избираемый горожанами, в этот период в течение нескольких десятков лет избирался исключительно из представителей трех наиболее богатых семей города — потомков комесов Кунца, Ульвинга и Лоранда, в совете 1370 г. из 12 присяжных четыре уже не являлись членами первоначального руководящего слоя. Среди них можно найти скорняка, то есть представителя богатого ремесла, писаря (*scriptor, schreiber*) и *institor*-а. Оказывается, таким образом, что эти три богатейших, превратившихся в феодальных семьи в своей борьбе против других членов руководящего слоя города опирались на верхушки средних слоев горожан, в целях сохранения своей власти.

Во второй половине 14 века наблюдалось и другое новое явление. В этот период влияние Нюрнберга на экономическую жизнь Венгрии постепенно возрастало. Параллельно этому в Буде наблюдалась новая иммиграция из Германии, и к концу столетия торговли нюрнбергского происхождения уже занимали посты в городском совете Буды, так, например, в 1390-х гг. по одному из членов нюрнбергских патрицианских семей Крафт и Гроланд являлись членами городского совета Буды. Этот новый руководящий городской слой, хотя по документам, как правило, имел родственные связи со старой верхушкой по женской линии, имел другой характер. В это время уже сравнительно меньше встречается случаев приобретения феодальных имений, а также редки и браки с венгерским дворянством, но зато все чаще наблюдалось, что отдельные состоятельные горожане женились на девушках из Вены, Нюрнберга и других городов. Этот новый руководящий слой прежде всего занимается торговлей и отчасти заинтересован в разработке венгерских ружников, отчасти же занимается торговлей сукном. Из членов более старых семей Буды достигают успехов лишь те, кто переходит к этому образу жизни. Так, например, из потомков комеса Тильмана основная линия, принявшая образ жизни помещичьего дворянства, потерпело банкротство, а в то же время боковая линия, принявшая фамилию Надлер и занимавшаяся торговлей, вплоть до середины 15 века участвовала в руководстве городом.

Часть старых семей, не переходившая к новому образу жизни, враждовала с новым купеческим слоем точно так же, как и средние слои горожан, богатейшие представители которых стремились увеличить немногочисленные места, занятые ими в совете и захватить городскую власть. Противником нового руководящего слоя был также немногочисленный венгерский руководящий городской слой, имевший хорошие отношения со старым патрициатом. К этому времени венгерский руководящий слой укрепился как по численности, так и по своим богатствам. В 1402 г. среднему слою горожан удалось на короткий срок прийти к городской власти под руководством одного мясника и одного скорняка. По всем признакам этот поступок поддерживался еще авторитетными представителями старых родов. Неслучайно, что Ласло, член семьи потомков комеса Лоранда (*filius Lorandi*), явившийся в 1401 г. членом городского совета, после разгрома этого движения исчез из общественной жизни города и начиная с этого с его именем можно встречаться в источниках только по делам его имений под Пештом. Поскольку центром его имений была деревня Палота, начиная с этого семья также называлась Палотай. С фамилией превратившегося в феодала и кажется, омадьярившегося Ласло Палотай Лорандфи можно встретиться в последний раз в документах 1436 года когда он был председателем такого выборного суда, среди членов которого находились все руководители оппозиции среднего слоя горожан Буды.

Таким образом, в первой половине 15 века во главе Буды стоял такой патрициат, который хотя по женской линии связан со старым патрициатом — в незначительном количестве даже по мужской линии —, а также пользуется теми же льготами, как и его предки, но тем не менее, имеет весьма иной характер. В 1439 году, в результате второго выступления народа Буды ввели реформу в систему выборов в городской совет. Начиная с этого времени половина членов совета выбирается из немцев, половина из венгров, и среди представителей обеих национальностей — даже в меньшинстве — получает место высшая прослойка средней буржуазии. Этим и сформировалась уже упоминавшаяся система конца средних веков, начиная с этого времени льготами руководящей буржуазии одинаково пользовались все четыре группы. Новые семьи начала 15 века сохранили свое место и влияние и во второй половине

века, но во многих случаях это уже распространилось на ряд женских линий семьи. Однако в то время как члены старого патрициата сумели передавать свое влияние по мужской линии четверем, а в двух-трех случаях даже пяти-шести поколениям, новому патрициату конца 14 — начала 15 века это уже удалось в течение не больше трех поколений. В период господства Ягайло, то есть после 1490 г. в Буде не найдется ни одной семьи, предки которой по крайней мере по мужской линии уже в начале века принадлежали бы к руководителям.

LA CONDITION SOCIALE DU PATRICIAT ALLEMAND DE BUDA DANS SES RELATIONS FAMILIALES DU XIIIe A LA SECONDE MOITIÉ DU XVe SIÈCLES

András Kubinyi

La couche de dirigeants des villes médiévales est appelée en général patriciat, malgré que cette expression ne devint général que depuis l'ère de l'humanisme. L'on sait que cette couche de dirigeants de caractère patricien ne se retrouvait pas à la tête de toutes les villes. Ce problème — d'une vaste bibliographie — était l'objet de recherches relativement peu poussées en Hongrie. Dans la présente étude, l'auteur s'est proposé d'étudier la couche de dirigeants de Buda, capitale de la Hongrie médiévale. Comme les dirigeants de cette ville étaient jusqu'au milieu du XVe siècle dans la plupart des roturiers de langue allemande, l'auteur espère que ses recherches seront de l'intérêt non seulement pour l'histoire hongroise, mais aussi pour l'histoire des villes de l'étranger. Les sources sont, hélas, peu nombreuses. Les archives municipales furent détruites à l'époque de la domination ottomane, la composition de la couche de dirigeants de la capitale hongroise a dû être reconstruite des données éparses d'autres archives. Les recherches ont été basées sur la réunion des données ayant trait à des personnes connues. Toutes ces personnes qui, soit par leur fortune, par leur place occupée dans le commerce ou dans les conseils municipaux, semblaient être des personnages importants, ont été étudiées séparément, ce qui a permis de réunir des données sur l'origine, la carrière et non en dernier lieu sur les relations familiales de bon nombre de roturiers. De ces données — en considérant leur nombre relativement élevé — il a été permis à l'auteur de tirer certaines conclusions généralisables.

Dans l'une de ses études plus récentes, l'auteur a déjà étudié par des méthodes analogues les relations familiales des patriciats de Buda et de Pest du moyen âge finissant. Dans cette étude, l'auteur a posé en fait que cette couche avait été revêtue dans les documents municipaux de diverses épithètes distinctives et qu'elle se divisait en quatre groupes différents, en Hongrois et Allemands d'une part et, d'autre part, en commerçants et en représentants de quelques artisanats riches. Les membres de ces quatre groupes ne contractaient mariage que dans leur groupe respectif, entretenaient cependant des rapports de parenté avec les couches identiques d'autres villes, telle la couche des commerçants allemands était en rapport aussi bien avec la même couche de Hongrie, des provinces sud-allemandes et autrichiennes. La composition de la couche dirigeante municipale n'était que le résultat du compromis de 1439, lorsque le groupe des marchands drapiers allemands qui avait tenu jusqu'à cette date la direction de Buda entre les mains était contraint de partager le pouvoir avec les trois autres couches.

Dans la présente étude, l'auteur a fait des recherches sur ce groupe de drapiers allemands et des ancêtres de ceux-ci depuis le milieu du XIIIe siècle jusqu'à la fondation de Buda. La première période, celle des fondateurs reste tout particulièrement plongée dans l'obscurité, car à cette époque les noms patronymiques ne se généralisèrent pas encore et les rapports de parenté et les origines des roturiers considérables mentionnés en général par leur prénom seulement étaient difficilement retracés. Et pourtant on a réussi à établir que les citoyens de Buda fondateurs de la ville étaient dans leur gros d'origine allemande, des gens bien situés issus de familles de chevalier ou souvent

de hauts magistrats, suivant souvent la carrière militaire, mais à la fois celle du commerce et des finances. Un membre des familles Preussel et Greif vint d'une famille de chevalier viennoise, d'autres étaient d'origine de Regensburg ou de villes hongroises de langue allemande. Ces familles tenaient dans leur possession la majeure partie des terrains de la cité et des faubourgs, les simples roturiers bâtissaient souvent sur des parcelles dans la possession de ces familles et ils devaient payer en échange une rente dite «Burgrecht». Par sa nature de soldat, féodale, cette couche acquit des biens ruraux dans les communes adjacentes et, en sa qualité de noble hongrois, contracta mariage avec les familles de la classe féodale hongroise. Les membres de ces familles portaient en général le titre de «comes», comme par ailleurs la plupart des seigneurs hongrois.

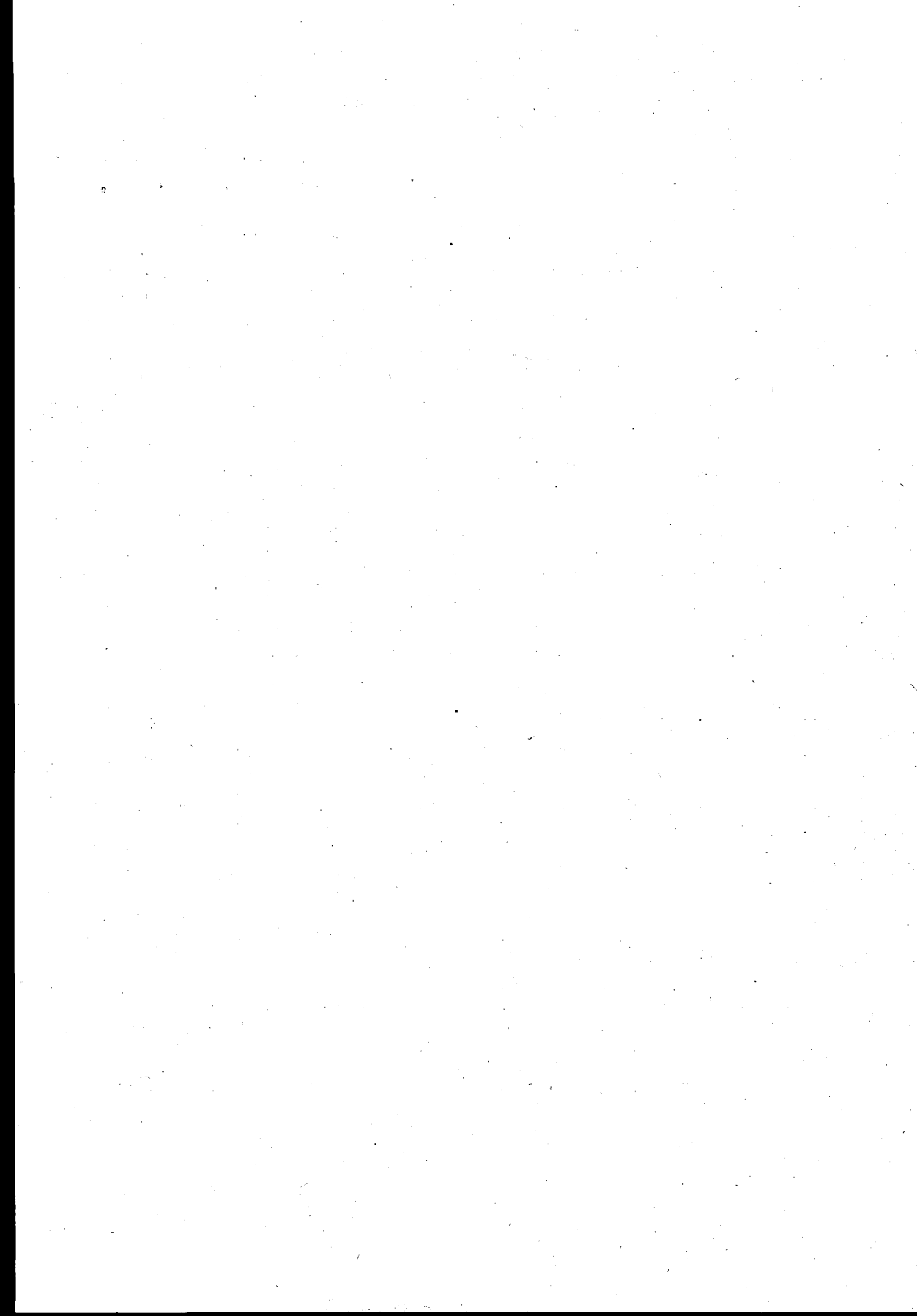
Les conseillers du conseil municipal étaient exclusivement de cette couche. Au milieu du XIVe siècle, les familles fondatrices de la ville originaires des régions bien diverses étaient liées par des liens de parenté de manière que la ville fut dirigée essentiellement par un clan lié par parenté. Simultanément — découlant du caractère de capitale de Buda — les plus hautes charges de l'administration royale du fisc étaient remplies par ces patriciens de Buda. Le changement survint dans la seconde moitié du XIVe siècle. Malheureusement nous ne connaissons pas les membres du conseil municipal entre 1355 et 1370, et pourtant ces 15 ans devaient être décisifs pour la transformation de la couche dirigeante. Quoique le chef de la ville, le maire élu par les citoyens chaque année, fût élu exclusivement des membres des trois plus considérables familles dans cette période, des descendants des comes de Kunc, Ulving et Loránd, toutefois, au conseil élu pour l'an 1370, quatre des 12 conseillers communaux n'appartenaient plus à la couche des dirigeants originale. On y trouve un pelletier, représentant d'un artisanat riche, un scribe (scriptor, Schreiber), un instituteur. Il paraît que ces trois familles plus riches et féodalisées s'appuyaient de la couche supérieure de la bourgeoisie moyenne contre les autres membres de la couche dirigeante pour s'assurer le pouvoir exclusif.

Dans la seconde moitié du XIVe siècle, un autre phénomène nouveau apparaît. C'est l'époque où l'influence de Nuremberg se fait de plus en plus dominante dans la vie économique de la Hongrie. Simultanément, une nouvelle immigration d'Allemands peut être établie en Buda et, vers la fin de ce siècle, des commerçants d'origine nurembergeoise s'introduisent déjà au conseil de Buda, ainsi p. e. dans les années de 1390 furent conseillers municipaux des membres des familles patriciennes de Nuremberg Kraft et Groland. A cette époque, l'acquisition de tenures devint rare et le mariage conclu avec les familles de la noblesse hongroise le fut également; par contre, le cas fut de plus en plus fréquent des bourgeois notables de prendre femme de Vienne ou de Nuremberg. Cette nouvelle couche dirigeante fut commerçant et fut intéressée dans l'exploitation des mines de minerai en Hongrie ou dans le commerce des draps. Parmi les membres des anciennes familles ne réussirent que ceux qui avaient repris cette manière d'existence. Ainsi p. e. des descendants du comes Tillmann, la ligne principale ayant épousé la manière de vivre de la noblesse terrien, fut ruinée, alors que la ligne collatérale au nom de Nadler, occupée dans le commerce, prenait part dans la direction de la ville jusqu'au milieu du XVe siècle.

A la nouvelle couche dirigeante, occupée dans le commerce, la portion des familles anciennes qui n'épousa pas la nouvelle forme de vie s'opposait de la même manière que la couche moyenne des citoyens de Buda, dont les représentants les plus riches s'efforçaient de prendre le pouvoir en augmentant le nombre des places, encore peu nombreuses, occupées au Conseil municipal. La couche de dirigeants d'origine hongroise originairement peu nombreuse s'opposait aussi à la nouvelle direction et entretenait de rapports amicaux avec l'ancien patriciat. Ce dernier avait augmenté déjà à cette époque en nombre et en biens. En 1402, la couche de la bourgeoisie moyenne réussit à prendre le pouvoir pour un temps assez court sous la direction d'un boucher et d'un pelletier. Tout porte à croire que cette prise du pouvoir fut appuyée par les membres encore influents des anciennes familles. Ce n'était pas l'oeuvre du hasard que la famille László appartenue aux descendants du comes Loránd (filius Lorándi) qui avait été encore en 1401 conseiller municipal, disparut de la vie publique de la ville après la défaite du mouvement et désormais son nom ne se rencontrait dans les sources qu'en rapport avec les biens ruraux qu'elle possédait aux environs de Pest. Le centre de ses biens ruraux était la commune de Palota et par cela même la famille fut appelée désormais Palotai. László Palotai Lorándfi feudalisa et magyarisa apparut pour la dernière fois en 1436 dans les documents, lorsqu'il fut président d'un tribunal arbitral, parmi les membres duquel on peut découvrir tout l'état major de l'opposition de la bourgeoisie moyenne de Buda.

Dans la première moitié du XVe siècle un patriciat était à la tête de Buda qui fut, certes, descendant en ligne féminine — et en nombre infime aussi en ligne masculine — des anciennes familles, et qui jouissait de tous les avantages de ses ancêtres; malgré cela, ce patriciat était d'un tout autre caractère. En 1439, en conséquence d'un nouveau mouvement de la population de Buda, le régime électoral du conseil municipal avait été réformé et depuis ce temps le conseil fut élu moitié d'Alle-

mands et moitié de Hongrois et dans toutes les deux populations la couche responsable de la moyenne bourgeoisie en minorité y fut admise. Par cela même le régime déjà discuté du moyen âge finissant fut établi, désormais les quatre groupes bénéficiaient au même degré des privilèges de la bourgeoisie dirigeante. Les familles qui comptaient au début du XVe siècle parmi les nouveaux venus, conservaient encore à la seconde moitié du siècle leur place et leur influence, passées cependant dans plusieurs cas à la ligne féminine. Alors que les membres du patriciat antérieur parvenaient à transmettre leur influence à leurs descendants en ligne masculine en général à quatre générations, parfois, dans 2 à 3 cas, même à cinq à six générations, le nouveau patriciat du tournant des XIVe et XVe siècles ne put le transmettre au-delà de trois générations. A l'époque des Jagellons, donc après 1490 il n'y a plus une seule famille à Buda, dont les ancêtres, à la ligne masculine au moins, auraient déjà appartenu à la couche dirigeante au début du siècle.

A MAGYAR KAMARA SZEREPE A BÁNYAÜGYI IGAZGATÁSBAN 1790 — 1848

Kormányzattörténeti mikrovizsgálatok, mint amilyen egy kormányhatóság egyetlen ügykörének elemzése e hatóság történetének egy periódusában, gyakran szemléletesebb képet adhatnak a kérdéses időszak kormányzati rendszerének bonyolult szerkezetéről, hatékonyságáról, stabilitásának mértékéről és erőviszonyairól, mint ahogy azt a kormányzattörténeti szintézisek érzékeltetni képesek. Különösen indokoltnak látszanak ilyen vizsgálatok egy forradalmat megelőző időszakra nézve. Az 1848. évi polgári forradalmat megelőző időszakban a magyar kamara nagyobb hatáskört kapott a bányáügyi igazgatásban, mint történetének korábbi évszázadaiban. Az alábbiakban megkíséreljük bemutatni, hogyan illeszkedett be ez időszakban a magyar kamara a bányáügyi igazgatás egészébe, s ezen keresztül kívánjuk ismertetni azt a történeti forrásanyagot, amely e működése során létrejött. Különös jelentőséget ad ennek a forrásanyagnak, hogy a magyar kamara megnövekedett hatásköréből kifolyólag a hazai bányászat történetének olyan vonatkozásaira is tartalmaz adatokat, amikre nézve a korábbi időkből csak a bécsi Hofkammerarchiv anyagából tájékozódhat a kutató.

I. A bányászati ügyek átadása a magyar kamarának

Az 1848. évi forradalmat megelőző évtizedekben a magyarországi bányáigazgatás rendkívül súlyos gazdasági és jogi-politikai nehézségekkel küzdött. A gazdasági nehézségek nem annyira a napóleoni háborúk utáni általános helyzettel, mint inkább a hazai bányászat és kohászat speciális helyzetével függtek össze: a nemesérckészletek lassú kimerülése a bányászatot egyre költségesebbé tette, az erdők évszázados gondatlan pusztítása következtében mind nagyobb mértékben előadódó fahiány pedig egyre nehezebbé tette a bányák és kohók építő- és üzemanyaggal való ellátását. De bármily súlyosak voltak is a gazdasági nehézségek, mégsem látszottak olyan megoldhatatlannak, mint a jogi bonyodalmak, amelyek a bányászati ügyek körül e korszakban oly áthatolhatatlanná növekedtek, hogy azok útvesztőjéből kiutat találni a kormányzat számára egyre lehetetlenebbnek látszott. A bonyodalmak onnan adódtak, hogy a kormányzat látszatra kénytelen volt engedni a rendek alkotmányos követelésének, valójában azonban nem volt hajlandó a jogszokásokon alapuló viszonyokon oly mértékben változtatni, hogy az amúgy is súlyos gondokkal küzdő kincstár akár gazdasági veszteséget szenvedjen, akár csak a kincstári szervek befolyásának csökkenésével károsodás veszélyének legyen kitéve.

A jogi bonyodalmak igen nehéz feladatok elé állították a magyar kamarát,